

TARJA HEINO

Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat?

Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus

postimyynti: Stakes / Asiakaspalvelut PL 220, 00531 Helsinki

puhelin: (09) 3967 2190, (09) 3967 2308 (automaatti)

faksi: (09) 3967 2450 • Internet: www.stakes.fi

© Kirjoittaja ja Stakes

Taitto: Raili Silius

Kuviot: Seija Puro

ISBN 978-951-33-2020-1 (nid.)

ISSN 1795-8091 (nid.)

ISBN 978-951-33-2021-8 (PDF)

ISSN 1795-8105 (PDF)

Stakes, Helsinki 2007

Valopaino Oy

Helsinki 2007

Saatteeksi

Käsillä oleva raportti on erityislaatuisen yhteistyön tulos. Sen tuottamiseen on osallistunut kaiken arkisen kiireen keskellä 85 sosiaalityöntekijää, heidän johtajiaan, osaamiskeskuksen väkeä ja yliopistotutkijoita. Stakesista mukana ovat olleet Lapsuus ja perhe -ryhmän lisäksi Tilastot ja rekisterit -ryhmä sekä Sosiaalialan tietoteknologiahanke.

Raportoitavan hankkeen käynnistymistä vauhditti sosiaali- ja terveysministeriön ja Stakesin välillä tehty tulossopimus vuonna 2006. Siinä haluttiin edistää lastensuojelun seurantajärjestelmän kehittelyä määrävuosin toistettavien selvitysten avulla. Tulossopimuksessa sovittiin, että Stakes valmistautuu lastensuojelun erillisselvityksen tekemiseen vuonna 2006. Valmistelu aloitetaan *pilottina*. Sopimuksen mukaan kuntakumppanin tai -kumppanien kanssa etsitään sosiaalityön ja lastensuojelun arkeen sopiva tapa toteuttaa tiedonkeruu sekä neuvotellaan kiinnostavat ja tarpeelliset sisällöt tiedonkeruuseen.

Kuntakumppanit ja muut yhteistyökumppanit ovat aktiivisesti osallistuneet tiedonkeruun suunnitteluun ja toteuttamiseen. Kaikkia yhdisti intressi saada tietää, millaisista tilanteista lapset tulevat lastensuojelun asiakkaaksi ja millainen tausta asiakkaana olevilla lapsilla on. Tietoa onkin saatu enemmän kuin määrävuosin toteutettavaan valtakunnallisesti koottuun erillisselvitykseen voisi koskaan sisältyä. Samalla on saatu kokemusta kysymisen muodoista ja tietosisällöistä, ja tätä Stakes voi käyttää hyväksi kehittäessään edelleen lasten hyvinvoinnin seurantaa.

Raportoitava aineisto on ajankohtainen, ja sen tiedoille on monenlaista kysyntää ja käyttöä. Hallitusohjelma sisältää erillisen lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointiin keskittyvän politiikkaohjelman. Uusia linjauksia ja konsepteja haetaan myös lasten, nuorten ja perheiden palvelujärjestelmän uudistamiseen.

Koottu aineisto on ainutlaatuinen tutkimusaineisto, jota pilottikuntien lisäksi hyödynnetään paitsi Stakesissa myös Tampereen yliopistolla. Lisäksi sosiaalialan osaamiskeskus Pikassos käyttää tuloksia omassa työssään Kanta-Hämeessä, Pirkanmaalla ja Satakunnassa.

Jussi Simpura
Stakesin Hyvinvointi -tulosalueen johtaja

Tiivistelmä

Lastensuojelun tietojärjestelmien, seurannan ja tilastoinnin kehittämiseksi käynnistettiin hanke Tampereen, Porin, Hämeenlinnan ja Tampereen seutukuntien, Pirkanmaan, Kanta-Hämeen ja Satakunnan sosiaalialan osaamiskeskus Pikassoksen, Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitoksen sekä Stakesin yhteistyönä. Hankkeella on sekä valtakunnallisia että paikallisia tavoitteita.

Hankkeessa haettiin vastausta kysymykseen, keitä ovat lapset ja perheet jatkuvasti kasvavien lastensuojelun avohuollon asiakasmääriä kuvaavien tilastojen takana. Tutkimus kohdennettiin lastensuojelun avohuollon asiakkaaksi vuonna 2006 tulleisiin (uusiin) lapsiin (N = 330) kolmen maakunnan alueella, yhdeksässä kunnassa. Sosiaalityöntekijät (N = 81) kokosivat yhteistyössä valmistellulle lomakkeelle tiedot asiakaslapsista ja heidän perheistään.

Tutkimus toi näkyviin lasten ja perheiden moninaisuuden sekä elämäntilanteiden ja elinolosuhteiden kirjon, jossa lastensuojelun asiakkuus alkaa. Lapset olivat eri ikäisiä ja eri kehitysvaiheissa, mutta usein joko alle kolmevuotiaita taikka murrosiässä olevia. Vanhemmat olivat kaikenikäisiä. Kaksi kolmesta lapsesta asui pääasiassa toisen biologisen vanhempansa luona, useimmiten äidin. Kaksi kolmesta toisen vanhempansa kanssa asuneista lapsista oli yhteydessä etävanhempaansa. Joka toisen lapsen nykyisissä asuinperheissä oli kaksi aikuista. Yli puolet lapsista elää perheissä, joiden perherakenne on eri tavoin muuttunut.

Lastensuojelun asiakkuus tulee vireille erilaisia reittejä. Kun kysymys oli perheen omasta aloitteesta (38 %), useimmiten silloin apua haki äiti. Joka toisessa tapauksessa yhteydenottaja oli perheen ulkopuolinen. Useimmiten lastensuojeluasia lähti liikkeelle virallisesta ilmoituksesta (72 %). Vaikka läheisverkosto oli usein kartoitettu lapsen tultua asiakkaaksi (74 %), läheiset olivat paljon mukana vain joka kymmenennen lapsen lastensuojelu asiassa. Sen sijaan viranomaiset olivat lapsen asioissa mukana paljon tai erittäin paljon (45 %) asiakkuuden alkuvaiheessa. Moni lapsi saa tukea läheisverkostosta (74 %), mutta tilanteet vaihtelevat. Sisarusuhteet ovat lapsen arjessa merkittävä läheisverkosto. Kahden lapsen asiakkuus kolmesta (64 %) arvioitiin käynnistyneen riittävän varhain; yhden kolmesta arvioitiin käynnistyneen liian myöhään.

Lastensuojelun asiakkaaksi tulleet lapset asuvat usein köyhissä perheissä. 40 % lapsista eli perheessä, jossa vanhempi kävi töissä, mutta 43 % lapsista asui perheessä, jossa jommalla kummalla tai kummallakaan vanhemmalla ei ole työhistoriaa.

Lastensuojeluasiakkuuden taustalla oli useimmiten vanhemman/-pien jaksamattomuus (37 %). Yksittäisistä taustatekijöistä myös perheristiriidat, vanhempien riittämätön vanhemmuus, vanhemman/pien avuttomuus ja osaamattomuus sekä vanhemman/pien mielenterveysongelmat ja vanhempien päihteiden väärinkäyttö oli kyse noin joka viidennen lapsen tilanteessa. Silloin kun tarkasteltiin lapseen ja nuoreen liittyviä taustatekijöitä, keskeisin asia liittyi yhtäältä lapsen ristiriitoihin vanhempien kanssa ja toisaalta kouluvaikeuksiin. Taustalta löytyi myös lapsen/nuoren huono psyykinen terveys, fyysinen sairastelu tai vammaisuus taikka kehitysviivästymä. Lapsen/nuoren toimintaa kuvattiin useimmin sosiaalisuutena ja selviytyvyytenä. Myös nuoren rajattomuus, hallitsevuus ja väsyneisyys mainittiin. Taustatekijöitä tutkittiin myös faktorianaalysin avulla.

Avainsanat: Lastensuojelu, avohuolto, asiakkaat, hyvinvointierot, tilastot, seuranta

Sisällys

Saatteeksi	..3
Tiivistelmä.....	..4
Johdanto.....	..7
Kohti Pilottia	..9
Pilotin eteneminen	..10
Taustaa	..12
Valtakunnallinen selvitys perustana	..12
Lähtötilanne pilottikunnissa	..13
Hankkeen paikannus: asetelma ja käsitteet.....	..17
Aikaisempaa tutkimusta	..17
Pilotissa käytetyt käsitteet	..19
Tutkimuksen asetelma.....	..19
Tutkimuksen toteutus ja aineiston edustavuus	..20
Tutkimuksen lapset	..24
Lasten sukupuoli ja ikä	..24
Lasten kulttuurinen tausta	..26
Lapsen arki ja muutokset	..26
Lasten asuminen ja muutokset	..28
Vanhemmat ja perhe	..31
Vanhempien ikä	..31
Lasten perhetausta	..31
Lapsen asuinperheen rakenne ja pysyvyys	..32
Vanhempien työmarkkinatilanne	..33
Vanhempien koulutus- ja ammattitausta	..35
Lasten asuinperheen taloudellinen tilanne	..37
Asiakkuus	..40
Lastensuojeluasiakkuuden vireilletulo.....	..40
Lapsen verkostot	..44
Lapsen asiakkuus ja sukupolvinäkökulma.....	..46
Asiakkuuden käynnistyminen	..47
Suhteisiin ja ”sosiaaliseen” liittyvät tekijät	..49
Tuki/kontrolli	..50
Palvelujen käyttö ennen asiakkuutta ja sen alkuvaiheissa	..51
Asiakkuuden ja siinä tapahtuneiden muutosten arviointi	..52
Lastensuojelun tarvetta kuvaavat tekijät.....	..55
Vanhemmuuden arviointi	..55
Lapsen/nuoreen liittyvät tekijät	..58
Lastensuojelutilanteiden profiloointia.....	..62
Lopuksi	..64
Tulosten luotettavuus	..64
Yhteenveto tuloksista	..64
Hankkeen arviointi	..68
Pohdintaa	..69
Lähteet	..71
Liitteet	..72

Johdanto

Useissa kirjoituksissa on viime vuosina todettu lasten hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin välisen kuilun leventyneen ja hyvinvointierojen kasvaneen. Yhtenä indikaattorina on käytetty valtakunnallisia lastensuojelutilastoja. Lastensuojelun avohuollon asiakasmäärien kasvun on katsottu ilmentävän lasten pahoinvoinnin lisääntymistä. Ongelmana on ollut, ettei näistä lasten asiakkuuksien taustoista tiedetä valtakunnallisesti juuri mitään. On suuri yksimielisyys siitä, että lastensuojelun asiakkaista pitää tietää nykyistä enemmän (Lapsiasiavaltuutetun kertomus 2007 ja toimintasuunnitelma vuodelle 2007).

Tämä raportti vastaa kysymykseen siitä, keitä lastensuojeluun tulleet uudet asiakkaat ovat vuonna 2006. Asiakkuuden selvittäminen vaati isot talkoot ja oman pilottihankkeen. Pilotti on vaatimaton käsite hankkeelle, joka sisältää useita kunnianhimoisia ja eri toimijatahojen tehtäviin kytkettyjä ajankohtaisia tavoitteita paikallisella ja valtakunnallisella tasolla.

Pilottihanke tehtiin talkootyönä alusta loppuun. Mitään erillisrahoitusta ei ollut käytettävissä, vaan jokainen osallistui hankkeeseen osana työtään, oman toimensa ohella. Ilman motivaatiota, käsitystä ja tunnetta siitä, että ollaan tekemässä jotain merkityksellistä, ei tällainen pilotti olisi toteutunut.

Yhteistyö on rakentunut jo 2000-luvun alkupuolella viritetyn Lastensuojelun kuvausjärjestelmä -hankkeen perustalle, jota käynnistettiin osana Osaava Lastensuojelu -hanketta (joka taas oli sosiaalialan osaamiskeskuskonseptin pilotti). Tuolloin tavoitteena oli kehittää yhteistyömuotoa, jossa etsitään ja kokeillaan tapaa, jolla lapsi- ja perhetasolla voidaan kunnissa kuvata, keitä ovat kunnan lastensuojelun asiakkaat, sekä seurata, mitä näille asiakkaaksi tullee lapsille tapahtuu. Tarkoituksena on nyt ollut jatkaa yhteistyötä ja luoda sellainen kuvausjärjestelmä, joka tavoittaa asiakkuusprosessin etenemisen lapsen näkökulmasta sekä tarjoaa eväitä seurata ja arvioida lastensuojelun toiminnan osuvuutta ja vaikutuksia. Hankkeen odotetaan tarjoavan kehittämisajatuksia lastensuojelun sosiaalityöhön ja kunnan palvelujärjestelmään ja tuottavan ajankohtaistietoa keskusteluun seudullisesti järjestettävistä palveluista. Lisäksi hankkeessa konkreettisesti rakennetaan aidossa kumppanuusrakenteessa uutta tapaa yhdistää käytännön työn kehittäminen, sen tutkiminen, seuranta ja arviointi sekä opetus ja oppiminen. Sosiaalialan osaamiskeskus Pikassos yhdessä Stakesin ja Tampereen yliopiston kanssa on tavoitellut kehitettäväksi ja kokeiltavaksi tällaisia tutkimuksen ja opetuksen rakenteita. Valtakunnallisesti hanke liittyy lastensuojelun tietojärjestelmien sekä tilastoinnin ja seurannan kehittämiseen, mutta myös lastensuojelun tutkimus- ja kehittämistoiminnan jatkuvuuden turvaamiseen.¹

Hankkeen pilottiosuudella tarkoitetaan erilliselvityksen toteuttamista lastensuojelun uusista (avohuollon) asiakkaista. Pilotin toimintavuosi konkretisoitui yhteistyönä, jossa laadittiin lomake ja toteutettiin kysely lastensuojelun uuden asiakkuuden selvittämiseksi. Tässä raportissa kuvataan sosiaalityöntekijöiden tietoa uusista lastensuojeluun tulleista asiakkaista. Lastensuojelun asiakkaiksi tulneiden lasten tilannetta on selvitetty kolmen maakunnan alueella, kolmen kaupungin – Tampereen, Porin ja Hämeenlinnan – sekä Tampereen seutukuntien kuuden kunnan osalta.

Hankkeeseen on muotoutunut ja kasvanut ikään kuin itseohjautuvasti ohjausryhmä. Aluksi mukana oli Tampereelta myös sijaishuollon ja päivystyksen asiantuntijoita. Alue toimistoista on joihinkin kokouksiin osallistunut sosiaalityöntekijöitä ja johtavan sijaisia. Prosessin on osallistunut useampia henkilöitä, mutta seuraavat henkilöt ja tahot muodostivat Pilotin tuki- ja ohjausryhmän:

1. Ks. tarkemmin <http://groups.stakes.fi/LAPE/FI/Lastensuojelu/kuvausjarjestelma/index.htm>

Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat?

KUNNAT

Sosiaalipalvelupäällikkö Mirja Saarni, Tampereen kaupunki (kesään 2006 asti)
Vt. sosiaalipalvelupäällikkö Sisko Vesander, Tampereen kaupunki (kesästä 2006 alkaen)
Johtava sosiaalityöntekijä Maria Palmgren, Tampere (2007 alkaen sosiaalipalvelupäällikkö)
Sosiaalityöntekijä Tarja Pihlajamaa, Tampere
Suunnittelija Anssi Rummukainen, Tampereen kaupunki
Suunnittelija Timo Tuurala, Tampereen kaupunki
Sosiaalityön johtaja Minna Laakso, Pirkkala, Tampereen kehyskunnat
Toimistopäällikkö Heidi Kuusinen-Immonen, Pori
Vastaava sosiaalityöntekijä Leila Linnainmaa, Pori
Lastensuojelun erityispalvelujen johtaja Anna Ollila, Hämeenlinna

SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS

Toimitusjohtaja Lasse Rautniemi, Pikassos Oy
Suunnittelija Marianne Aalto, Pikassos Oy, (Pirkanmaa, lastensuojeluasiat)
Suunnittelija Mervi Janhunen, Pikassos Oy, (Kanta-Häme)

YLIOPISTO

Professori Tarja Pösö, Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos
Yliassistentti Aino Ritala-Koskinen, Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

STAKES

Erikoistutkija Tarja Heino, Stakes, lastensuojelu (vastuu prosessin toteuttamisesta)
Kehittämispäällikkö Salla Säkkinen, Stakes, Tilastot ja rekisterit
Projektipäällikkö Jarmo Kärki, Stakes, tietoteknologia, luokitus- ja terminologiatyö
Erikoissuunnittelija Anna Väinälä, Stakes, tietoteknologia, luokitus- ja terminologiatyö

Vuoden 2006 aikana ohjausryhmä konkreettisesti sekä suunnitteli selvityksen toteuttamista että valmisteli lomakkeen sisältöä. Ohjausryhmä kokoontui vuoden aikana kuusi kertaa. Sosiaalityöntekijät panostivat aikaansa, jakoivat kokemuksiaan sekä huolehtivat sosiaalityöntekijöiden ohjauksesta ja selvityksen toteutumisesta työpaikoilla.

Suurkiitos kaikille näkyvästi ja näkymättömästi prosessissa mukana olleille kuntiin ja seutukuntiin. Kiitos Lapsuus ja perhe -ryhmälle taustatuesta. Stakesissa nettikyselyn tekemisessä auttoi ja ohjasi Jyrki Perttilä. Seppo Sallila vastaa aineiston ensivaiheen muokkauksesta ja raportointia varten tehdyistä tilastollisista ajoista. Tampereen yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen korkeakouluharjoittelija Johanna Hiitola liittyi joukkoon keväällä 2007. Hän korjasi vielä tallennusvirheitä, tarkisti raportin taulukoiden sisältämät tiedot sekä laati muutamia taulukoita julkaisua varten. Lisäksi Johanna tutki tarkemmin aineistosta esille nousseita yhteyksiä tilastollisiin monimuuttujamenetelmin ja laati siitä raportin, jonka tuloksia tässäkin hyödynnetään.

Raportti on kirjoitettu siten, että lukija voi sisällysluettelon avulla suunnistaa kiinnostuksensa mukaan eri teemoihin.

Motto:

Kyä siäl varmaa jotain häikkää o

- mut ei tehrä siitä ny numeroo!

(Sinikka Nopola mukailen)

Kohti Pilottia

STM ja Stakes sopivat keskinäisessä tulossopimuksessaan, että Stakes valmistautuu lastensuojelun erillisselvityksen tekemiseen vuonna 2006. Valmistelu aloitettiin *pilottina*. Sopimuksen mukaan kuntakumppanin /-kumppanien kanssa etsittiin sosiaalityön ja lastensuojelun arkeen sopiva tapa toteuttaa tiedonkeruu sekä neuvoteltiin kiinnostavista ja tarpeellisista sisällöistä tiedonkeruuseen. Veto- ja raportointivastuu on ollut Stakesissa, lastensuojelun erikoistutkija Tarja Heinolla.

Kaikilla hankkeen osallistujilla on ollut selkeä (oma ja yhteinen) intressi Pilottiin. Stakesin Lapsuus ja perhe -ryhmän intressinä on tutkia, seurata ja arvioida valtakunnallisesti lasten hyvinvoinnin ja lastensuojelun kehittymistä sekä tehdä ehdotuksia palvelujen kehittämiseksi ja lasten aseman kohentamiseksi lastensuojelussa. Tämä edellyttää sekä valtakunnallista tietopohjaa että paikallista tutkimus- ja kehittämistyötä, mutta myös toimijoita ja rakenteita tällaiseen yhteistyöhön. Stakesista ovat hankkeeseen osallistuneet myös tilastoinnin ja asiakastietojärjestelmän asiantuntijat. Stakesissa tehty kuntaselvitys toi ilmi, että vain 11 % kunnista toimitti pyydetty tilastotiedot sähköisesti. Kunnissa kerättävä tieto kohdistuu päätöksiin, eikä se mahdollista tilastollista asiakas- saati perhekohtaista tarkastelu, tai analyysiä. Päätösten kautta on kuitenkin mahdollista saada tilastotietoa prosessin eri vaiheista poikkileikkauksena. Valtakunnallisen tilastoinnin kehittämistyössä tietojen kokoaminen olemassa olevasta tietotuotannosta on ollut tavoitteena ja Stakesin tilastoyksikön kehittämispäällikkö onkin ollut aktiivisesti mukana Pilotin työssä. Stakesin toteuttamassa kansallista Tikesos-hankkeessa pyritään selkiyttämään työprosesseja ja niitä kuvaavia käsitteitä sekä standardoimaan tietyt ydintiedot, jotka dokumentoidaan koko maassa samalla tavalla. Lastensuojelun kokonaisuudesta ydintietoja työestetään toisissa ryhmissä, mutta hankkeen projektipäällikkö sekä erikoissuunnittelija ovat osallistuneet ja olleet kiinnostuneita Pilotin työstä ja etenemisestä ja olleet kuulolla keskusteluista tästä näkökulmasta.

Tiedonkeruu on yksi sekä tilastoinnin että tutkimuksen ja työn kehittämisen kulmakivistä. Yksittäisten päätösten lukumäärien seuranta on tarpeen, mutta se ei yksinään riitä perustaksi suunnitelmalliseen asiakasprosessien ja työkäytäntöjen seuranta- ja arviointityöhön paikallisella tasolla, käytännössä. Haasteena on etsiä ja löytää nykyistä paremmin lasten arkea ja lastensuojeluilmiötä kuvaavia käsitteitä sekä sen mukaisia tiedonkeruun ja tietämisen tapoja. Tämä on erityinen kunnallisen sosiaalityön kehittämishaaste ja kiintopiste Pilottiin. Kuten johdannossa kuvattiin hankkeen alkua, kuntakumppanien valinta on luonnollinen osa tarkoituksenmukaisten sattumien ketjussa. Talkoisiin lähtivät Tampere, Pori, Hämeenlinna ja Tampereen kuusi seutukuntaa: Kangasala, Lempäälä, Nokia, Pirkkala, Vesilahti ja Ylöjärvi.

Asiakastietojärjestelmiä ei ole kehitetty tilastointitarkoituksiin. Tampere on käyttänyt Efficcan tilasto-ohjelmien kehittämiseen valtavasti omia resurssejaan ja asiantuntemustaan. Näiden tietovarantojen käyttöönotto sosiaalityössä, yhteiset keskustelut taulukoiden äärellä voivat merkittävästi auttaa suuntaamaan myös valtakunnallisen tilaston keruun linjoja, mutta ne myös auttavat näkemään, mitä tiedämme sen perusteella ja mitä emme tiedä (Tampereen lastensuojelun lapsista). Myös Pori ja Hämeenlinna ovat ottaneet käyttöön saman asiakastietojärjestelmän, ja vertaiskonsultaatio on osoittautunut olevan varsin tarpeen.

Asiakastietojärjestelmien yhteensopivuus askarruttaa käytännön työssä paljon; se myös teettää konkreettista ylimääräistä työtä ja harmia paljon. Näiden kysymysten eteen on tultu useissa vireillä olevissa seutuhankkeissa, kussakin omalla tavallaan. Tampereen kaupungin lastensuojelun asiakasohjausyksikkö Luotsista ollaan luomassa seudullista lastensuojelun asiakasohjaukseen keskittyvää kehittämyksikköä. Siinä on tarkoitus järjestää systemaattinen tiedonkeruu lasten ja perheiden tarpeista sekä sijaishuollon palveluista. Luotsi ”ohjaa” oman kodin ulkopuolista hoitoa tarvitsevat lapset seutukunnista heidän tarvettaan vastaaviin hoitopaikkoihin. Seutukuntien tietojärjestelmät ovat erilaiset, ja niinpä niiden yhteensopivuus on ollut testissä. Tampereen seutukunnat osallistuvat Tampereen seudun tietojärjestelmien kehittämishankkeeseen. Myös

Paussin päivystysprojektiin on liitetty sen selvittäminen, miten siellä työntekijät käyttävät työsään tekniikkaa.

Myös laajemmat intressit ovat löytäneet hedelmällistä maaperää Pilotin työssä. Valtakunnallisesti sosiaalihuoltoa kehitettäessä on etsitty sellaisia rakenteita ja toimintamuotoja, joissa seudullinen kehittämistyö, arviointi, tutkimus ja koulutus voivat yhdistyä. Hankkeen tarkoitus on tarjota mahdollisuuksia luoda uudenlaisia tutkimuksen ja kehittämisen pöytäkuntia ja yhteisiä oppimistiloja sekä järjestää lastensuojelun toimijoille paikallisia forumeita sosiaalityön kehittämiseksi. Pirkanmaan, Kanta-Hämeen ja Satakunnan sosiaalialan osaamiskeskus Pikassokselle on löytynyt välittäjän paikka; sen suunnittelijat ovat koordinoineet ja huolehtineet prosessin dokumentoinnista ja toimijaverkon yhteydestä.

Yliopistojen yhteiskunnallinen tehtäväkin konkretisoituu samalla kun seudullinen tutkimuspanos ja osaaminen sekä sosiaalityön opetuksen kytkeminen on ollut mahdollista. Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos tutkijoineen on tuonut keskusteluihin teoreettista pohdintaa, uusia näkökulmia ja syventäviä tutkimuskysymyksiä.

Lastensuojelussa on tapahtunut poikkeuksellisen paljon 2000-luvulla. Lastensuojelun valtakunnallinen kehittämisohjelma on käynnissä. Lastensuojelulaki uudistuu vuoden 2008 alusta. Tuolloin entisestään ajankohtaistuu ja nousee tärkeäksi se, miten lastensuojelun kehitystä seurataan ja miten uudistusten toteutumista arvioidaan.

Pilotin eteneminen

Pilotti kesti aktiivivaiheena vuoden. Sen kehittämis- ja tutkimusfoorumin muodostavat yhteiset työkokoukset, joita pidettiin kuusi. Niihin on osallistunut eri kokoonpanoissa yhteensä noin 20 henkilöä. Pilotti käynnistettiin helmikuussa yhteisellä työkokouksella. Heti alkuvuonna Tampereen lastensuojelun asiakastietojärjestelmien arkut avattiin ja tutkittiin. Suunnittelija Anssi Rummukainen esitteli Effican asiakastietojärjestelmän kokonaisuutta ja sen tarjoamia mahdollisuuksia. Suunnittelijat, sosiaalityöntekijät, kehittäjät ja tutkijat kävivät keskusteluja näiden taulukoiden äärellä. Yhtäältä uutta tietoa ja kuvausta saatiin esiin, toisaalta joidenkin tietojen luotettavuus taikka kattavuus kyseenalaistettiin. Asiakkuuden syytä koodattaessa kohta ”muu” on usein paljon käytetty – ja se kuvaa myös todellista kirjoa lastensuojelutilanteissa. Tampereen tilastot herättivät sekä ihastusta että myös kritiikkiä, mutta erityisesti monipuolista pohdintaa ryhmässä.

Pilotin sisällöstä keskusteltiin ja sen toteutuksesta sovittiin. Pilotin monet tehtävät selkiytyivät ja konkretisoituivat prosessin edetessä. Valtakunnalliset tehtävät liittyivät yhtäältä *tilastoinnin* kehittämiseen: millaisista asioista on mahdollista saada kunnista vuosittain seurantatieto sekä toisaalta sen selvittämiseen, *millaisia* lastensuojelun asiakkuuden kehittymisestä kertovia *asioita voitaisiin erikseen koota määrävuosin kunnista*. Kuntakohtaisissa tavoitteissa oli paikallisia painotuseroja, mutta kaikkien intressi oli saada nykyistä selkeämpi kuva omista avohuollon asiakkaistaan sekä päästä keskusteluihin asiakkuuden ja prosessien seurannan järjestelmän kehittämiseksi.

Asiakaskartoitusta varten työstettiin lomaketta. Hankkeen vetäjä laati lomakkeen ensimmäisen version. Sen taustalla oli joukko aikaisempia tilastointikäytäntöjä, tutkimuksia ja uusiakin keskusteluita mm. Stakesin Lapsuus ja perhe -ryhmässä. Ehdotuksista keskusteltiin ohjausryhmässäkin syvästi, laajasti, pitkään ja moneen kertaan. Mietittiin, mitä asioita lomakkeeseen sisällytetään ja miten niistä kysytään. Moni ryhmän jäsen lopulta osallistui muotoiluihin, tehtiin jopa pientä työnjakoa perehtymisalueiden mukaan.

Lomaketta hiottiin kevät ja alkusyksy. Ryhmän jäseninä olleet johtavat sosiaalityöntekijät koetäyttivät lomakkeen paperiversion kesällä. Lisäksi muutama sosiaalityöntekijä täytti lomakkeen. Testilomakkeita palautui Tampereelta 8, Porista 7, Hämeenlinnasta 2, Tampereen seutukunnista Nokialta 1. Lastensuojelun avohuollon asiakkaana olleista lapsista koetäytettiin yhteensä 20 lomaketta. Annetut kommentit koottiin ja niitä käsiteltiin syksyn ensimmäisessä kokouksessa.

Lomake muodostui laajaksi, eikä ohjausryhmä halunnut sitä enää loppumetreillääkään supistaa, vaikka palautteessa lomakkeen pituutta arvosteltiin.

Lomakkeen hiomisen yhteydessä keskusteltiin asioista, joiden ajateltiin oleellisesti liittyvän lastensuojelun asiakkuuteen ja joiden kautta voidaan saada kuvaa myös tulollaan olevista ilmiöistä. Keskusteluja käytiin runsaasti ja niissä nousi esiin tärkeitä havaintoja käytännön työstä ja lastensuojelun kysymyksistä. Tältä osin tutkimuskeskustelut raportoidaan artikkelissa Tampereen yliopistolta (Ritala-Koskinen & Pösö).

Aluksi keskustelussa olivat kaikki lastensuojelun asiakkaat, myös huostaan otetut ja kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset, uudet ja poistuneet. Prosessin kuvaaminen koettiin tärkeänä. Niinpä päädyimme aloittamaan selvityksen alkupäästä ja keskusteluissa oli kuvausten jatkaminen uusien asiakkaiden jälkeen avohuollosta, sijaishuollosta ja lopuksi jälkihuollon asiakkaista sekä poistuneista. Selvitykseltä haluttiin riittävää edustavuutta ja käyttökelpoisuutta paikallisessa kehittämistyössä, mielellään kokonaisuutena.

Selvitys avohuollon asiakkaista päätettiin tehdä kaikissa kunnissa. Selvitys päätettiin kohdentaa *uusiin lastensuojelun asiakkaisiin*. Uudella asiakkaalla tarkoitettiin lasta, jonka asiassa lastensuojeluasian tultua vireille oli tehty päätös ottaa hänet sosiaalityön tai lastensuojelun asiakkaaksi. Lomake täytettiin jokaisen perheen lapsen (ja asiakkaaksi tulleen sisaruksen) osalta erikseen. Tiedot pyydettiin antamaan niistä lapsista, joiden asiakkuus on alkanut 1.1.–31.10.2006. Lomakkeella kysytään *sosiaalityöntekijän tietoa ja käsitystä* lapsen lastensuojelun asiakkuudesta.

Syksyllä päätettiin erillisselvityksen tiedonkeruulomakkeen lopullisesta sisällöstä sekä kyselyn toteuttamisesta. Lopulta lomakkeesta tehtiin nettiversio.² Se olisi myös pitänyt koetäyttää, sillä siihen oli jäänyt määräysvirhe, jossa monivalinnaksi tarkoitettujen vastausvaihtoehdot sallivat vain yhden vaihtoehtoalinnan. Tämä koetteli sosiaalityöntekijöiden hermoja tietojen syöttövaiheessa, mutta se myös harmitti tietojen raportointivaiheessa. Tärkeä avohuollon sisältöä, käyttöä ja toimivuutta kartoittava osio jää nyt hyödyntämättä. Pilotissa sattuu – ja nyt jouduttiin oppi ottamaan kantapään kautta.

Loppusyksyllä oli tietojen syöttötalkoot ja joulukuussa ohjausryhmässä oltiin jo alustavien tulosten äärellä. Tuolloin pohdittiin tulosten antia ja merkitystä sekä mietittiin kuvauksen seuranta ja yhteistä jatkoa. Samaan aikaan Pikassos koordinoi hankehakemuksen valmistelua. Helmikuussa 2007 Tampere, Pori ja Hämeenlinna jättivät yhteisen hankehakemuksen STM:öön aiheesta Teknologian hyödyntäminen lastensuojelun avohuollon asiakaspolkujen dokumentoinnissa ja seurannassa³.

Vuoden loppuun mennessä Tarja Heino kokosi pilotin herättämät ajatukset ja laati sen pohjalta ehdotuksensa Stakesin tiedonkeruun kehittämiseksi. Ehdotus toimitettiin Stakesin asettaman lastensuojelun tilastoinnin kehittämistyöryhmän (LASU2005) käsittelyyn helmikuun lopulla 2007. Maaliskuussa 2007 järjestetyssä seminaarissa⁴ tuloksia esiteltiin laajemmin ja raporttiluonnoksen pohjalta käytiin keskusteluja.

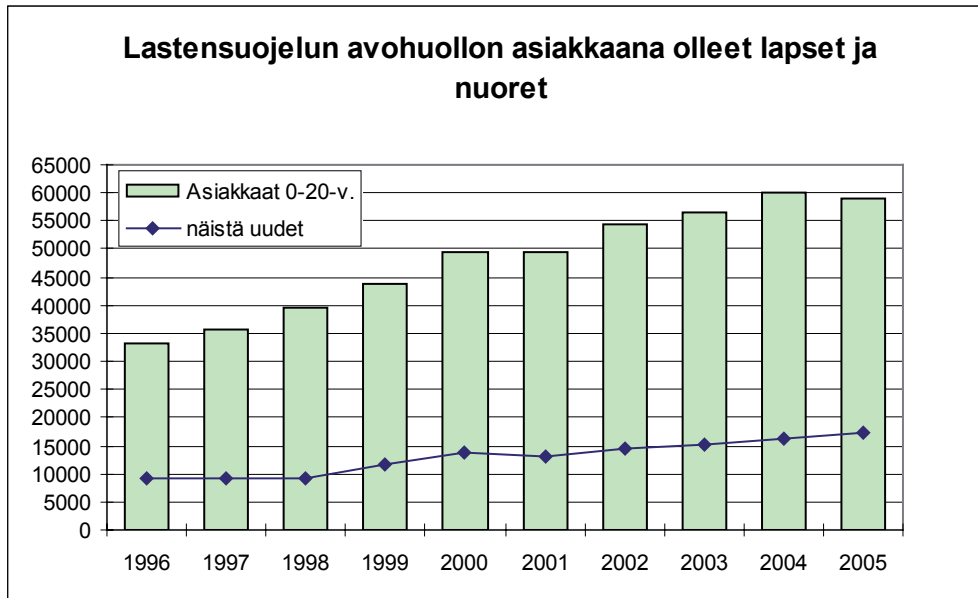
2. http://groups.stakes.fi/NR/rdonlyres/0F2AE1C3-14E5-49D5-9E90-A3372AF1DDA7/0/lastensuojelu_kysymyslomake.pdf

3. Hanke sai myönteisen valtionavustuspäätöksen, ja se toteutetaan 2-vuotisena, lokakuusta 2007 alkaen

4. Liite 2; ks. seminaarin esitykset www.pikassos.fi > seminaariaineistot.

Taustaa

Vuonna 2005 oli lastensuojelun avohuollon asiakkaana 59 101 lasta ja nuorta (5,4 prosenttia alle 18-vuotiaista). Kuntien väliset erot ovat huomattavia: lastensuojelun avohuollon asiakkaana olevien lasten suhteellinen määrä vaihtelee 0,1 prosentista 14,7 prosenttiin.

Valtakunnallisesti ei ole koottua tietoa siitä, keitä ovat lastensuojelun uudet asiakkaat: mikä ikäisiä lapset ovat ja millaisista perheistä he tulevat? Harva kunta pystyy vastaamaan omalta osaltaan kysymykseen, millaisia perhetilanteita on jatkuvasti kasvavien lastensuojelun avohuollon asiakasmäärien taustalla ja mitä apua lapset ja perheet saavat. Stakesissa haluttiin selvittää, mitä on näiden kasvavien lukujen taustalla. Lastensuojelun tilastoja uudistamaan ja kehittämään oli perustettu työryhmä vuonna 2004. Se ehdottaa väliraportissaan paitsi tilastoinnin tietosisältöihin kohdistuvia muutoksia myös lastensuojelun avohuollon osalta erillisselvityksen tekemistä. Selvityksen tekemistä ehdotetaan toistettavaksi määräajoin, jotta voidaan seurata avohuollossa tapahtuvia muutoksia. Näihin liittyvät pilotin valtakunnalliset intressit.

Valtakunnallinen selvitys perustana

LASU2005 tilaston kehittämistyöryhmässä valmisteltiin ja toteutettiin myös kuntakysely, jossa kysyttiin tilastoon annettujen lukujen määrittämisestä, annettiin jokaiselle kunnalle palautetietona sen omat lastensuojelun kehitystä kuvaavat lukumäärät viideltä vuodelta sekä pyydettiin kunnilta näkemyksiä ja selityksiä oman numerosarjan tulkitsemiseksi⁵. Selvityksen tulokseksi saatiin, että lukujen taustalta löytyy paljon käsitelmäärityksiä, työn organisointiin ja teknisiin seikkoihin liittyviä selityksiä. Lastensuojelun avohuollon asiakkuus määritellään kunnissa eri tavoin. Se ei ole selkeärajaista, ja siksi tilastot sisältävät monenlaista asiakkuutta. Määrittelyt saattavat kunnissa vaihdella vuosittainkin. Jos näin on, syynä mainitaan yleensä, että tilastotiedot antava

5. Selvityksen tulokset voi lukea osoitteessa <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/Tp5-2005.pdf>

sosiaalityöntekijä on vaihtunut. Syy voi olla myös se, että organisaatio- ja palvelurakenne, tai työmenetelmien muutokset ja lisääntynyt varhainen puuttuminen sekä verkostoyhteistyö ovat tuottaneet lisää asiakkaita, jonka vuoksi myös eri toimijoiden työnjako ja lastensuojelun määrittely on vaihtunut. Suuri haaste onkin selkiyttää asiakkuusmäärittystä.

Edelleen, vastaajat toivat esiin suuria resurssiongelmia. Kun työntekijät vaihtuvat, asiakkaat jäävät vaille pitkäjänteistä auttamista. Vaihtuvuus haittaa viranomaisten välistä yhteistyötä ja työkäytäntöjen kehittymistä. Kuntakyselyn vastaajat näkivät tilastomuutosten taustalla myös todellisia muutoksia ja lasten pahoinvoinnin lisääntymistä. Sitä selittävät lasten ja perheiden arjen muutokset, vanhempien työttömyys, lisääntynyt päihteiden käyttö ja muut lasten ja lapsiperheiden vaikeudet. Lastensuojelun asiakkaaksi arveltiin tulleen myös uusia ryhmiä. Selvitys tuki muissa yhteyksissä havaittua: alueellinen ja kuntien välinen erilaistuminen sekä palvelujen kirjo on lisääntynyt. Lapset ovat saatavan avun suhteen eriarvoisia maan eri osissa.

Lähtötilanne pilottikunnissa

Käytettävissä olevat sosiaali- ja terveystalvija koskevat valtakunnalliset tietokannat kertovat pääasiassa eri palvelujen piirissä olevien asiakkaiden määristä. Stakesin Sotkatietokanta sisältää tietoja mm. seuraavista lasten, nuorten ja lapsiperheiden palveluista.

Taulukko. Kunnan kustantamien sosiaalipalvelujen piirissä olevien asiakkaiden määrät pilottikunnissa vuoden 2005 aikana*

Kunta	Kodinhoitopua saaneita lapsiperheitä	Perheasioiden sovittelu, lapsia	Kasvatus- ja perheneuvolat, lapsia	Palvelu- ja tukiasunnot, nuoria	Elatustukea saaneet lapset
Tampere	1 384	45	588	0	4 369
Pori	47	0	959	31	1 867
Hämeenlinna	73	2	224	0	1 023
Nokia	19	2	430	0	591
Pirkkala	178	1	37	0	256
Kangasala	85	91	298	0	461
Lempäälä	120	0	240	2	317
Ylöjärvi	73	5	0	0	362
Vesilahti	17	0	72	0	69

*Lähde: Sotkatietokanta; Sirkka Kiuru, StakesTieto 22.9.2006

Kun tarkastelee erikseen jokaisen kunnan osalta palvelun piirissä olleiden lasten määrän kehitystä 2000-luvulla, voi havaita monensuuntaista kehitystä. Uudet, kehittyvät ja eri tavoin yhdistyvät sekä verkostoituvat palvelut saattavat kuntatasolla tarjota merkittäviä palveluja lapsille ja nuorille, mutta jäädä valtakunnallisesta luokittelusta näkymättömiin. Niinpä kunnissa on palveluja ja uusia konsepteja, joista ei kerry tietoa valtakunnallisiin tietokantoihin, kuten Sotkaan. On myös käynyt niin, että vähäiseen volyymiin päätyneet, laman aikana supistuneet toiminnot (kuten tukihenkilötoiminta tai lasten ja perheiden sosiaalinen lomatoiminta) on päätetty poistaa kokonaan tietokannasta, ja siten valtakunnallisen seurannan piiristä.

Pilottikuntia koskevat numerot kertovat, että kodinhoitoavun piirissä olleiden lapsiperheiden määrä on vähentynyt Tampereella kolmellasadalla perheellä, Pirkkalassa lisääntynyt sadalla ja Nokiolla vähentynyt sadalla. Hämeenlinnassa ja Vesilahdella tilanne on ollut vakaa. Yhtä kirjavalta näyttää lasten määrä kasvatus- ja perheneuvolojen palvelujen piirissä. Tampereella näiden lasten määrä on vähentynyt vuodesta 2000 vuoteen 2005 kahdellasadalla; Nokiolla lisääntynyt yli 200 lapsella; Lempäälän osalta on tapahtunut jokin suuri käänne 2001 jälkeen. Porissa ja Hämeenlin-

nassa kehitys on aaltoillut vähän. Elatustukea saaneiden lasten määrä on lisääntynyt Tampereella sadalla ja Porissa vähentyneen sadalla; myös Kangasalla elatustukea saaneita lapsia oli vuonna 2005 liki sata enemmän kuin vuosituhannen alussa. Numerojonojen tarkastelu Tampereen osalta kertoo myös, että lasten määrä kasvatusta tukevien palvelujen piirissä näyttäisi vähentyneen, mutta elatustukien osalta lasten köyhyys näyttäisi lisääntyneen. Hämeenlinnan kuva näyttäisi olevan melko vakaa, pientä aaltoilua vain. Porin osalta sekä kotipalvelun että elatustuen saajien määrä on vähentynyt, mutta kuva vaihtelee kasvatus- ja perheneuvolan palvelujen käytössä – vuosi 2004 oli huippuvuosi.

Miten näiden palvelujen käyttö suhteutuu lastensuojelun uusien asiakkaiden määrien kehitykseen? Lastensuojelun palvelujen osuutta ja asemaa suhteessa kunnalliseen sekä seudulliseen palvelujärjestelmään on käytännössä mahdotonta kuvata saati seurata ja arvioida pelkästään tällaisten tietokantojen pohjalta. *Tarvitaan paikallisia keskusteluja, sekä niiden tueksi muuta aineistoa ja ns. toisen tiedon käyttöä* (Ks. Hänninen & Karjalainen & Lahti 2005). Tätä kohti Pilotissa onkin valmisteltu maaperää.

Lastensuojelun avohuollon tilanne näytti alusta alkaen kovin kiinnostavalta. Pilottikuntien erot olivat ilmeiset sen suhteen, miten suuri osa kunnan lapsista oli Stakesiin toimitetun tiedon mukaan lastensuojelun avohuollon asiakkaana.

Taulukko: Avohuollon piirissä olleet lapset ja nuoret vuoden 2005 aikana Pilotikunnissa*

	N	% alle 17-vuotiaista
Tampere	1 600	4,5
Pori	1 665	11,5
Hämeenlinna	296	3,2
Nokia	434	6,5
Pirkkala	96	2,4
Kangasala	217	3,3
Lempäälä	211	4,4
Ylöjärvi	211	3,3
Vesilahti	46	4,3

*Lähde: Stakesin lastensuojelutilasto

Kuntien väliset erot herättivät ohjausryhmän kokouksessa vilkasta keskustelua. Porilaiset ihmettelivät avohuollon piirissä olevien suhteellisen suurta määrää. Hämeenlinnan Stakesin tilastoon toimittama lukumäärä oli pienentynyt vuodessa ratkaisevan paljon: 684 asiakkaasta 296:een. Asianomaiset arvelivat ensin, että kysymys on perheiden, ei lasten lukumäärästä. Sittemmin ilmeni, että uuden asiakastietojärjestelmän mukaan Hämeenlinnassa on tilastoitu avohuollon asiakkuuksista v. 2005 vain ne, joiden asiassa on tehty päätös vuoden aikana – eli lukumäärä saatiin suoraan koneelta.

Toinen ihmettelyn aihe liittyi uusien avohuoltoon tulleiden asiakkaiden osuuden vaihteluihin. Uusien osuus kaikista avohuollon asiakkaista vaihteli kunnittain alle 20 %:sta yli 40 %:iin. Tampereella, Vesilahdella ja Ylöjärvellä uusien asiakkaiden osuus kaikista oli suurin, yli 40 %. Hämeenlinnassa ja Kangasalla uusien osuus oli noin kolmannes; Nokialla ja Pirkkalassa joka neljäs oli uusi avohuollossa. Lempäälä ja Pori eroavat muista siinä, että niissä vain alle 20 % kaikista avohuollon asiakkaista oli uusia. Mistä lukumäärät kertovat, missä määrin ne kertovat tarkasteltavien asioiden vaihtelusta ja missä määrin määrityseroista ja eroista tilastoinnissa ja tietojen keruussa? Tähän ei vielä saatu kunnista kattavaa vastausta.

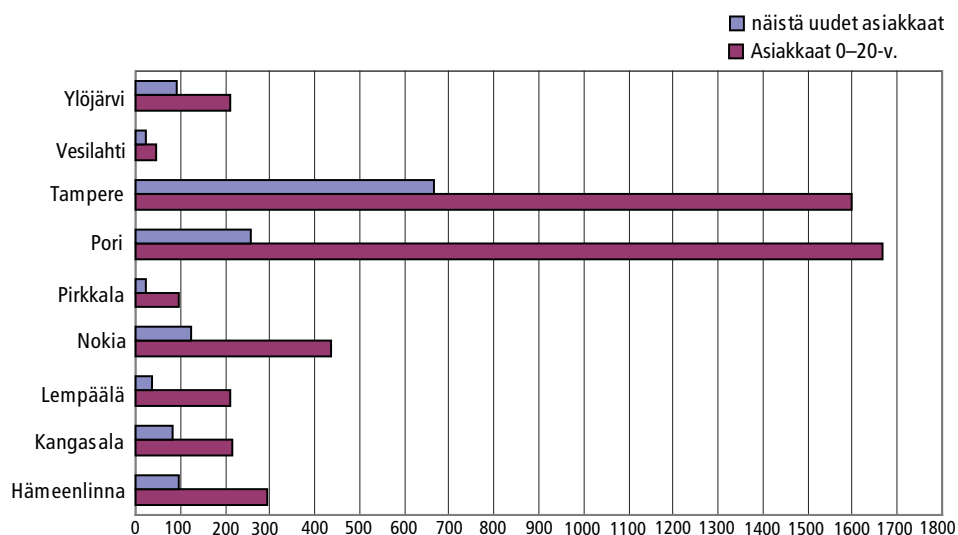
Taulukko: Lastensuojelun avohuollon piirissä olevat asiakkaat Pilottikunnissa 2005*

	Lapset 0–17 v.	Lapset uudet	Nuoret 18–20 v.	Nuoret uudet	Yhteensä asiakkaat 0–20 v.	näistä uudet asiakkaat
Hämeenlinna	246	85	50	12	296	97
Kangasala	210	81	7	0	217	81
Lempäälä	197	39	14	0	211	39
Nokia	405	123	29	0	434	123
Pirkkala	88	24	8	0	96	24
Pori	1 464	255	201	4	1 665	259
Tampere	1 436	630	164	38	1 600	668
Vesilahti	44	21	2	1	46	22
Ylöjärvi	198	88	13	4	211	92

*Lähde: Tuula Kuoppala, StakesTieto, Lastensuojelurekisteri 20.9.2006

Stakesin tilaston mukaan vuoden 2005 aikana lastensuojelun avohuollon asiakkaana oli keskimäärin 5,4 % alle 17-vuotiaista lasta (kaupunkimaisissa 6,0 %, taajaan asutuissa 4,5 % ja maaseutumaisissa 4,1 %). Absoluuttiset lukumäärät tarkoittavat sekä lapsia että nuoria (myös jälkihuollon avohuollossa).

Kuvio: Lastensuojelun avohuollon tukitoimien piirissä asiakkaita ja niistä uudet asiakkaat 2005*

*Lähde: Tuula Kuoppala, StakesTieto, Lastensuojelurekisteri 20.9.2006

Seuraavaan taulukkoon on koottu kunnista annetut kaikkien lastensuojelun avohuollon asiakkaana olleiden lasten ja nuorten sekä näistä uusien asiakkaiden määrät 2000-luvulla.

Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat?

Taulukko: Vuoden aikana tulleet uudet lastensuojelun avohuollon asiakkaat Pilottikunnissa*

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Hämeenlinna	56	28	186	87	153	188	157	97
Kangasala	18	7	28	19	10	52	72	81
Lempäälä	6	15	15	21	21	32	18	39
Nokia	21	26	24	45	79	72	77	123
Pirkkala	8	10	16	5	31	30	21	24
Pori	0	128	159	187	216	195	162	259
Tampere	0	1 200	1 215	1 057	1 048	1 253	668	668
Vesilahti	4	2	19	10	5	15	14	22
Ylöjärvi	33	24	64	49	41	48	70	92

*Lähde: Tuula Kuoppala, StakesTieto, Lastensuojelurekisteri 5.3.2007

Taulukko: Kaikki lastensuojelun avohuollon asiakkaat Pilottikunnissa vuoden aikana*

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Hämeenlinna	427	415	478	449	560	635	684	296
Kangasala	205	222	62	95	68	134	200	217
Lempäälä	122	125	130	131	127	165	158	211
Nokia	590	379	369	369	359	312	305	434
Pirkkala	68	79	117	60	106	112	105	96
Pori	0	898	965	894	1 014	931	1 237	1 665
Tampere	1 697	2 266	2 035	1 859	1 811	2 004	1 670	1 600
Vesilahti	18	24	37	35	37	38	30	46
Ylöjärvi	230	204	182	195	159	162	234	211

*Lähde: Tuula Kuoppala, StakesTieto, Lastensuojelurekisteri 5.3.2007

StakesTiedon -tietokantaan sisältyvät luvut osoittavat edellä puhutun kirjon ja vaihtelun. Pori on antanut lukumäärätiedot Stakesin lastensuojelutilastoon vuodesta 1999 alkaen, Tampere 1999 alkaen uusien asiakkaaksi tulneiden osalta. Tampereella uusien osuus kaikista asiakkaista näyttää muuttuneen vuosien saatossa, mutta asiakastietojärjestelmän tilasto-osan oman kehittelyn myötä lukumäärän vuosittainen heilahtelu (jota voi perustellusti epäillä teknisistä syistä johtuvaksi) on saatu tasaantumaan. Vuosivaihtelut osoittavat selvästi, ettei todellisissa asiakasmäärissä voi olla sellaista vaihtelua, jota virallisen tilaston mukaan on.

Hankkeen paikannus: asetelma ja käsitteet

Hankkeeseen liittyy sekä Stakesissa että Tampereen yliopiston sosiaalityön laitoksella tehtävää tutkimusta. Professori Tarja Pösö ja yliassistentti Aino Ritala-Koskinen ovat vastanneet tutkimussuunnitelman valmistelusta liittyen lastensuojelun institutionaalisen rajan, lastensuojelun määrien ja määrittelyn tutkimiseen. Stakesin ajankohtainen tutkimusintressi liittyy empiirisen tiedon saamiseen siitä, keitä lastensuojelun avohuollon asiakkaat ovat, mutta myös kysymykseen huono-osaisuuden ylisukupolvisuudesta.

Pilotin ohjausryhmän keskusteluissa kehkeytnyt ajatus siitä, että lastensuojelun asiakkuutta kuvataan asiakkuuteen tulon, asiakkaana olon ja asiakkuudesta poistumisen ikkunoista. Poikkileikkauskohdat paikantuivat uusiin asiakkaisiin, avohuollossa ja sijoitettuna oleviin sekä jälkihuoltoon ja poistuviin asiakkaisiin. Tutkimuksessa on mahdollisuus toteuttaa pitkittäistarkastelu siten, että seurataan vuonna 2006 asiakkaaksi tulleiden lasten kulkua lastensuojelussa, ja myöhemmin tutkitaan, mitä näille lapsille kuuluu ja millainen asiakaspolku heillä on ollut. Pilotin työkokouksissa käydyt keskustelut on nauhoitettu. Nauhoitukseen annettiin kollektiivinen suostumus (nauhalle), ja niitä käytetään tutkimustarkoituksiin. Keskusteluaineiston arkistointi, tutkiminen ja raportointivastuu on pääasiassa Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitoksella. Hankkeessa kertyvä lapsikohtainen nettikyselyaineisto kootaan ja arkistoidaan Stakesiin. Tutkimusluvut on anottu ja saatu kunnista (Liite 1).

Tavoitteena on saada koottua tutkimus- ja opetusryhmä aineiston ja tematiikan ympärille. Keskustelua käydään yliopisto-opetuksen, tutkimuksen, käytännön toiminnan ja kehittämisen yhdistämisestä. Pilottiaineistoa on jo kaksi opiskelijaa alkanut tutkia osana opinnäytetyötään. Sosiaalityön opiskelija yhteiskuntatieteiden yo Anne Kouhia on aloittanut pro gradu -tutkielmatyön, ja hän on kiinnostunut muutoksesta ja pysyvyydestä lastensuojelun avohuollon asiakkaana olevan lapsen elämässä. Tampereen yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen opiskelija Johanna Hiitola taas on opinnäytetyössään kiinnostunut tutkimaan lastensuojelun asiakkuuden ja sukupuolen välisiä yhteyksiä ja niiden kulttuurista rakentumista sekä tämän pilottitutkimuksen että suunnitteilla olevan sijaishuollon asiakkuuksia kuvaavan tutkimuksen aineistoista⁶.

Aikaisempaa tutkimusta

Pilotin raportoinnin yhteydessä ei ole tarkoitus tehdä laajempaa katsausta aiempaan tutkimukseen, mutta tutkimusteeman historiaan tekee kuitenkin mieli palata lyhyesti. Elämmeän kovin nopeatempoista aikaa, jossa ajatusrakennelmat, johtamisen ja palvelujen organisoiminnan tavat sekä käytetyt käsitteet muuttuvat. Vuonna 1994 valmistuneessa liseniaatin tutkimuksessa⁷ luonnehdittiin lastensuojelun asiakkuuteen valikoitumista kolmesta näkökulmasta: 1) asiakkaan, perheen ja lapsen, 2) asiakkaiden läheis- ja auttajaverkoston eli asiakkuuden tarvetta havainnoivien tahojen näkökulmasta sekä 3) sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijän näkökulmasta.

Perheeseen liittyviä tekijöitä on tutkittu melko paljon; on kuvattu esimerkiksi kumuloituvaa huono-osaisuutta ja deprivatiokehää (Forssén 1993). Yksi tutkimusperinne kulkee sosiaalisen perimän ja ei-toivotun asiakkuuskehän ympärillä (Gustav Jonsson 1973, Hesse 1988). Perheen

6. Sijaishuollon asiakkuuksien kuvaus on suunnitteilla toteuttaa Tampereen kaupungin sijaishuollon *asiakasohjaus Luotsin* käynnistämänä projektina (syksy 2007 - kevät 2008).

7. Kivinen, Tarja (1994) Valikoituminen lastensuojelun asiakkaaksi. Näkökulmia asiakkuuden määrittymiseen. Stakes Tutkimuksia 45.

ja lapsen selviytymisstrategioiden ja elämänvaiheiden kuvaus edustaa edellistä voimavaraorientoituneempaa näkökulmaa (Furman – Ahola 1993; Imber–Black 1988). Mikä tahansa näkökulma perheeseen ja lapseen valitaankin, *on yksinkertaistavaa väittää, että pelkästään perheeseen liittyvät tekijät aiheuttaisivat ja aikaan saisivat lastensuojelun asiakkuuden.*

Asiakkaaksi tuloa voi lähestyä myös sosiaalisen verkoston, sukulaisten, naapureiden ja lähiyhenteisön kautta. On tutkittu millaista tukea ja kontrollia sosiaalinen verkosto ja asuinyhteisö antaa asiakkaalle. Tästä näkökulmasta saatetaan tutkia toleranssirajoja ja poikkeavuuden sietokykyä erilaisissa yhteisöissä (Piirainen 1993). Tässä yhteydessä voidaan käsitellä kysymystä normalisatiosta ja socialisaatioprosesseista. *Olisi todellisuuden yksinkertaistamista todeta, että asiakkuutta laukaisevat tekijät olisivat pelkästään lähiyhenteisön sietokyvyssä.*

Lastensuojeluasiakkuuden syntyä voidaan lähestyä myös tutkimalla ilmoitus- ja yhteydenottoimintoja laukaisevia tekijöitä viranomaisissa ja palvelujärjestelmissä. Tällöin tarkastelu voi kohdistua vähintään kahtaalle: 1) siihen, joka ilmoittaa lastensuojelutarpeesta ja 2) siihen, joka vastaanottaa ilmoituksen. Palvelurakennekokonaisuudessa on kysymys eri toimintojen perustehtävistä ja keskinäisistä työnjaoista. Ns. normaali- tai peruspalvelujen piirissä erityislasten palvelujen integroimisen ja eriyttämisen trendit vaihtelevat; lasten diagnosointi ja kategorisointi sekä erityisryhmiin taikka erityispalveluihin ohjaamisen käytännöt vaihtelevat. Työmenetelmien kehittämisen on väitetty olevan yhteydessä asiakasvalikointiin. *Myös palvelujärjestelmien toiminta ja ammatillisten menetelmien kehittyminen liittyvät lastensuojelun asiakkuuden määrittymiseen.*

Sosiaalitoimistossa tehdään viimesijassa ratkaisu siitä, kuka tulee asiakkaaksi lastensuojeluun. Käytännössä ratkaisun tekee sosiaalityöntekijä. Asiakkaaksi tuloa sosiaalitoimiston ja sosiaalityöntekijän näkökulmasta voi tarkastella lain toteuttamisen näkökulmasta ja toisaalta myös käytännön sosiaalityön näkökulmasta. (Peltonen 1991) *Mutta ei myöskään yksistään sosiaalityöntekijän ja sosiaalitoimiston määrittely synnytä lastensuojelun asiakkuutta.*

On kysymys kokonaisuudesta, jossa kaikki edellä mainitut näkökulmat kohtaavat. *On kysymys kokonaisuudesta, jossa syntyy uudenlainen toimintakenttä asiakkaan kanssa, asiakkaan asiassa mukana olevien, asiakkaalle merkityksellisten tahojen sekä sosiaalitoimiston välillä.* Tämän kentän tutkimisessa asiakkaaksi tulon konteksti on tärkeä jäsentää paikallisesti, läheltä, historiallisessa kehityskulussaan ja suhteissaan. Tämän tutkimuksen empiiriset aineistot eivät keskity kuvaamaan näitä prosesseja, vaan siihen tarvitaan toisenlaista tapausaineistoa.

Lastensuojelun asiakkuus on myös ja erityisesti *yhteiskunnallinen ilmiö*. Esimerkiksi, vaikka kautta aikojen on todettu yksinhuoltajien suhteellisen suuri osuus lastensuojelun asiakkaaksi tulleiden lasten perhetaustassa, ei tämä ole johtanut erityisiin yhteiskuntapoliittisiin johtopäätöksiin tai subjektiivisuonteisten oikeuksien säätämiseen yksinhuoltajien taakan keventämiseksi tilanteissa, joissa lapsen kehitys taikka terveys on vaarantunut. Päinvastoin, moraaliset ja yksinhuoltajaa syyllistävät kannanotot ovat olleet tavallisempia kuin konkreettista apua ja yhteisvastuuta korostavat kannanotot. 2000-luvun isäkampanjat ja lastenhoidon, perhe- ja työelämän yhteensovittamisen arvot voivat tuoda uutta ymmärrystä myös yksinhuoltajan arkeen ja vaativiin tilanteisiin lasten kanssa.

1990-luvulla neljännes asiakkaista oli uusia, tilastovuoden aikana asiakkaaksi tulleita. 2000-luvulla tämä osuus näyttäisi hieman kasvaneen: lähes joka kolmas avohuollon asiakkaista on uusi. 1990-luvun alussa lapsi tuli lastensuojelun asiakkaaksi useimmiten alle kouluikäisenä. Tältä osin kuva näyttäisi pysyneen kohtalaisien samana. 1990-luvulla havaittiin, että avohuollon asiakkuuden yhtenäinen tilastointi on pulmallista. Tilastojen kuvaamat asiakkuusmäärien erot heijastavat pikemminkin kuntakohtaisia kriteerejä ja seurantajärjestelmiä kuin lasten tilannetta. Tilastot ilmentävät sosiaalisessa kontekstissa syntyneitä tapoja hahmottaa ja kuvata kohteena olevaa ilmiötä. Se, mistä tietoa kerätään, kertoo kohteen lisäksi *kaikkien tiedonhankintaprosessiin osallistuvien tahojen tavasta hahmottaa kohde*. Näitä tahoja on useita: lainsäätäjät, keskusvirasto, tilaston laatijat kunnassa tietojenkeruutapoineen, ja lopuksi tilaston lukijat ja käyttäjät tulkitsevat tilaston kuvaaman kohteen omalla tavallaan (Kivinen 1994).

Asiakkaiden hyvinvointia kuvataan yleensä yhtäältä ihmisten ”objektiivisia” elinolojen kautta, ja verrataan näitä väestön vastaaviin tietoihin. Toisaalta ollaan kiinnostuneita myös subjektiivisista kokemuksista. Jos arvioijana on sosiaalityöntekijä, hänen huolestuneisuutensa lapsen tilanteesta näytti olevan yhteydessä perheen huonoon sosioekonomiseen asemaan, yksinhuoltajuuteen ja perherakenteen muutoksiin. Näytti myös siltä, että useiden viranomaisten mukanaolo lapsen asiassa liittyi sosiaalityöntekijän huolestumiseen. Sosiaalityöntekijä ei ollut huolissaan ainoastaan perheen lapsista vaan yleisimmin myös perheen aikuisista (Kivinen 1994).

Lastensuojelun asiakkuuden määrittely ei näytä selkiytyneen. Samoja keskusteluja uuden asiakkaan määrittelyssä on käyty pilotissakin. Määrittystä piti hakea kaupunkikohtaisesti, ja sillä kielellä, jota paikallisesti ymmärrettiin. Tampereella toisissa aluetoimistoissa on (kuten Hervannassa) ja toisissa ei ole käytössä lastensuojelun asiakkuuden alkuarviointimallia. Lapsi tilastoidaan lastensuojelun asiakkaaksi vasta sitten, kun lapsi tai perhe on otettu alkuarvioinnin jälkeen asiakkuuteen; tai jos alkuarviointia ei tehdä, sosiaalityöntekijän arvion perusteella merkitään asiakirjaan ”lastensuojelukoodi”. Keskustelussa esitettiin, että koska Hervannassa on tehty v. 2006 alusta alkaen alkuarviointeja säännöllisesti, siellä on tilastoissa vähemmän uusia asiakkaita muihin sosiaaliasemiin nähden.

Porissa tehdään erillinen päätös: ”myönnetään lastensuojelun sosiaalityö”, ja siitä alkaa lastensuojelun asiakkuus Porissa. Lisäksi päätös tehdään, kun sosiaalipäivystys on arvioinut (kotikäynnit, tapaamiset), onko lastensuojelun tarvetta vai ei (ilman mallinnettua alkuarviointia). Seutukuntien käyttämä määrittely jäi piiloon, ja myös Hämeenlinnan osalta se jäi saamatta.

Pilotissa käytetyt käsitteet

Pilotissa määriteltiin seuraavasti *lastensuojelun avohuollon uusi asiakas*, joka kuuluu tämän selvityksen piiriin.

- Kun asiakkuuden tarve on selvitetty ja on tehty päätös 1.1.–31.10.2006 aikana siitä, että lapsi on lastensuojelun asiakas. Uusi asiakas voi olla tänä vuonna uusi, vaikka on kuitenkin voinut olla asiakas aikaisemmin (asiakkuus päätynyt ja tullut tänä vuonna asiakkuuteen uudelleen, joten kuuluu selvityksen piiriin).
- Keskitytään vuoden 2006 uusiin asiakkaisiin, jotka jääneet avohuoltoon (eli joita ei ole huostaanotettu). Lyhyt kiireellinen huostaanotto voi olla, kunhan lapsi jäänyt avohuoltoon.
- Lomakkeeseen merkitään, milloin asiakkuus on alkanut. Sillä, onko asiakkuus alkanut esim. tammi- vai lokakuussa, on merkitystä ainakin siihen, mitä sosiaalityöntekijä voi tietää tietojen syötön hetkellä.

Lapsella ja nuorella tarkoitetaan lastensuojelulain määrittämiä ikärajoja. Lapsen perhe ja *asuinperhe* -käsitteistä keskusteltiin paljon, ja niistä raportoidaan tarkemmin tulosten yhteydessä.

Tutkimuksen asetelma

Pilotin tutkimusasetelmaa luonnehtii dialogisuus tutkijoiden ja käytännön (sosiaalityön) välillä. Ensinnäkin täsmensimme prosessin kuluessa tehtävää, selvityksen sisältöä sekä kävimme neuvotteluja myös jatkoon suuntaan. Keskusteluja käytiin myös raportoitavien tulosten tulkinnan osalta. Toivottavasti keskustelut jatkuvat paikallisesti kohti uuden lastensuojelulain edellyttämiä valtuustossa hyväksyttäviä lastensuojelun suunnitelmia.

Samalla kun saatiin koottua lapsikohtainen aineisto, jota voi jatkossa hyödyntää monissa tutkimuksissa, opinnäytetoissa ja artikkeleissa, saatiin myös luotua *perustaa pitkittäistutkimuksen asetelmalle*, jossa aineistoa täydentävät tilastomateriaalin rinnalla muunlaiset kvalitatiiviset

aineistot. Kyselyaineisto sisältää useita avoimia kysymyksiä, joiden osalta sosiaalityöntekijöiden tuottamaa tekstiä voidaan tutkia. Aineisto sisältää myös nauhoitettuja keskusteluita. Tutkittavaa ilmiötä on mahdollista lähestyä useammista näkökulmista ja monenlaisin ottein sekä metodein.

Pilotissa kuulosteltiin sisältöjä ja tapoja, joilla lastensuojelun avohuollon asiakkaista voidaan koota vuosittain tilastotietoja valtakunnallisesti. Dialogisuutta tavoiteltiin tarjoamalla väylä valtakunnallisen tilastoviranomaisen, alan käsitteistöön ja kentän keskustelulle. Toiseksi hahmotettiin, millaisia asioita seuraamalla voitaisiin luoda määrääjain toistettavan valtakunnalliseen erillisselvitykseen runkoa. Nämä asiat jäävät jatkossa mietittävästi; aineistoa tähän pohdintaan ja ratkaisujen etsimiseen on saatu runsaasti.

Tutkimuksen toteutus ja aineiston edustavuus

Tutkimuksessa kuvataan *sosiaalityöntekijän tietoa*, siitä mitä hän tietää ja miten hän arvioi lapsen tilannetta. Koska kysymys on uusista asiakkaista, sosiaalityöntekijä on tutustunut perheeseen vastikään. *Tietoa lapsista ja perhetaustasta on siten kertynyt hänelle vain lyhyeltä ajalta.*

Selvityksen kohteesta keskusteltaessa päädyttiin suosittelemaan, että lomake täytettäisiin kaikista vuoden 2006 aikana lokakuun loppuun mennessä lastensuojeluun tulleista uusista asiakkaista. Ryhmässä laskelmoitiin, että se tarkoittaisi noin 10 lapsen lomaketta per sosiaalityöntekijä ja että sellainen määrä voisi olla vielä kohtuullinen. Kunnat päättivät kuitenkin itse, missä mitassa he täyttivät tiedot lastensuojelun uusista asiakkaista. Kuntien käyttämien valintaperusteiden sekä tässä yhteydessä käydyn keskustelun raportoinnissa tukeudutaan kokouksesta tehtyyn keskustelumuistioon⁸.

Tiedonkeruulomakkeesta muodostui laaja ja pitkä, vaikka kritiikki oli tiedossa jo koe-tyttövaiheessa. Kun keskustelussa ehdotin rajuakin supistamista ja karsintaa, loppuvaiheessa ohjausryhmän edustajat kuitenkin kokivat vaikeutta luopua pitkään hiotuista kysymyksistä; kaikki valmistellut kysymykset tuntuivat kiinnostavilta tietää. Sosiaalityöntekijät tallensivat tietoa asiakkaistaan lomakkeille kaikessa työpaineessaan, osa harmistuneena lisätyöstä, mutta isompi osa kiinnostuneena selvityksen annista⁹. Osa näytti pysähtyneen todella pohtimaan uuden asiakkuuden alkua ja sen dynamiikkaa. Joidenkin lasten kohdalla on kuvattu erityispiirteitä avoimissa vastauskohdissa aikaa säästämättä ja perusteellisesti. Näiden vastausten osalta jopa tapauskohtainen seuranta ja kuvaus on mahdollista, koska selvitys kattaa tiedot yhteensä 330 lapsesta.

Taulukko: Lasten määrät aineistossa kunnittain

Kunta	Lasten määrä	% aineiston lapsista	Uusien asiakkaiden kokonaismäärä	% aineiston lasten osuus kunnassa uusien määrästä
Hämeenlinna	43	13,0	213	20,0
Pori	51	15,5	87	58,0
Tampere	161	48,8	346	47,0
Tampereen seutukunnat	75	22,7	ei tietoa	ei tietoa
Yhteensä	330	100	ei tietoa	ei tietoa

Aineiston lapsista joka toinen on **Tampereelta**. (161 lasta), mikä tarkoittaa 47 % kaikista uusista lastensuojelun asiakkaista tarkasteluajankohdalla. Tampereella johtavat sosiaalityöntekijät arvioivat tiimeissä käydyn keskustelun perusteella, etteivät he voineet vaatia sosiaalityöntekijöi-

8. Tässä on käytetty Marianne Aallon laatimaa keskustelupöytäkirjaa.

9. Seminaarissa käytetyissä kommenttipuheenvuoroissa ilmeni myös kuntakohtaisia eroja innostuksessa: erityisesti porilaisten raportoituihin kiinnostuneen asiasta ja täyttäneen lomakkeet enimmäkseen motivoituneena.

tä täyttämään lomaketta kaikkien uusien asiakkaiden osalta, vaan he antoivat aluetoimistojen sosiaalityöntekijöille minimimääräksi viisi lomaketta, ja siten viisi lasta. Oman työn ohella lomakkeiden täyttöä ei olisi ollut mahdollista saada tehtyä, ja Tampereella sattuikin sopivasti, että muutoin tietohuoltoon varattua aikaa, ns. Effican siivouspäivää, saatettiin nyt käyttää Pilotissa tietojen syöttöön. Tampereella koettiin, että lomakkeiden täyttöä helpotti selvästi se, että tälle työlle oli varattu erillinen aika/päivä.

Johtavien sosiaalityöntekijöiden mukaan kukaan sosiaalityöntekijöistä ei kyseenalaistanut, etteikö tällaista tietoa asiakkuuksista tarvita. Lomakkeen pituutta ja toimivuutta sen sijaan kritisoitiin. Myös vaihtoehtoja oli liian vähän joissakin kohdissa. Käytiin myös keskustelua siitä, kuinka paljon tietoa lapsista ylipäättään sosiaalityöntekijöillä on. Kaikki tieto ei ole asiakastietojärjestelmissä dokumentoituna, vaikka tietoa olisi paljonkin. Myös seurantanäkökulmaa pidettiin kiinnostavana, eli olisi hyvä katsoa vuoden kuluttua mitä näille lapsille kuuluu; miten tilanne on muuttunut.

Tampereen sosiaaliviraston suunnittelija Anssi Rummukainen toimitti valmiiksi asiakastietojärjestelmästä poimitut listat aluetoimistoille sekä numeroi lapset (kaikkiaan Tampereella oli uusia asiakkaita vuoden alusta poiminta-ajankohtaan 346). Anssi Rummukainen myös tarkisti aineiston ja teki joitain korjauksia siihen. Jo tässä vaiheessa voitiin saada ensimmäinen tulos: *työntekijäkohtaiset erot asiakasmäärissä havaittiin suuriksi*. Niinpä myös vaihteli se, miten monta lomaketta kukin työntekijä on täyttänyt. Asiakkaiden valintaa eivät kuitenkaan voineet tehdä ne työntekijät, jotka täyttivät lomakkeen kaikista uusista asiakkaistaan. Muut sosiaalityöntekijät saattoivat jonkin verran valikoida ne lapset/perheet, joiden osalta täyttivät lomakkeen tiedot.

Koko aineiston osalta lasten asiakkuus oli alkanut pitkin vuotta. Eniten asiakkuuden alkamisia oli päivätty lokakuulle (53), kun muiden kuukausien osalta vaihtelu oli 15 (huhtikuu) – 43 (maaliskuu).

Taulukko. Lasten määrä alueittain Tampereella

Tampere	Lasten määrä aineistossa	% aineiston lapsista
Hatanpää	25	7,6
Hervanta	40	12,1
Kaukajärvi	22	6,7
Linnainmaa	20	6,1
Läntinen	40	12,1
Tammela	14	4,2
Yhteensä	161	51,1

Hämeenlinnasta aineistossa on kirjautunut lopulta 43 lasta, mikä tarkoittaa noin 20 % kaikista uusista lastensuojelun asiakkaista vuonna 2006 (vuonna 2007 Hämeenlinnasta saadun tiedon mukaan). Myös Hämeenlinnassa sosiaalityöntekijöitä ohjattiin antamaan tiedot noin viidestä lapsesta. Sosiaalityöntekijät valitsivat lapset/perheet, joiden osalta täyttivät lomakkeen tiedot.

Hämeenlinnassa oli vaikeuksia saada lomakkeita täytettyä, koska sosiaalityöntekijät eivät alkuun siihen innostuneet. Motivoiduttuaan täyttämään lomaketta, työntekijät kuitenkin aktivoituivat, ja joulun alla tietoja syötettiin lisää. Kävi ilmeiseksi myös Hämeenlinnassa, että tietojen etsiminen oli työlästä, jos tiedot eivät olleen työntekijän päässä. Kaikkia lomakkeessa kysytyjä tietoja ei saa ulos asiakastietojärjestelmästä, ja ylipäänsä tietojen poimiminen Efficasta osoittautui hankalaksi. Myös syyluokitusten koettiin olevan aika yleisellä tasolla. Se, että lomakkeesta ei virheitä pystynyt korjaamaan, harmitti sosiaalityöntekijöitä. Hämeenlinnassa lomake on täytetty 43 lapsesta. Hämeenlinnan aineiston osuutta uusista asiakkaista on vaikea arvioida, koska uusia asiakkaita kuvaavat lukumäärät ovat vaihdelleet 97–213, joten aineiston osuuden vaihtelu uusista asiakkaista arvioidaan olevan noin 20 %.

Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat?

Selvityksen piiriin valikoitunut otos on todennäköisesti hieman vino eikä se edusta kaikkia uusia asiakkaita¹⁰. Läntisellä sosiaaliammattilaisella puolelta työntekijöistä oli täyttöheteillä sijaisia. Valintaa ohjasi uusimmat uudet, joiden asiat olivat päällimmäisenä muistissa ja mielessä. Monilapsiset romaniperheet oli sivuutettu.

Taulukko: Lasten määrä Hämeenlinnassa

Hämeenlinna	Lasten määrä aineistossa	% aineiston lapsista
Läntinen	14	4,2
Turuntie	29	8,8
Yhteensä	43	13

Porista aineistossa on 51 lasta, mikä tarkoittaa 58 % kaikista tarkasteluajankohtana tulleista uusista lastensuojelun asiakkaista vuonna 2006. Porissa tavoitteena oli kokonaisaineisto, kaikki täyttöheteen mennessä määrityneet sosiaalityön uudet asiakkaat lastensuojelussa. Ihan tässä laajuudessa se ei toteutunut, vaikka erinomainen tulos saatiinkin. Aineistosta puuttuu kokonaan yhden sosiaalityöntekijän asiakkaat, sillä hän oli tuolloin sairaalolomalla. Porista on täytetty 2/3 vuoden 2006 tarkasteluajankohtaan mennessä tulleista uusista asiakkaista (51/87). Porin osalta otoksen arvioitiin olevan edustava¹¹.

Virheiden korjausmahdollisuutta ei nettilomakkeessa ollut, ja se harmitti myös porilaisia. Jotkut työntekijät olivat ajatelleet, että tällaisen lomakkeen voisi täyttää jokaisesta uudesta asiakkaasta. Ylipäänsä työntekijät olivat motivoituneita ja positiivisia selvitystä kohtaan. Myös seurannasta oltiin kiinnostuneita ja sen mahdollisuutta kyseltiin.

Tampereen seutukunnista aineistossa on 75 lasta, mikä tarkoittaa arviolta joka neljättä uutta seutukuntien uusista lastensuojelun asiakkaista 2006. Pirkkala täytti tiedot lähes kaikista uusista asiakkaistaan, Lempäälä ja Kangasala noin joka toisesta, ja lopuissa kunnista päädyttiin vähempään.

Taulukko: Lasten määrä seutukunnissa

Tampereen seutukunta*	Lasten määrä aineistossa	% aineiston lapsista
Kangasala	28	8,5
Lempäälä	14	4,2
Nokia	15	4,5
Pirkkala	14	4,2
Vesilahti	1	0,3
Ylöjärvi	3	0,9
Yhteensä	75	22,6

*Tampereen seudun kunnissa sovelletuista valintaperusteista ei ole tietoa.

Lomakkeiden täyttötalkoisiin osallistui yhteensä 85 sosiaalityöntekijää. **Koko aineiston osalta** kukin sosiaalityöntekijä on täyttänyt lomakkeen keskimäärin 3,75 lapsesta; vaihtelua oli 1–15 uudesta asiakaslapsesta per sosiaalityöntekijä. Useimmin sosiaalityöntekijä oli täyttänyt lomakkeen viidestä lapsesta. Aineiston luotettavuutta haarukoitiin kysymällä lomakkeen lopussa, miten hyvin täyttäjä oli ehtinyt perehtyä lapsen tilanteeseen. Joka toisen lapsen tilanteeseen arveltiin perehtyneisyys kohtalaiseksi; hyväksi 24 % ja pinnalliseksi 26% :ssa lasten tilanteista.

10. Seminaarissa 14.3.2007 Tuija Nieminen-Kurki selvitti asiaa.

11. Seminaarissa 14.3.2007 Leila Linnainmaa selvitti asiaa.

Taulukko. Sosiaalityöntekijän arvio perehtymisestään lapsen tilanteeseen

Arvio perehtymisestä	N	%
Hyvin	78	23,64
Kohtalaisesti	163	49,39
Pinnallisesti	86	26,06
Ei vastausta	3	0,91
Yhteensä	330	100

Lapsen lastensuojeluasian vastuutyöntekijä on täyttänyt pääosan lomakkeista (78 %). Alle 18 % lasten tiedosta täytti sijainen, 4 % muu kuin vastuutyöntekijä.

Aineiston edustavuudesta keskusteltiin myös ryhmässä. Kysyttiin, keitä on jäänyt aineiston ulkopuolelle ja miksi. Onko löydettävissä jotakin systemaattista eli oliko jätetty jollakin menetelmällä tai kriteerillä pois tiettyjä asiakkaita? Mietittiin, onko tilanteen vakavuudella merkitystä; jos lastensuojelun tarve on kovin vähäinen, käykö niin, ettei tietoa näiden lasten ja perheiden tilanteesta kerry laajemmin – eli valikoituivatko ”pikkuasiakkuudet” pois? Pohdittiin myös sen merkitystä, millaiseksi sosiaalityöntekijä kokee suhteensa asiakkaaseen; tehdäänkö eniten työtä niiden kanssa, joiden kanssa työskentelyn oletetaan olevan tuloksellisinta tai palkitsevinta? Lastensuojelussa vanhempien nähtiin olevan olennaisessa roolissa siinä, kuinka paljon tietoa perheestä saadaan; vanhempien aktiivisuus ja yhteistyökyky vaikuttavat koottavan tiedon määrään. Ja jos valikoinnin taustalla oli, että sosiaalityöntekijällä oli asiakkaista hyvin tietoa, se merkitsisi vinoutumista yhteistyökykyisten vanhempien suuntaan.

Käsillä olevan lastensuojeluun tulleita uusia asiakkaita koskevan aineiston arvioidaan olevan kohtuullisen edustava – ja mikä merkityksellisintä: se on valtakunnallisesti ainutlaatuinen aineisto.

Keskustelussa selvityksen tekemisestä sekä lomakkeiden täytössä saaduista kokemuksista tuli esiin tärkeitä teemoja. Ohjausryhmän jäseniä pyydettiin kirjaamaan ylös tiedonkeruuprosessin aikana esille tulleita asioita sekä sosiaalityöntekijöiden tuoreita kommentteja, ja tuomaan niitä esiin ohjausryhmän kokouksessa. He raportoivat joidenkin sosiaalityöntekijöiden yllättyneen vaikutelmasta, että lapsi näyttää aika irrallisena ympäristöstään. Lomakkeessa oli myös aika paljon sellaisia kysymyksiä, joihin ei osattu vastata; esimerkiksi vanhempien työtilanteesta tiedettiin vähän. Nykyisen vallitsevan lapsilähtöisen puheen aikana lapsen näkymättömyys pääsi hieman yllättämään sosiaalityöntekijät.

Tampereen seutukunnassa järjestettiin lastensuojelun aiheesta toinen seminaari pian Pilotin tiedonkeruun loppumisen jälkeen. Sieltä raportoitiin sosiaalityöntekijöiden kommentoineen lomaketta: se on työläs täyttää, ja se herätti myös syyllisyydentunteita. Siinä oli paljon kysymyksiä, joihin ei osattu vastata. Kysyttiin, onko se että kysytään paljon lapsesta, samalla tarkoitettu ikään kuin piilo-opetus suunnitelmaksi; halutaanko näin kääntää näkökulmaa lapseen, pakottaa katsomaan tilannetta lapsen kannalta. Myös erityisesti vanhempien työllisyys- ja koulutusasema koettiin vaikeiksi täyttää.

Näiden kommenttien ja saatujen kokemusten jälkeen voi todeta, että suuri merkitys on kysymisen tavalla. Tämän tutkimuksen toteuttamisen tapa osoittautui merkitykselliseksi – myös kysymisen tapaa on haettu yhteistyössä, vuoropuheluissa tutkijoiden, kehittäjien, suunnittelijoiden ja kentän johtavien asiantuntijoiden kanssa. Ilmaan jää väreilemään johtopäätös: sillä millaisen lähestymistavan käytäntötutkimus valitsee, on jo itsessään sekä käytäntöä että tutkimusta kehittävä merkitys.

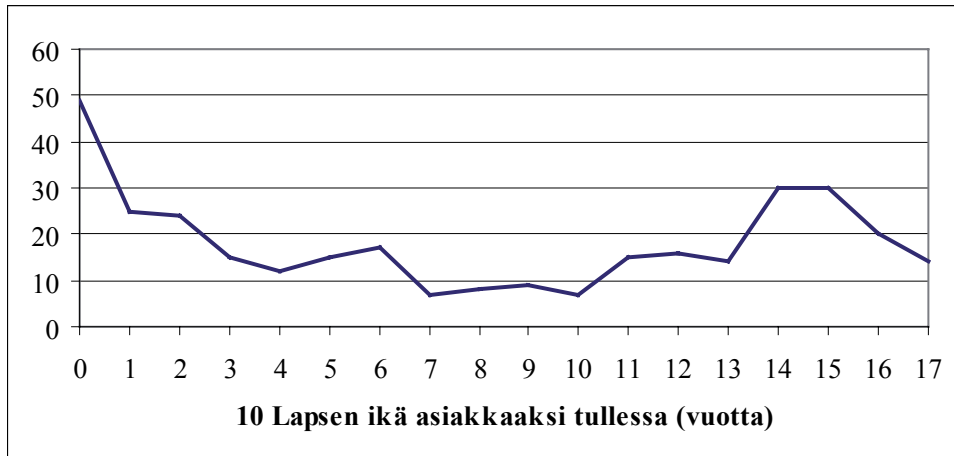
Tutkimuksen lapset

Lasten sukupuoli ja ikä

Aineistossa oli poikia (53,8 %) enemmän kuin tyttöjä (46,2 %). Hienoinen samansuuntainen ero sukupuolisen välillä näkyy edelleen valtakunnallisessa lastensuojelutilastossa, sekä myös vuoden 1987 lastensuojelun asiakkaista kootussa valtakunnallisessa aineistossa¹². Kahdella kolmesta lapsesta oli asuinperheessä sisaruksia. Ainoita lapsia oli 120 (36 %) uusien lastensuojelun asiakkaiden perheissä. Yhden sisaruksen kanssa asui joka kolmas lapsi (115 lasta); 81 lasta eli useampilapsisessa perheessä, jossa lapsella oli kaksi tai useampia sisaruksia.

Uusissa lastensuojelun asiakkaissa oli kaikenikäisiä. Selvästi eniten aineistossa oli kuitenkin vauvoja; 15 % kaikista ikäluokista oli alle vuoden vanhoja vauvoja; heitä oli aineistossa 49. *Asiakkuuden alkaminen ajoittuu selvästi kahteen ikäkauteen: vauvoihin ja murrosikäisiin.* Alle 3-vuotiaita oli yhteensä melkein sata (99), ja nuoria: 14- 16 -vuotiaita yhteensä 80.

Kuva: Aineiston lasten määrä ikäryhmittäin

Selvityskunnissa lastensuojeluun tulleista uusista lastensuojelun asiakaslapsesta melkein joka kolmas oli alle 3-vuotias. 12 vuotta täyttäneitä oli 37 %. Asiakkuus näyttäisi alkavan harvemmin silloin, kun lapsi on ala-asteella koulussa.

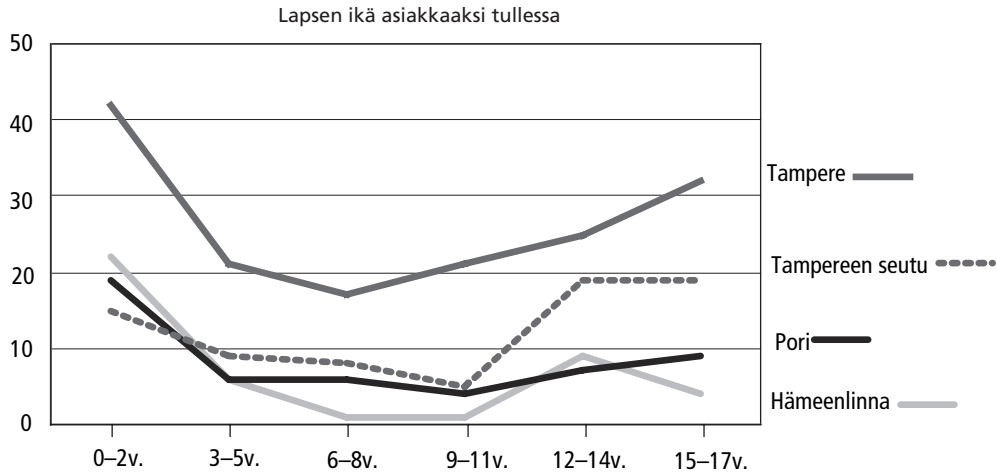
Taulukko Aineiston lasten ikä asiakkaaksi tullessa

Ikä	N	%
0–2 v.	98	30
3–5 v.	42	13
6–8 v.	32	10
9–11 v.	31	9
12–14 v.	60	18
15–17 v.	64	19
Ei vastausta	3	1
Yhteensä	330	100

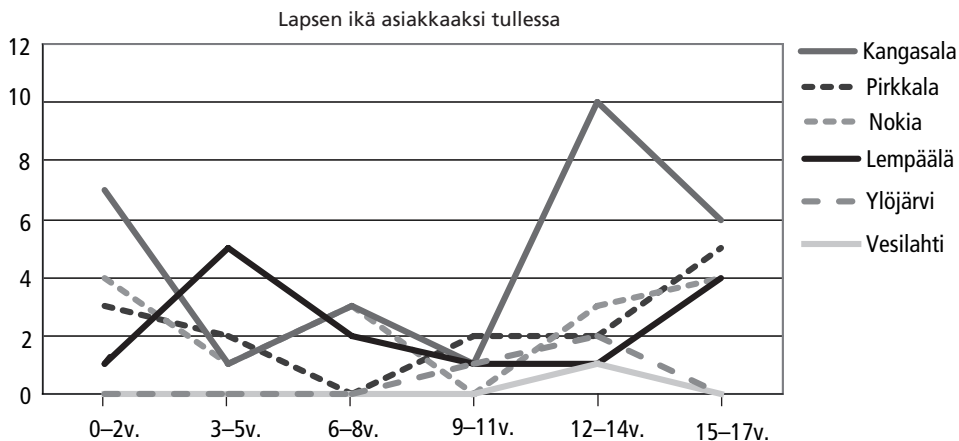
12. Kivinen, Tarja & Heinonen, Pekka (1990) Lastensuojelun vuonna 1987. Väkiraportti 28.2.1990. Sosiaalihuollituksen raporttisarja Nro 11/1990.

Kivinen, Tarja (1992) Lastensuojelun moninaisuus. Pitkittäisselvitys lasten asiakkuudesta. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 59. VAPK-kustannus.

Aineiston lasten ikäjakauma vaihtelee hieman kunnittain, vaikkakin pääpiirteissään ne ovat saman mallisia. Porissa ala-asteikäisten osuus kaikkien uusien asiakkaiden keskuudessa on hieman isompi kuin muissa kunnissa.

Lempäälän aineistossa näyttäisi korostuvan esikouluikäisten osuus ja Kangasalan aineistossa 12-14 -vuotiaat.

Lastensuojelun avohuollon asiakkaaksi tulleista lapsista joka kolmas (36 %) oli perheen ainoa lapsi. Melkein yhtä usein lapsella oli toinen sisarus. Joka neljäs lapsi asui vähintään 3-lapsisessa perheessä

Taulukko Aineiston lasten määrä perheessä

Lapsia	N	%
0	15	4,55
1	120	36,36
2	115	34,85
3	49	14,85
4-10	31	9,39
Yhteensä	330	100

Lasten kulttuurinen tausta

Maahanmuuttajatausta puhutti ohjausryhmää valmisteluprosessin aikana paljon. Aluksi kysymystä muotoiltiin lähtien maahanmuuttajuudesta ja ulkomaalaisstatuksesta. Vaihtoehtoja tuli yhä enemmän esille, ja lopulta päädyttiin selvittämään vain kansalaisuutta ja kieltä – erikseen lapsen, äidin ja isän osalta. Erikseen kysyttiin romanitaustaa sekä elämistä monikulttuurisessa perheessä; tässä vaiheessa haluttiin pääasiassa määrätietoa, mutta avoimeen kohtaan kuvattiin asiaa tarkemminkin. Aineiston tarkistusvaiheessa erotettiin romanitaustaiset siten, että heitä ei laskettu mukaan monikulttuurisiin perheisiin. Näin toimittiin, jotta olisi mahdollista saada yksityiskohtaista tietoa molemmista ryhmistä¹³.

Selvitykseen oli valikoitunut mukaan monikulttuurisia perheitä vain Tampereelta ja seutukunnista. Muissa kunnissa näitä ei ollut uusien lastensuojeluasiakkaiden aineistossa.

Aineiston lapsista sekä lapsi että perhe olivat yleensä (91 %) suomalaisia ja puhuivat äidinkielenään suomea. 7 % oli muita (22 lasta; ja kahdeksan osalta tietoa ei oltu annettu). Näissä tapauksissa vain 9 lapsen kansalaisuus tai kieli oli muu kuin suomi. Viidellä lapsella Afganistanin ja Irakin kansalaisuus; kahdella Thaimaan ja Vietnam sekä kahdella Venäjän ja Viron. Nämä samat kansalaisuudet kuvaavat äitien taustaa. Sen sijaan isät ovat laajemmalla alueelta ja useimmista maista lähtöisin kuin äidit. Kun äideillä ja lapsilla oli taustanaan kuusi kansallisuutta, isillä oli yhdeksän.

Monikulttuurisuus lastensuojelun asiakkuudessa haastaa sosiaalityötä monella tapaa. Lasten kanssa asioinnissa oli tarvetta kahdeksaan kieleen suomen lisäksi. Vanhempien kanssa asioinnissa tarvittiin vielä näiden lisäksi kahta kieltä sekä viittomakieltä.

27 lasta (8 %) elää monikulttuurisessa perheessä. Monikulttuurisuus koostuu elämäkirjosta: joukossa on ulkomailta adoptoituja lapsia, Mukana on pakolaisia, paluumuuttujia, perheitä, joissa isä asuu ulkomailla tai joissa äiti on maahanmuuttaja, useimmiten Virosta tai Thaimaasta. Tämän kysymyksen kohdalla jätettiin joka viides vastaamatta (19 %).

Selvityksen piirissä olleista lapsista 4 % kuuluu romaniväestöön. Joka kymmenennen lapsen kohdalla sosiaalityöntekijä jätti vastaamatta kysymykseen. Romanilasten osuutta väestössä voidaan tarkastella ainoastaan perusopetuksen kautta, sillä lainsäädännössä on kielletty ihmisten rekisteröinti etnisen taustan perusteella. 7–17-vuotiaita romanilapsia oli väestössä vuonna 2001 noin 0.17 %¹⁴.

Lapsen arki ja muutokset

Kolmesta lapsesta kahden (63 %; 204 lasta) lapsen perheen arjessa on tapahtunut erilaisia muutoksia viimeisen vuoden aikana. Useimmiten muutos tarkoitti muuttoa; joka neljäs lapsi (80 lasta) on kokenut muuton. Yhtä monen asuinkunta on muuttunut. Muutos tarkoitti myös vakavaa kriisiä, joka oli kohdannut perheen (64 % kaikista lapsista). 33 lasta oli kokenut perheenjäsenen vakavan sairauden ja perheenjäsenen kuoleman oli kokenut 15 lasta viimeisen vuoden aikana. Muutos saattoi tarkoittaa myös sisaruksen syntymää: 33 lasta oli saanut perheeseen vauvan.

13. Romanitausta -kysymykseen vastaajat olivat vastanneet monikulttuurisuus -kysymykseen eri tavoin. Joissain tapauksissa romani oli määritelty monikulttuuriseksi ja joissain ei. Aineisto korjattiin tältä osin yhteneväiseksi.

14. Romaniasiaain neuvottelukunnan pääsihteerin Anne-Mari Mäen arvio on (opetushallituksen vuosina 2000–2001 teettämän Romanilasten perusopetuksen tila -selvityksen perusteella), että 1000 romanilasta opiskelee peruskouluissa. Vastaavasti 595 727 oppilasta opiskeli peruskouluissa vuonna 2001 (Suomalainen lapsi 2007, s.191) ja näiden tietojen pohjalta voidaan arvioida romanilasten osuudeksi väestössä noin 0,17%.

Lapsen arkea selvitettiin kysymällä, missä lapsi on pääosin arkipäivän. Kiinnostusta lapsen arkeen edelsi myös prosessi: perinteisesti selvitetään erilaisten palvelujen käyttöä, mutta ei siten, että lapsen arki määrittäisi ja suuntaisi tarkastelua.

Alle kouluikäisistä lapsista lähes yhtä moni oli arkisin kotona/kotihoidossa (73 lasta, 46 %) kuin päivähoitossa (71 lasta, 45 %) kodin ulkopuolella. Toisaalta alle kolmevuotiaista kaksi kolmesta oli kotona ja 3–6-vuotiaista kotona oli enää joka viides. Valtakunnalliseen tilanteeseen verrattuna ei näyttäisi olevan merkittävää eroa lastensuojeluun asiakkaaksi tulleiden ja väestön lasten välillä. Vuonna 2005 kotona hoidettiin joka toinen (49,7%) alle kouluikäisistä lapsista (0–7-vuotiaat), alle kolmevuotiaista kotona oli 62,8 % ja 3–6-vuotiaista vain 31,9% hoidettiin kotona¹⁵.

Taulukko: Aineiston 0–6-vuotiaat lapset ovat päivisin:

	0–2-v. N	0–2-v. %	3–6-v. N	3–6-v. %
Kotona/kotihoidossa	61	61,6	12	20,0
Päivähoitossa kodin ulkopuolella	31	31,3	40	66,7
Peruskoulussa	0	0	6	10,0
Muu	6	6,1	1	1,7
Ei vastausta	1	1,0	1	1,7
Yhteensä	99	100,0	60	100,0

Kuntien välillä on kiinnostavia eroja siinä, missä alle kouluikäiset lapset ovat lastensuojelun asiakkuuden alkaessa. Hämeenlinnan aineistossa lapsia on lastensuojeluasiakkuuden alkaessa selvästi enemmän kotona, päivähoiton ulkopuolella; kolme neljästä lapsesta oli kotona. Myös Porista piirtyi samansuuntainen kuva, mutta vain kaksi kolmesta lapsesta oli kotona. Sen sijaan Tampereella ja Tampereen seutukunnissa tilanne oli päinvastainen: päivähoito oli useammin osa lasten arkea lastensuojelun asiakkaaksi tulon vaiheessa, Tampereella kaksi kolmesta lapsesta oli päivähoitossa.

Tarkastelu johdattaa pohtimaan yhtäältä pienten lasten hoidon järjestelyjä ja sen tukipalveluja sekä toisaalta lastensuojelun asemaa kunnan palvelujärjestelmässä sekä yhteistyökäytäntöjä (tässä esimerkissä) varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun välillä.

Taulukko Kotona/kotihoidossa olevien lastensuojelun asiakkaaksi tulleiden määrä kunnissa iän mukaan

Lapsen ikä asiakkaaksi tullessa	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Tampereen seutu	Yhteensä
0–2 v.	17	15	21	8	61
3–5 v.	4	2	3	2	10
6–8 v.	0	1	0	0	1
9–17 v.	1	0	0	1	2
Yhteensä	22	18	24	11	74

15. Lähde: *Suomalainen lapsi 2007*. Tilastokeskus ja Stakes 2007, Edita Prima Oy, Helsinki. Liitetäulukko 9.1. Lasten päivähoitossa (kunnallinen ja yksityinen) olleet lapset ikäryhmittäin 1997–2005), s. 180.

Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat?

Taulukko Kodin ulkopuolella päivähoitossa olevien lastensuojelun asiakkaaksi tulleiden lasten määrä kunnissa iän mukaan

Lapsen ikä asiakkaaksi tullessa	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Tampereen seutu	Yhteensä
0–2 v.	3	3	19	6	30
3–5 v.	3	4	17	7	31
6–8 v.	1	1	5	3	10
Yhteensä	7	8	41	16	71

Aineiston lapsista kouluikäiset olivat arvatenkin pääasiassa koulussa. Vain kaksi lasta oli kotona päivisin, eli he eivät erityistilanteensa takia käyneet koulua/koulussa. Aineistossa oli myös itsenäisesti asuvia nuoria. Peruskoulun jälkeisissä opinnoissa oli erityisesti Tampereen (16) ja seutukuntien (11) uusia asiakkaita.

Taulukko: Lastensuojelun asiakkaaksi tulleiden lasten jakautuminen erilaisiin arjen toimintapiireihin iän mukaan

Lapsen ikä asiakkaaksi tullessa	N	Kotona arkisin	Päivähoitossa	Peruskoulussa	Opiskelee	Työssä	Muulla
0–2 v.	98	61	31	0	0	0	6
3–5 v.	42	11	31	0	0	0	0
6–8 v.	32	1	10	20	0	0	1
9–11 v.	31	0	0	30	0	0	1
12–14 v.	60	1	0	55	0	0	3
15–17 v.	64	1	0	27	34	1	1
Yhteensä	226	75	72	132	34	1	12

Yleensä syy päivähoitoryhmän taikka koululuokan muutokseen liittyy lapsilla ikäkauden mukaisesti siirtymiin. Uusien lastensuojelun asiakaslasten elämässä tilanne näyttää vähän toiselta. Melkein joka viidennen lapsen elämässä on tapahtunut sellaisia muutoksia päivähoitossa tai -ryhmässä ja/tai koulumuodossa ja/tai -luokan suhteen, joiden syy on lapsen olosuhteissa ja tilanteessa: 64 lasta (19 %) on joutunut tai päässyt siirtymään toiseen vertaisryhmään niin, että siirtymä ei kuulunut normaaleihin siirtymiin ikäkauden mukaan. Näissä lienee kysymys siitä, että lastensuojelun tukitoimena on haettu lapselle paremmin hänen tarpeisiinsa vastaavaa arkipäivän yhteisöä tai oppimisympäristöä.

Lasten asuminen ja muutokset

Lapsen asuin ympäristön ja asumisen luonnetta ja tilaa selviteltiin useilla kysymyksillä. Asuin-kunnan muutokset kiinnostivat, sillä usein kuulee huomiosta, että lastensuojeluperheet helposti muuttaisivat asuinkuntaa, kun niiden tilanteeseen puututaan, tai jopa että muuttoon tarjotaan kunnasta muuttoapua. Viimeksi mainittu ei näissä keskusteluissa ollut erityisesti esillä, mutta valtakunnallisesti näitä tarinoita kerrotaan. Siksi päädyttiin selvittämään, onko asiakkuus alkanut edellisessä kunnassa. Asuin ympäristön muutokset merkitsevät lapsen kannalta arkiympäristöjen muutoksia ja ovat kaverisuhteisiin kiinnittymisen kannalta pulmallisia.

Joka kolmannen lapsen (65 %) asuinkunta on pysynyt samana. Useampi kuin joka viides lapsi on muuttanut kunnasta toiseen. Erityisesti tämä näkyy Lempäälän kohdalla aineiston lapsissa. Edellisessä kunnassa on ollut huolta lapsesta taikka lastensuojelun asiakkuus on jo alkanut siellä 18 lapsen kohdalla (5 %).

Taulukko Aineiston lasten määrä asuinkunnan muutosten mukaan kunnissa

Asuinkunta on	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä
Pysynyt samana	29	38	98	48	213
Muuttunut lapsuuden aikana	6	9	41	16	72
Asiakkuus vireille ed. paikkakunnalla	8	2	5	3	18
Ei tietoa, ei vastausta	0	2	16	8	26

Kaiken kaikkiaan *erittäin paljon muutoksia asuin- ja arkiympäristössä on ollut 55 lapsen elämässä (17 %).*

Muutokset ovat saumakohtia; ne voivat vahvistaa ja tukea tiellä parempaan tai niiden voi kuvitella olevan raskaita lapselle. Joukossa on pieniä lapsia, jotka eivät elämänsä aikana ole asuneet ”kotona”, vaan he ovat kulkeneet vanhempiensa/vanhempansa mukana erilaisissa laitoksissa päihdekuntoutuksesta ensi- ja turvakotiin. Ääriesimerkkinä: yksi aineiston lapsista on asunut seitsemän eri kunnan alueella 18 osoitteessa elämänsä aikana

Vaikeat avioerot johtavat joskus lasten muuttoihin, ja lapset ovat asuneet vuoroin äidin, vuoroin isän luona.

Melkein puolet lapsista (45 %) asui kerrostaloalueella lähiössä. Kaupungin keskustassa asui joka kymmenes; taajamakeskuksessa 17 % lapsista. Joka viides lapsi asui lähiön pientalossa. Maa-seudulla asui 5 % aineiston lapsista. Luonnollisesti pientaloalueella ja harvaanasutulla alueella asuneet lapset olivat usein seutukunnista. Sen sijaa Hämeenlinnan ja Porin lapsista suhteellisesti enemmän asui kaupunkikeskustassa kuin Tampereella tullessaan lastensuojelun asiakkaaksi.

60 % lapsista asui vuokra-asunnossa ja joka viides omistusasunnossa (22 %). Vuonna 2005 *Lastensuojelun asiakkaaksi tulleiden lasten asumisen perusta on väestön lapsiin verrattuna aivan erilainen.* Väestön 0–17-vuotiaat asuivat pääasiassa omistusasunnossa; vain 24,9 % asui vuokra-asunnossa¹⁶.

Omistusasunnossa asuvien osuus oli selvästi suurempi seutukunnissa: lapsia asui vuokra-asunnossa melkein yhtä usein kuin omistusasunnoissa. Nokialla omistusasunnoissa asui enemmän asiakkaaksi tulleita lapsia kuin vuokra-asunnossa. Aina sosiaalityöntelijällä ei ollut tietoa asunnon omistussuhteista (16 %).

Taulukko Aineiston lasten määrä asunnon omistussuhteen mukaan kunnissa

Asunto on vanhemman/huoltajan tai lapsen/nuoren	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä
Vuokra-asunto	28	30	106	35	199
Omistus-asunto	12	13	15	31	71
Muu	0	.	5	1	6
Ei tietoa, ei vastattu	3	8	35	8	53

Sosiaalityöntekijät tiesivät asumisväljyydestä lapsen kodissa lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheessa heikosti. Kotikäynneistä ei erikseen kysytty, mutta jos niitä olisi tehty, tästä olisi ehkä ollut käytössä paremmin tietoa. Joka kolmannen lapsen kohdalla sosiaalityöntekijä ei osannut vastata asuinhuoneiden määrää koskevaan kysymykseen. Taulukossa normi on huone jokaiselle asukkaalle. Silloin kun vastaus tiedettiin, 37,7 % lapsista asui ahtaasti, 45,3 % normin mukaisesti ja vain 17,0 % asui väljästi. Ero väestön lapsiin on selvä: ahtaasti asuu vain 26,8% lapsista, normin mukaisesti 30,2%; väljästi asuu suurin osa, 41,4% suomalaisista lapsista¹⁷.

16. Lähde: *Suomalainen lapsi 2007*. Tilastokeskus ja Stakes 2007, Edita Prima Oy, Helsinki. Liitetaulukko 7.6. lapset iän ja asunnon hallintaperusteen mukaan 1997 ja 2005, s. 148.

17. Lähde: *Suomalainen lapsi 2007*. Tilastokeskus ja Stakes 2007, Edita Prima Oy, Helsinki. Liitetaulukko 7.5. lapset iän ja asumisväljyyden mukaan vuosina 1997 ja 2006, s. 147.

Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat?

Taulukko: Asumisväljyys kunnan mukaan

Asumisen väljyys, huoneita/asukas	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Tampereen seutu	Yhteensä
Ahdas	19	19	31	15	84
Norminmukainen	16	13	47	25	101
Väljä	2	8	24	4	38
Ei tietoa	6	11	59	31	107
Yhteensä	43	51	161	75	330

Vaikkei aineiston lapsilla olekaan ollut suoranaista asunnottomuutta (73 %), on muutamilla lapsilla kuitenkin ollut väliaikaisasumista (5 %). Muutama lapsi on myös kokenut ajoittain asunnottomuutta tai perhe on saanut hädän taikka hädän uhka on ollut vakava (4 %).

Taulukko: Aineiston lasten määrä elämässä koetun asunnottomuustilanteen mukaan kunnissa

Asunnottomuus lapsen elämässä	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä
Ei asunnottomuutta	29	40	114	58	241
Väliaikaisasumista	1	4	10	1	16
Ajoittain asunnottomuutta, häätöjä tai sen uhkaa	3	4	4	1	12
Ei tietoa	1	3	8	2	14
Muuta erityistä	3	0	11	2	16
Ei tietoa, ei vast.	7	0	13	11	31

Erityistilanteet liittyvät lasten kannalta muun muassa lapsen asumiseen laitoksessa vanhemman tai vanhempien mukana.

Vanhemmat ja perhe

Lastensuojelun avohuollon asiakkaaksi tulleen lapsen elämä sijoittuu pääsääntöisesti perheen piiriin. Niinpä vanhempien ja perheen taustan tarkastelu on olennainen osa lapsen asiakkuuteen johtaneen tilanteen ymmärtämisessä. Tässä luvussa tarkastellaan aluksi vanhempien ikäjakaumaa, perheen rakennetta sekä pysyvyyttä ja jatketaan sitten kuvailemaan vanhempien työtilannetta. Lopuksi esitellään myös vanhempien koulutustaustaa sekä perheiden taloudellista tilannetta.

Vanhempien ikä

Lapsen asuinperheen vanhemmat ovat kaikenikäisiä; on sekä nuoria että vanhoja. Äideistä nuorin oli 16 v; teiniäitejä oli aineistossa vain kaksi. Äitien keski-ikä oli 36 vuotta. Eniten oli 41-vuotiaita (20) ja 26-vuotiaita (17) äitejä. Vanhin oli täyttänyt 56 vuotta.

Lasten isät olivat hieman äitejä iäkkäämpiä. Nuorin isä oli 18-vuotias ja vanhin 57. Isien keski-ikä oli 39 vuotta. Eniten lasten isiä oli 35-, 42- ja 44-vuotiaissa.

Uusien lastensuojelun asiakkaiden kohdalla ei aina tiedetty vanhempien ikää. Vastausta vaille jäi 36 äidin ikä ja 127 isän ikä.

Kuntien välillä ilmeni mielenkiintoisia eroja. Tampereen seutukunnan aineistossa oli eniten lapsia, joiden äiti oli täyttänyt 50 vuotta, mutta myös lapsia, joilla alle 20-vuotias äiti. Porissa eniten oli lapsia, joiden äiti oli täyttänyt 40 vuotta, ja Hämeenlinnassa painottui 20–40-vuotiaat äiteinä. Tampereella jakauma oli tasainen, mutta eniten oli lapsia, joiden äiti oli keski-ikäinen, 30–40-vuotias. Tosin Tampereella oli myös eniten niitä, joiden äitien iästä ei ollut tietoa.

Isien iästä jäi vastaus usein tyhjäksi kaikissa kunnissa. Huomio kiinnittyy siihen, että Tampereen seutukunnissa (erityisesti Kangasalla) oli suhteessa muita kuntia enemmän lapsia, joiden isä oli 50 vuotta täyttänyt, vaikkakin isiä oli tasaisesti kaikissa ikäluokissa.

Lasten perhetausta

Perhetaustakysymys osoittautui ihmeellisen vaikeaksi – jokaisella on arkitieto, mitä perhetaustalla tarkoitetaan, mutta kun sitä yritettiin luokitella loogisesti erilaisista lähtökohdista, jouduttiin yleensä vaikeuksiin. Tarkoitetaanko biologista taustaa? Entä adoptiolapset tai inseminaatiolla syntyneet? Ollaanko kiinnostuneita lapsen huoltajuudesta vai onko sittenkin oleellisempaa, millaisessa perheessä lapsi on asunut ja asuu? Päädyimme selvittämään lapsen biologista perhettä, yhdessä asuvien aikuisten ja lasten määrää sekä asuinperheen rakennetta ja lapsen asemaa siinä.

Kun lapsi on tullut lastensuojelun asiakkaaksi, 86 %:ssa lapsen molemmat biologiset vanhemmat elävät ja 9 % lapsen toinen biologinen vanhempi on kuollut. Aineistossa ei ollut lainkaan täysorpoja. Neljä lasta oli adoptoitu.

Lasten perheissä oli useammin kaksi aikuista (49 %) kuin yksi (47 %). Harvoin aikuisia oli useampi kuin kaksi (2 %). Jos lapsi ei asunut vanhempiensa kanssa, oli yleensä kysymys siitä, että lapsi oli sijoitettu joko yksin taikka vanhempiensa kanssa laitokseen tai vastaavaan tai hän asui isovanhempiensa luona. Vain viisi aineiston uusista asiakaslapsista asui itsenäisesti.

Lastensuojelun asiakkaaksi tulleiden lasten asuinperheen koko vaihtelee, aineiston suurimmassa perheessä oli 8 henkilöä. Tampereen seutukunnissa näyttäisi perheen koko olevan keskimäärin isompi kuin kaupungeissa. Näin näyttäisi olevan erityisesti Kangasalla.

Taulukko Aineiston lasten asuinperheiden koko

Perheen koko	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Tampereen seutu	Yhteensä
1–2 jäsentä	11	10	40	9	70
3–4jäsentä	24	35	85	51	195
5+ jäsentä	9	6	35	15	65
Yhteensä	44	51	160	75	330

Lapsen asuinperheen rakenne ja pysyvyys

Aineistossa on kyetty hyvin vastaamaan ja kuvaamaan lapsen tämän hetken asuinperheen rakennetta niin, että saadaan kuva *lapsen/nuoren näkökulmasta*, hänen elämänsä ja asumisensa kautta, sen perusteella mitä tiedetään muutoksista lapsen perhearjessa. Tällaista tietoa ei saa mistään järjestelmästä, siten tältä osin vertailua väestön lapsiin ei voi tehdä. Tiedon esille saaminen vaatii lapsen tilanteen tuntemusta pidemmältä ajalta. Samanaikaisesti juuri tällainen lähestymistapa on lastensuojelun kuvaukselle tärkeä, sillä sen avulla voidaan yrittää lähestyä asioita, joiden tiedetään sekä tutkimuksen että käytännön perusteella olevan nimenomaan lastensuojelun asiakkuudessa ominaisia ja erityisiä sekä palveluja kehitettäessä tärkeitä ottaa huomioon.

Lomakkeella pyydettiin sosiaalityöntekijää vastaamaan lapsen tämän hetken asuinperheen rakennetta kuvaavasti ja miettimään vaihtoehtoa vanhemmuussuhteiden (ja sisarusuhteiden) osalta lapsen/nuoren näkökulmasta, hänen elämänsä ja asumisensa kautta, sen perusteella mitä sosiaalityöntekijä tietää muutoksista lapsen perhearjessa. Vaihtoehdot muokattiin työryhmässä lopulliseen muotoon. Ensimmäiset kaksi kuvaavat tilannetta, joka on ollut lapsen kannalta pysyvä: *Ydinperhe* – kahden biologisen vanhemman perhe, jossa lapsi on asunut koko ikänsä molempien vanhempiensa kanssa yhdessä; ja *yhden* (ainoan) *vanhemman perhe*, jossa lapsi on asunut koko ikänsä vain äidin tai isän kanssa.

Kolmas ja neljäs vaihtoehto sisältävät lapsen kannalta muutoksen, mutta ketään uutta aikuista ei kuitenkaan ole tullut asumaan lapsen arkeen: *kuolemaperheessä* (enkeliperhe) toinen vanhempi on kuollut ja lapsi asunut sen jälkeen leskeksi jääneen vanhempansa kanssa; ja *eroperheessä* lapsi on kokenut yhden avo- tai avioeron perheessään, mutta hän on jatkanut asumistaan toisen biologisen vanhempansa kanssa, kun toinen biologinen vanhempi on muuttanut pois. Viidennessä vaihtoehdossa on laajennettu mahdollisuuteen, että toisen vanhemman koti muodostaa uuserperheen: *vuoroasumisperheen* lapsi asuu vuorotellen molempien vanhempiensa luona, ja vanhemmat ovat asuvat yksin erillään tai uuden puolison kanssa. Tämä vaihtoehto jäi hieman epäselväksi lapsen aikuis- ja sisarusuhteiden määrän osalta, mutta sitä käytettiin melko vähän. Loput asuinperheluokat sisältävät lapsen kannalta asuinperheen vaihteluja ja uusien ihmisten mukaantulon. *Uuserperhe* on uudelleen muotoutunut perhe, jossa lapsen perheeseen on joko vanhempien eron, au-vaiheen tai vanhemman kuoleman jälkeen tullut uusi aikuinen, mutta ei uusia lapsia. *Uuserperhe ja uusia lapsia* kuvaa uudelleen muotoutunutta perhettä, jossa lapsen perheeseen on tullut uuden aikuisen lisäksi tämän lapsia tai perheeseen on syntynyt uusia lapsia. *Muuttuva perhe* on rikkoutunut tai uudelleen rikkoutunut; lapsen asuinperheen kokoonpano on muuttunut useampaan kertaan, ja enemmän kuin kerran lapsen perheeseen on tullut uusia aikuisia.

Taulukko. Aineiston lasten asuinperhe lapsen/nuoren näkökulmasta kunnittain.

Asuinperhe	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä N	Yhteensä %
Ydinperhe	12	15	38	30	95	28,8
Yhden (ainoan) vanhemman perhe	8	7	22	6	43	13,0
Kuolemaperhe	1	5	12	3	21	6,4
Eroperhe	11	15	49	14	89	27,0
Vuoroasumisperhe		2	2	3	7	2,1
Uusperhe	3	4	10	8	25	7,6
Uusperhe ja uusia lapsia	2	2	8	5	17	5,2
Muuttuva perhe	1	3	8	1	13	3,9
Ei tietoa	9	0	0	0	1	2,7
Muu asuinperhe	6	3	19	7	35	10,6
Yhteensä	44	51	160	75	330	100

Aineiston lapsista 42 % on elänyt samassa perheessä koko ikänsä, sellaisessa jossa vanhempi/vanhemmat ovat pysyneet. 29 % lapsista on asunut ydinperheessä kahden vanhempansa kanssa ja 13 % toisen vanhempansa (äidin) kanssa. 6 % lapsista asui leskeksi jääneen vanhempansa kanssa. Suuri osa, yli puolet lapsista (56 %) elää eri tavoin muuttuneessa perherakenteessa (vaikka lapsista 30 % on alle 3-vuotiaita).

Kymmenen lasta on ollut sijoitettuna sukulaisten luokse ja 42 lasta suvun ulkopuolelle. Muualle sijoitettujen lasten määrä kertoo lastensuojelun asiakkuuden alkaneen nopeasti kriisiytyneessä taikka välitöntä puuttumista, apua, hoitoa tai kuntoutusta vaatineessa tilanteessa.

Noin kaksi kolmesta aineiston lapsista asuu pääasiassa toisen vanhemman luona. Silloin kun lapsi ei asunut vanhempansa tai huoltajansa luona, hän asui yleensä äidin luona; 33 lasta (16 %) asui isän luona. Isän kanssa asuvien lasten määrä oli suurin Tampereella, mutta suhteellisesti eniten asiakkaaksi tulovaiheessa oli isän luona asuvia lapsia seutukunnissa, tarkemmin katsottuna Kangasalla ja Pirkkalassa. (Liite 3; Voi olla että näissä on kysymys harvemmista isistä, jos lapsista osa oli samasta perheestä.)

Kaksi kolmesta toisen vanhempansa kanssa asuneista lapsista oli yhteydessä etävanhempansa, mutta joka kolmas (62 lasta) ei pitänyt yhteyttä. Niissä tapauksissa, joissa sosiaalityöntekijällä on ollut tietoa tapaamisten sujumisesta, ne ovat 44 %:ssa sujuneet jotenkuten sopuisasti. Joka neljäs on sujunut hyvin, mutta melkein joka kolmas (koskee 41 lasta) riittäisästi.

Lapsen perheessä tapahtuneita muutoksia selvitettiin sen mukaan, mitä sosiaalityöntekijä on niistä saanut tietää. Kysymyksen sisällyttäminen tähän lähti liikkeelle samaan aikaan Stakesissa valmistellusta lapsiperheille suunnatusta hyvinvointipalvelukyselystä (HYPA). Ilmeni kuitenkin, että monet kysymykset, joiden osalta ajateltiin saatavan vertailutietoa valtakunnalliseen HYPA-aineistoon, eivät toimineet tässä yhteydessä, koska lastensuojelun asiakkuuden osalta vastaajat eivät olleen perheen sisältä vaan sosiaalityöntekijöitä.

Vanhempien työmarkkinatilanne

Lastensuojeluasiakkuuteen tulevien lasten asuinperheen vanhempien työmarkkina-asema eroaa väestön keskimääräisestä. Väestön 0 - 17 -vuotiaiden lasten isien työllisyysaste on 90,1% ja äitien 75% (mukana luvuissa ovat myös perhevapaalla olevat, sekä osa-aikatyötä tekevät)¹⁸.

18. Lähde: *Suomalainen lapsi 2007*. Tilastokeskus ja Stakes 2007, Edita Prima Oy, Helsinki. Liitetaulukko 13.3. Isien ja äitien toiminta työmarkkinoilla sekä työllisyysaste ja osa-aikatyön osuus nuorimman lapsen iän mukaan, s. 266.

Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat?

Joka neljännen lapsen (26 %) äiti on pääasiallisesti kotona hoitamassa lapsia. Vielä useammin äiti on työssä toisen palveluksessa, yrittäjänä tai opiskelee (38 %). Työttömänä tai työllistämistoimien piirissä äiti on 15 %:lla lapsista. Lähes joka kymmenennen lapsen äiti oli eläkkeellä tai pitkäaikaisesti sairaana. Jotain muuta -vastaukset (3 %) tarkoittivat lähinnä tilanteita, joissa vanhempi/vanhemmat ovat sairaslomalla, päihdekuntoutuksessa tai muussa hoidossa. Joukossa oli myös sellaisia jotka opiskelivat ja olivat työssä samanaikaisesti.

Isien työmarkkinatilanteesta sosiaalityöntekijöillä ei ollut yhtä kattavasti tietoa kuin äitien. Yli kolmasosan lasten isien työtilanteesta sosiaalityöntekijöillä ei ollut tietoa. Muualla asuvia isäiä olikin aineistossa paljon; 47 % lapsista asui yhden aikuisen perheessä, ja 168 lasta asui äidin kanssa.

Siltä osin, kun isien työmarkkinatilanteesta tietoa voitiin saada tietoa, työelämässä oli joka toisen lapsen isä, ja työttömänä tai työllistämistoimien piirissä joka viidennen lapsen isä. Isistä ei monikaan hoitanut lasta kotona, vain 10 lapsen isä oli kotona.

Taulukko. Aineiston lasten määrä asuinperheen äidin ja isän työmarkkinatilanteen mukaan

	Äiti (isän puoliso)		Isä (äidin puoliso)	
	N	%	N	%
Hoitaa lapsia kotona	87	26,4	10	3,0
Työssä toisen palveluksessa	105	31,8	111	33,5
Yrittäjä/ammattinharjoittaja	7	2,1	15	4,5
Työtön/lomautettu	23	7,0	26	7,9
Lyhytaikainen/uusi tilanne	3	0,9	0	0,0
Pitkäaikaistyötön	13	3,9	15	7,9
Työllistämis- tai tukityössä	4	1,2	3	4,5
Aktivointi/kursitus- ja työllistämistoimien piirissä	6	1,8	8	2,4
Opiskelee	14	4,2	6	1,8
Eläkkeellä/pitkäaikaisesti sairas	31	9,4	8	2,4
Ei tietoa	11	3,3	39	11,8
Jotain muuta	10	3,0	7	2,1
Ei vastausta	16	4,8	82	24,8

Äitien ja isien välillä on luonnollista eroavuutta työelämäsuhteen osalta. Joka kolmannen (34 %) lapsen äiti oli työssä toisen palveluksessa tai toimi yrittäjänä, ja yhteensä 38 % aineiston lapsista asui perheessä, jossa isä oli vastaavasti työssä tai yrittäjänä. Lapsista joka neljännen äiti oli kotona; ja yhteensä vain kymmenen lapsen isä oli kotona. Lapsista 13 % asui perheessä, jonka äiti oli työttömänä tai työllistämistoimien piirissä (isä 16 %). Vertailu sekä isien ja äitien välillä että väestöön on puuttuvien tietojen takia hankalaa.

Aineiston lasten perheen työmarkkina-asemaa yritetään tarkastella seuraavan taulukon avulla. Siihen on yhdistetty työmarkkinoilla toimimisen kuvaajia niin, että työssä oleviin on otettu mukaan myös opiskelijat, ikään kuin aktiivista päivätyötä ja toimintaa kuvaamaan. Voisi tietysti kyseenalaistaa, eikö työllisyyskurssien ja aktivointitoimien piirissä oleminen ole aktiivista.

Taulukko: Aineiston lasten määrä sen mukaan mitä vanhempien työmarkkina-asema on lastensuojelun asiakkuuden alussa.

	Isä hoitaa lapsia kotona	Isä työssä tai opiskelee	Isä työtön/toimenpiteessä	Isä eläkkeellä/pitkäaikaisesti sairas	Yhteensä
Äiti hoitaa lapsia kotona	4	29	28	1	87
Äiti työssä tai opiskelee	1	64	6	1	124
Äiti työtön/toimenpiteessä	1	9	10	0	44
Äiti eläkkeellä/pitkäaikaisesti sairas	0	9	3	2	21
Yhteensä	10	131	52	6	

Eniten aineistossa oli niitä lapsia (64), joiden molemmat vanhemmat ovat työssä tai opiskelevat. Yhteensä enemmän kuin joka kolmannen lapsen perheessä vanhemmat tai vain (yksinhuoltaja)äiti ovat työssä tai opiskelemissa; taikka äiti on kotona ja isä työssä. Avovastauksissa on yleisimmin kuvattu tilanteita, joissa isä ei kuulu perheeseen. Isiä on myös korvaushoidossa (1), armeijassa (1), vaimon omaishoitajana (1), sekä vankilassa (1).

Sosiaalityöntekijöillä ei ollut paljon tietoa vanhempien työsuhteiden luonteesta (määräaikaisuus; työpäivän pituus ja työaikavuorot –28 % –42% –47 % ei tietoa -vastausten osuudet). 41 lapsen asuinperheen äiti ja 35 lapsen isä tiedettiin tekevän jossain määrin vuorotyötä tai epäsäännöllistä työtä.

Vertailtaessa lastensuojelun asiakasperheitä väestön perheisiin (Kivinen 1994), kiinnittyi huomio niiden vanhempien (sekä isien että äitien) määrään, jotka eivät vielä olleet päässeet työmarkkinoille tai joille ei ole kertynyt kokemusta työelämästä. Tässä selvityksessä sosiaalityöntekijä ei tiennyt taikka jätti vastaamatta joka toisen lapsen vanhempien työhistoriaa koskevaan kysymykseen. Kuitenkin selvisi, että 142 (43 %) lapsen jommalle kummalle vanhemmalle ei ole juurikaan kertynyt työhistoriaa. Näistä joka kolmannen lapsen kohdalla (15 % lapsista; 52 lasta) ei kumpikaan vanhempi ole ollut työelämässä. 85 lapsen äidille (26 % kaikista lapsista) ei ole juurikaan kertynyt työhistoriaa.

Taulukko Aineiston lasten määrä vanhempien työhistorian mukaan

Työhistoriaa ei juurikaan ole kertynyt	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä N	Yhteensä %
Äidille	15	12	47	11	85	25,76
Isälle	0	0	4	1	5	1,52
Ei kummallekaan	11	12	23	6	52	15,76
Ei tietoa, ei vast.	18	27	86	57	188	56,97

Sosiaalityöntekijät ovat kuvanneet runsaasti vanhempien erityistä työmarkkina-asemaa. Kuvauksia on kirjattu 66 lapsen osalta. Kirjo onkin suuri. Se tulvii elävää elämää, vastoinikäymisiä ja yrittämistä. Erityistä oli terveydellisten syiden kietoutuminen työmarkkina-asemaan, kuntoutumistilanteet ja ratkaisut, joissa vanhempi oli jäänyt pois työstä lapsen tilanteen takia. Myös äkilliset tilanteet (konkurssi tai puolison kuolema) heijastuivat työmarkkinatilanteen kuvauksissa. Lisäksi kuvattiin, miten työn ja opiskelun yhteensovittamista ei oltu kysymysvaihtoehdoissa huomioitu. Tarkempi avointen vastausten raportointi odottaa vielä tutkijaansa.

Aineistosta voi tehdä johtopäätelmän kahteen suuntaan: *Yhtäältä 40 % lapsista eli perheessä, jossa vanhempi kävi töissä. Toisaalta 43 % lapsista asui perheessä, jossa vanhemmalla ei ole työhistoriaa.* Työmarkkina-asemaa kuvaavaa luokittelua haettiin myös jonkin aikaa. Lähtökohta otettiin HYPÄ-kyselystä, ja sitä jonkin verran muokattiin.

Vanhempien koulutus- ja ammattitausta

Lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheessa lasten vanhempien koulutustaustasta ja ammatista on vähän tietoa kerättyä. On ilmeistä, että silloin kun vanhemman ammatti tai koulutustausta tulee esille, sillä on jotain merkitystä lapsen hoidon ja huolenpidon kannalta. Keskusteluissa korostettiin, ettei näitä tietoja kerätä henkilötietolakiin nojaten. Harvemmin sosiaalityöntekijät myöskään erikseen kysyvät ja selvittävät vanhempien koulutus- ja ammattitaustaa. Asia on silloin tullut ilmi keskustelun yhteydessä ja lastensuojelun tarpeen liittyvänä asiana. Saattaa myös olla, että ammattiin liittyviä asioita, joista ei haluta kertoa. Lasten äitien koulutuksesta ei ollut tietoa

enemmän kuin joka toisen lapsen asiassa (54 %); isien kohdalla vielä vähemmän oli tietoa (71 % ei vastattu tai ei tietoa).

Viime vuosina on paljon puhuttu ns. hyvässä asemassa olevien vanhempien lasten lastensuojelun tarpeesta ja siitä, että näiden osuus lastensuojelun asiakkaista olisi lisääntynyt. Selvitys osoittaa, että vähintään 22 lapsen (7 %) äidillä ja 13 lapsen isällä (4 %) on alempi tai ylempi korkeakoulututkinto. Enimmäkseen lastensuojeluun asiakkaaksi tulleiden lasten vanhemmat ovat käyneet peruskoulun ja ammattikoulun tai ammattikursseja. (Prosenttiosuuksien osalta on huomioitava, että tarkastelu on lapsi- eikä vanhempikohtainen, jolloin monilapsisen perheen äidin/isän tieto kertaantuu.

Taulukko. Aineiston lasten määrä vanhempien koulutustason mukaan

Koulutustausta	Äidin (isän puolison) koulutustaso		Isän (äidin puolison) koulutustaso	
	N	%	N	%
Tyhjä	19	5,76	60	18,18
Peruskoulu/kansakoulu	57	17,27	27	8,18
Ylioppilas	9	2,73	1	0,30
Ammattikoulu/-ammattikursseja	54	16,36	51	15,45
Alempi korkeakouluaste	10	3,03	3	0,91
Ylempi korkeakouluaste	12	3,64	10	3,03
Koulutus jäänyt kesken	10	3,03	3	0,91
Ei tietoa	159	48,18	175	53,03

Kuntien välillä on pientä eroa. Korkeakoulutetut äidit ovat lähinnä Tampereen ja seutukuntien lastensuojelun asiakkaaksi tulleiden lasten äitejä.

Taulukko. Aineiston lasten määrä äidin koulutustason mukaan kunnittain

Äidin (isän puolison) koulutustaso	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä
Peruskoulu/kansakoulu	15	14	21	7	57
Ylioppilas	2	.	5	2	9
Ammattikoulu/-ammattikursseja	4	13	19	18	54
Alempi korkeakouluaste	3	1	5	1	10
Ylempi korkeakouluaste	0	0	10	2	12
Koulutus jäänyt kesken	4	2	3	1	10
Ei tietoa, ei vastausta	16	21	97	44	178

Sosiaalityöntekijä on tiennyt 47 lapsen äidin ja 37 lapsen isän ammatin. Tässä ammatit on kirjattu lapsen mukaan. Yhden äidin/isän ammattiasema tulee kirjatuksi yhtä moneen kertaan kuin perheessä on lapsia lastensuojelun asiakkaana – ei siis kuvaa tässä äidin/isän ammattija-kaumaa.

Lastensuojeluun asiakkaaksi tulleiden lasten vanhempien ammatit olivat yllättävän monenlaisia. Eniten äidit (ml. isän puoliset) toimivat hoitoalalla, mutta usein myös ruumiillisessa työssä siivojina tai tehdastyössä; myös toimistotyössä, myyjänä tai kassana toimi moni äiti. Viidenneksi eniten oli lapsia, joilla oli akateemisessa ammatissa toimiva vanhempi ja lapsia, joiden vanhempi toimi käsityö-, muoti- tai taidealalla. Myös ravintola-alalla oli useamman lapsen vanhempi. Tarkempi avointen vastausten raportointi ja luokittelu odottaa vielä tutkijaansa.

32 lapsen äidin ja 11 isän osalta sosiaalityöntekijä tietää, ettei näillä ole ammattia. Tätä useammin kuitenkin ei sosiaalityöntekijällä ole tietoa ammatista (47 lapsen äidin ja 59 lapsen isän kohdalla).

Lasten asuinperheen taloudellinen tilanne

Lastensuojelun asiakkaaksi tulleiden perheiden taloudellisesta tilanteesta ei kerry tietoa lastensuojelun asiakastietoihin, ellei se nimenomaisesti ole lastensuojelutarvetta aiheuttava tekijä ja ellei lapsen harrastuksia tai muuta lapsen liittyvää ole taloudellisesti tuettu lastensuojelulain nojalla. Nyt tätä kysymystä selvitettiin lapsikohtaisesti uusien asiakkaiden osalta, ja sosiaalityöntekijät joutuivat tätä varten erikseen tarkistamaan tiedon, jos toimeentulotukiasiat oli kunnassa organisoitu toisaalle.

Kävi myös ilmi, että kuntatasolla ei ole helppoa yhdistää toimeentulotukitietoja lastensuojelutietoihin. Asiakasrekisteristä ei esimerkiksi saa suoraan vastausta kysymykseen, miten suuri osa toimeentulotukiasiakkaista on myös lastensuojelun asiakkaana tai päinvastoin, miten suuri osa lastensuojelun asiakkaista on myös toimeentulotuen saajia. Käytännössä tällaisen tilastotiedon poimiminen asiakastietojärjestelmästä vaatii erityistä osaamista sekä erityistä työpanosta ja toimenpiteitä; se ei tapahdu nappia painamalla.

Taulukko. Aineiston lasten määrä asuinperheen toimeentulotuen asiakkuuden mukaan

Lapsen asuinperheen toimeentulotuen asiakkuus	N	%
Tyhjä	2	0,6
Ei toimeentulotuen saaja	163	49,4
Saa toimeentulotukea ajoittain, epäsäännöllisesti	52	15,8
Saa toimeentulotukea säännöllisesti nyt	46	14,0
Saa toimeentulotukea pitkäaikaisesti	50	15,2
Ei tietoa	9	2,3
Muuta erityistä	8	2,4

Lastensuojelun asiakkaaksi tulleet lapset asuvat usein köyhissä perheissä. Tämän selvityksen mukaan lastensuojeluun asiakkaaksi tulleista lapsista joka toisen asuinperhe on toimeentulotuen asiakkaana tuttu¹⁹. *45 % lapsista asuu perheessä, joka on saanut tai saa edelleen toimeentulotukea.* Joka neljännen lapsen perhe saa lapsen asiakkaaksi tullessa säännöllisesti tai on saanut pitkäaikaisesti toimeentulotukea. Erityistilanteet ovat pääosin sellaisia, joissa perhe on saanut toimeentulotukea muuta kautta. 50 % lapsista asuu perheessä, joka ei ole toimeentulotuen saaja. Vuonna 2005 toimeentulotuen saajia oli koko maassa yksinhuoltajaperheistä 25,2 % ja avio-/avoperheistä 5,3 %²⁰. Lastensuojelun asiakkaiden perheissä siis saadaan huomattavasti keskimääräistä useammin toimeentulotukea.

Taulukko. Aineiston lasten määrä asuinperheen toimeentulotuen asiakkuuden mukaan kunnittain

Lapsen asuinperheen toimeentulotuen asiakkuus	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä
Ei tietoa, ei vastausta	0	8	2	1	11
Ei toimeentulotuen saaja	9	30	70	54	163
Saa toimeentulotukea ajoittain, epäsäännöllisesti	11	9	28	4	52
Saa toimeentulotukea säännöllisesti nyt	7	0	27	12	46
Saa toimeentulotukea pitkäaikaisesti	16	4	27	3	50
Muuta erityistä	1	0	6	1	8

19. http://www.stakes.info/files/pdf/Raportit/Yksinhuoltajaperheiden_tttasiakkuus.pdf

20. Toimeentulotuki 2005 - Utkomststöd 2005 - Social Assistance 2005. Tilastotiedote 25/2006. 15.12.2006. Suomen virallinen tilasto, Sosiaaliturva 2006. Stakes.

Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat?

Kuntien välillä näyttää olevan suuria eroja siinä, millainen aineiston lasten perheiden toimeentulotuen asiakkuus on. Porissa ja Tampereen seutukunnissa on suhteellisesti eniten niitä lapsia, joiden perhe ei ole saanut toimeentulotukea. Sen sijaan toimeentulotuen piirissä on ollut suhteellisesti eniten lastensuojelun uusia asiakaslapsia Hämeenlinnassa (77 %), Tampereella joka toinen lapsi ja Porissa ja seutukunnissa vain joka neljäs lapsi.

Kun toimeentulotuen asiakkuus jaetaan kahteen luokkaan (ei asiakkuutta ja asiakkuutta) voidaan tarkastella laajempia kokonaisuuksia. Näistä tarkasteluista huomaa, että köyhistä 10 % ei saa/ei ole saanut toimeentulotukea ja toimeentulevista 23 % saa/on saanut toimeentulotukea. Neljästätoista vauraaksi luokitellusta perheestä yksikään ei saa, eikä ole saanut toimeentulotukea.

Taulukko: Aineiston lasten asuinperheen toimeentulotuen asiakkuus ja perheen taloudellinen tilanne (sosiaalityöntekijän arvioimana)

	Köyhä		Toimeentuleva		Vauras		Yhteensä	
Ei saa/saanut toimeentulotukea	11	10%	137	77%	14	100%	162	53%
Saa/saanut toimeentulotukea	105	90%	40	23%	0		145	47%
Yhteensä	116	100%	177	100%	14	100%	307	100%

Yksinhuoltajaperheissä asuvien lasten osuus toimeentulotukea saaneista on suurin (52 %), ja ydinperheissä asuvia lapsia on tässä joukossa vähiten (37 %). Nämä luvut ovat huomattavasti suurempia kuin väestössä keskimäärin²¹. Kun lastensuojelun tarve tulee ilmi muun sosiaalityön yhteydessä, perheen asiaa on silloin usein käsitelty juuri toimeentulotukiasioinnin yhteydessä. (Ks. liite 6.)

Taulukko: Toimeentulotuen asiakkuus ja perhemuoto

	Ydinperhe		Yksinhuoltaja		Uusperhe		Yhteensä	
Ei saa/saanut toimeentulotukea	59	63%	71	48%	34	58%	164	55%
Saa/saanut toimeentulotukea	35	37%	76	52%	25	42%	136	45%
Yhteensä	94	100%	147	100%	48	100%	286	100%

Hiitola (2007) havaitsi, että lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheessa toimeentulovaikeudet koskevat erityisesti pienten lasten vanhempia: alle 3-vuotiaiden lasten perheitä 70 % sai tai on saanut toimeentulotukea. Samoin toimeentulotuen asiakkuus oli tavallisempaa yksinhuoltajien lasten perheissä. Toimeentulotukea saavien lasten vanhemmat olivat myös iältään muita nuorempia.

Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin arvioimaan perheen taloutta lapsen kannalta sen perusteella, millainen käsitys hänelle on muodostunut asiakkuuden alkuvaiheessa kertyneen tiedon ohjalta. Sen lisäksi, että lomakkeella kysyttiin lapsen asuinperheen toimeentulotuen asiakkuutta, pyydettiin vielä sosiaalityöntekijää arvioimaan perheen taloudellista tilannetta eri näkökulmista. Päädyimme polveilevan keskustelun jälkeen kolmiluokkaiseen arvioon: köyhä, toimeentuleva, vauras. Sosiaalityöntekijän arvioi useimmiten (54 %) perheen toimeentulevaksi. Tulosten pohdinnan yhteydessä esitettiin kysymys, ovatko sosiaalityöntekijän kriteerit toiset kuin esimerkiksi insinöörin tässä asiassa. Enemmän kuin joka kolmannen lapsen perhe arvioitiin köyhäksi (35 %) ja vain 4 % lapsista arvioitiin asuvan vauraassa perheessä.

21. Toimeentulotuki 2005 – Utkomststöd 2005 - Social Assistance 2005. Tilastotiedote 25/2006. 15.12.2006. Suomen virallinen tilasto, Sosiaaliturva 2006. Stakes.

Väestössä pienituloisuusrajan alitti vuonna 2005 11,5 % lapsista, joka on huomattavasti vähemmän kuin lastensuojelun avohuollon asiakkaiden kohdalla²².

Taulukko. Aineiston lasten asuinperheen taloudellinen kokonaistilanne ja käytettävissä oleva raha sosiaalityöntekijän arvioimana (lasten määrä)

Taloudellinen kokonaistilanne	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä N	Yhteensä %
Köyhä	21	14	61	20	116	35,15
Toimeentuleva	22	31	81	43	177	53,64
Vauras	1	1	8	4	14	4,24
Ei osaa sanoa, ei vast.	0	5	10	8	23	6,97

Sosiaalityöntekijää pyydettiin arvioimaan myös, miten lapsen tarpeet tulevat perheessä huomioituksi rahankäytön osalta. Häntä pyydettiin arvioimaan lopputulosta lasten tarpeiden kannalta, kun lapsen asuinperheen tulot, menot ja kulutustottumukset otetaan huomioon. Kysymyksen muotoilu (joka tässä tapauksessa ei ollut sosiaalityöntekijöiden ehdottama) viittaa ajatukseen siitä, ohjaavatko perheen aikuisten vai lasten tarpeet rahankäyttöä. Tulokset kuitenkin jossain määrin kyseenalaistavat sen, miten toimeen tuleminen rajoilla olevat perheet ylipäättään voivat ohjalla rahan käyttöään muuhun kuin pakolliseen.

Taulukko: Lasten määrä koko aineistossa sen mukaan, miten sosiaalityöntekijä arvioi rahan käytön lopputuloksen vastaavan lapsen tarpeita, kun lapsen asuinperheen tulot, menot ja kulutustottumukset otetaan huomioon.

Sosiaalityöntekijän arvio	N	%
Tyhjä	8	2,42
Ei tietoa	57	17,27
Ei lainkaan	26	7,88
Huonosti	57	17,27
Joten kuten	83	25,15
Hyvin	75	22,73
Erittäin hyvin	24	7,27

Sosiaalityöntekijän arvion mukaan rahan käytön lopputulos vastasi noin joka kolmannen lapsen tarpeita hyvin/erittäin hyvin (30 %), mutta 42 %:ssa huonosti/joten kuten. 26 lapsen (8 %) arvioitiin olevan tilanteessa, jossa rahankäyttö ei vastannut lainkaan lapsen tarpeita. Arvio jätettiin tekemättä lapsista 20 % kohdalla (”tyhjä” sekä ”ei tietoa”).

22. Lähde: *Suomalainen lapsi 2007*. Tilastokeskus ja Stakes 2007, Edita Prima Oy, Helsinki. Liitetaulukko 14.3. Pienituloisuusasteen ja perhetyypin mukaan 1990–2005, s. 285.

Asiakkuus

Lastensuojeluasiakkuuden vireilletulo

Lastensuojelun asiakkuus voi periaatteessa lähteä liikkeelle eri tavoin: perheen omana avunpyyntönä, muiden yhteydenottona ja lapsen asian puheeksi ottamisena tai lastensuojeluilmoituksesta. Lastensuojeluasias voi käynnistyä kaikilla em. tavoilla; yhden lapsen lastensuojeluasias voi tulla vireille kaikilla näillä tavoilla tai vain yhdellä. Useimmiten se on aineiston lasten osalta tullut vireille lastensuojeluilmoituksen kautta (72 %) ja erilaisten yhteydenottojen kautta (58 %), vähiten hakemuksena perheen sisältä (38 %).

124 lapsen (38 %) lastensuojeluasias lähti liikkeelle perheen sisältä, perheen omana avunpyyntönä. Useimmiten silloin apua haki äiti: Kolmen lapsen asiassa neljästä äiti kääntyi sosiaalitoimiston puoleen.

Taulukko Aineiston lasten määrä sen mukaan, kenen hakemuksesta (asuinperheen sisältä) lastensuojeluasias tuli vireille.

Oma hakemus asuinperheen sisältä, apua haki:	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä
Äiti	13	14	51	14	92
Isä	3	3	7	5	18
Lapsi itse	2	2	5	1	10
Sisarus tai muu asuinperheen jäsen	0	1	3	0	4
Yhteensä	18	20	66	20	124

190 lapsen asiassa (58 %) joku muu kuin perheen jäsen otti yhteyttä. Muutaman lapsen asiassa se oli omainen tai muu läheinen. Tätä useammin yhteydenotto tuli muualta perheen ulkopuolelta (kuten naapurista). Selvä enemmistö näistä yhteydenotoista tuli kuitenkin muilta viranomaisilta (65 %). 123 lapsen asiassa viranomainen otti yhteyttä, muttei halunnut tehdä virallista lastensuojeluilmoitusta.

Taulukko Aineiston lasten määrä sen mukaan kenen yhteydenotosta lastensuojeluasias tuli vireille

Muu yhteydenottaja; ei virallista ilmoitusta	N	%
Omainen tai läheinen otti yhteyttä	13	7
Muu perheen ulkopuolinen otti yhteyttä	33	17
Sosiaalityöntekijän oma aloite (tarve ilmeni muun asioinnin yhteydessä)	21	11
Viranomainen kertoi huolestaan verkostoneuvottelussa tai muussa yhteydessä	123	65
Yhteensä	190	100

Keskusteluissa sivuttiin kestoteemaa eli kysymystä viranomaisten toiminnasta ilmoitusten tekemisen suhteen. 1990-luvun alussa tehty tutkimus osoitti (Kivinen 1994), että lastensuojelun asiakkuus tulee vireille kovin eri tavoin ja että usein asia saatetaan ottaa puheeksi lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa erilaisissa palavereissa ilman että siitä tehdään erikseen lastensuojeluilmoitusta. Tuon jälkeen on toteutettu varsin laaja varhaiseen puuttumiseen ja huolen puheeksiottoon keskittynyt projekti koulutus- ja julkaisutoimintoinen (Eriksson & Arnkil 2005). Lisäksi uuteen lastensuojelulakiin on tullut tästä osin täsmennyksiä.

Taulukko Aineiston lasten määrä sen mukaan kenen yhteydenotosta lastensuojeluasiasia tuli vireille kunnittain

Muu yhteydenottaja; ei virallista ilmoitusta	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä N
Omainen tai läheinen otti yhteyttä	2	1	10	0	13
Muu perheen ulkopuolinen otti yhteyttä	5	0	20	8	33
Sosiaalityöntekijän oma aloite (tarve ilmeni muun asioinnin yhteydessä)	5	0	12	4	21
Viranomaisen kertoi huolestaan verkosto-neuvottelussa tai muussa yhteydessä	23	9	61	30	123
Yhteensä	35	10	103	42	190

Muusta yhteydestä kuin virallisesta ilmoituksesta käynnistyneet lastensuojelun asiakkuudet vaihtelivat jonkin verran kunnittain. Sosiaalityöntekijät käynnistivät prosessin lapsen tai perheen muun asioinnin perusteella vain joka kymmenennen lapsen asiassa. Porissa näin ei kirjattu tapahtuneen. Viranomaistoiminta oli hieman vilkkaampaa seutukunnissa, ja erityisen vilkasta se oli Kangasalan lasten asioissa.

Lastensuojeluasiasia lähti liikkeelle virallisesta ilmoituksesta 239 lapsen asiassa (72 %). Samasta lapsesta oli useimmiten tehty yksi ilmoitus, mutta niitä saattoi kertyä enemmänkin lasta kohden.

Taulukko Aineiston lasten määrä tehtyjen lastensuojeluilmoitusten mukaan

Ilmoitusten määrä	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä N	Yhteensä %
0	5	14	55	17	91	27,58
1	27	31	80	56	194	58,79
2	10	5	19	2	36	10,91
3 +	2	1	6	0	9	2,73
Yhteensä	44	51	160	75	330	100,00

Hämeenlinnassa kirjattiin uusille asiakkaille suhteellisesti eniten ilmoituksesta lähteneitä lastensuojelun asiakkuuksia (89 %), vähiten Tampereella (66 %).

Lastensuojeluilmoituksen tekijät muodostivat kirjavan joukon toimijoita. 13 % ilmoituksista oli omaisten tai muiden yksityishenkilöiden tekemiä. Joka kolmas ilmoitus tuli sosiaalitoimen sisältä, 23 % terveystoimesta, 17 % koulusta ja 12 % poliisilta.

Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat?

Taulukko Lastensuojeluilmoituksen tekijä (ilmoitusten määrä)

	N	%
Omainen / läheinen	22	7
Yksityshenkilö (muu kuin omainen/läheinen)	15	5
Yksityinen verkosto yhteensä	37	13
Sosiaalitoimi, päivahoito	8	3
Muu sosiaalipalvelu	15	5
Muu sosiaalityö	6	2
Lastenvalvoja	2	0,7
Kasvatus- ja perheneuvola	14	5
Päihdetyön yksikkö	3	1
Sosiaalitoimi, päivystys	26	9
Sosiaalitoimi, muu	18	6
Sosiaalitoimi yhteensä	92	31
Terveystoimi, äitiys- tai lastenneuvola	22	7
Kouluterveyshoitaja	3	1
Lääkäri	3	1
Aikuisten mielenterveystyön yksikkö	9	3
Lasten- ja nuorisopsykiatrian yksikkö	27	9
Terveystoimi, muu	6	2
Terveystoimi yhteensä	70	24
Koulu, oppilashuollon edustaja, tai koulukuraattori	35	12
Opettaja	7	2
Rehtori	6	2
Koulu, yhteensä	48	16
Poliisi	35	12
Muu	12	4
Yhteensä	294	100
Ei vastausta	36	

Avoimiin vastauksiin oli vastattu sosiaalitoimen osalta (18) usein, että *asiakkuus oli alkanut toisessa kunnassa* (5). Terveystoimen avovastaukset (6) kuvailivat kaikki erilaisia tilanteita ja avoimessa muu -kohdassa (12) yleisin vastaus oli *turvakoti* (6)²³.

Lastensuojeluilmoituksen syyt kirjataan asiakastietojärjestelmään valmiin luokituksen mukaisesti. Nämä luokitukset vaihtelevat ohjelman sovellutuksen mukaan; kunnissa ei ole käytössä yhtenäistä luokittelua. Tampereella tietoja saadaan tulostettua luokituksen mukaisesti, mutta keskusteluissa haettiin siihen myös jotain kehittyneempää sisältöä. Valtakunnallisesti tällaista olisi tarpeen kehittää yhtenäisesti. Keskusteluissa päädyttiin siihen, että lomakkeelle ei luoda valmista luokittelua, vaan annettiin avoin vastauskohta, johon sosiaalityöntekijä voi lapsikoh- taisesti kuvata ilmoituksen pääasiallisen kohteen ja huolen. Tätä analysoimalla voitaisiin tehdä ehdotus luokitukseksi. Sosiaalityöntekijät olivat vastanneet avoimeen kohtaan hyvin ja he olivat kuvanneet tilannetta yleensä huolella – vain 72 lapsen kohdalta vastaus puuttuu.

Ilmoituksen pääasialliset huolet vaihtelivat lievistä ja konkreettisista vaikeisiin ja pitkälle kehittyneisiin, vakaviin ja monitahoisiin huoliin. Katselmus näyttäisi erottelevan huolen kohden- tumista ja sisältöä sen mukaan, onko ilmoittaja huolissaan äidin, isän, vanhempien vai lapsen käyttäytymisestä. Sekä isään että äitiin liitettiin huolta väkivaltaisuudesta, mielenterveyspulmista sekä päihdeiden käytöstä. Jaksamisen ja riittämättömän vanhemmuuden huolet liittyivät aineis-

23. Avovastaukset on tarkistettu ja lisätty dataan, jos se on ollut mahdollista.

tossa äitiin. Ainoita isään liittyviä jaksamishuolia esiintyi tapauksissa, joissa äiti oli kuollut ja isä jäänyt yksin lasten kanssa. Kun huoli oli lapsesta, pienen kohdalla se liittyi lapsen erityistarpeisiin tai terveydellisiin seikkoihin ja nuoren kohdalla asiasiaisuuteen ja itsensä/terveytensä vahingoittamiseen. Kun ydinperheiden (perheessä äiti, isä ja lapsi/lapsia) lasten vastauksia tarkasteltiin omana kokonaisuutenaan, oli huomattavissa, että huoli jaksamisesta liittyi edelleen äitiin ja äidin vanhemmuuteen. Isät siis olivat hoivatyön osalta näkymättömiä, yhdessäkään (ydinperhe)vastauksessa ei oltu huolissaan isän jaksamisesta. Isään liittyvät huolet koskivat väkivaltaa, päihteiden käyttöä sekä vanhempien ”yhteisiä” riitoja ja tapaamiskiistoja.

Kun lapsi on tullut lastensuojelun asiakkaaksi, hänen läheisverkostonsa oli usein kartoitettu (74 %). Tämän jälkeen, mukana lapsen asiakkuuden alussa läheisverkoston edustajat eivät paljoa osallistuneet lapsen asiaan. Lapsista joka kolmannen asiassa läheiset olivat olleet jonkin verran mukana ja 10 %:ssa paljonkin. Läheisiä ei lasten asioissa ollut mukana lainkaan asiakkuuden alussa 45 %:lla asiakaslapsista (147 lasta). 15 %:ssa ei ollut tietoa siitä, oliko läheisiä ollut mukana asiassa asiakkuuden alussa (nämä saattoivat olla sijaisten täyttämiä).

Kuva on erilainen, kun vertaa läheisten osallistumista siihen, miten paljon viranomaiset olivat lapsen asiassa mukana asiakkuuden alussa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden yhteistyö muiden viranomaisten kanssa on tavallisempaa kuin yhteistyö läheisverkoston kanssa.

Taulukko Aineiston lasten määrä sen mukaan, miten paljon asiaan on osallistunut läheisverkoston edustajia sekä miten paljon muiden auttajatahojen ja/tai viranomaisverkoston edustajia on mukana lapsen asiakkuuden alussa

	Läheisverkoston edustajia		Viranomaisverkoston edustajia	
	N	%	N	%
Ei tietoa, ei lainkaan	197	59,7	53	16,1
Vähän	99	30,0	128	38,8
Paljon	34	10,3	149	45,1

Lomakkeella kysyttiin myös, miten paljon lastensuojelu on ollut yhteydessä muiden auttajatahojen ja/tai viranomaisverkoston edustajiin lapsen asiassa asiakkuuden alkuvaiheissa. 14 %:ssa lasten asioista lastensuojelu ei ollut lainkaan yhteyksissä muihin viranomaisiin, ja 40 %:ssa jonkin verran; 45 % sen sijaan paljon/erittäin paljon.

Taulukko: Aineiston lasten määrä sen mukaan, miten paljon muiden auttajatahojen ja/tai viranomaisverkoston edustajia on mukana lapsen asiakkuuden alussa kunnittain

Viranomaisverkostoa mukana	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä
Ei tietoa	0	2	4	3	9
Ei lainkaan	0	7	28	9	44
Vähän	18	19	59	32	128
Paljon	26	23	69	31	149

Kunnittain on jonkin verran eroja siinä, miten usein viranomaisia on ollut mukana lastensuojeluasiakkuuden alkuvaiheissa. Hämeenlinnassa tehtiin eniten yhteistyötä muiden auttajatahojen ja/tai viranomaisverkoston edustajien kanssa uusien lastensuojelun asiakkaiden asiassa; 59 %:ssa yhteydenpitoa on ollut paljon; esimerkiksi Porissa vastaava osuus oli 45 %. Tampereella on joukko lapsia, joiden asiassa ei asiakkuuden alkuvaiheissa ole lainkaan oltu yhteydessä muihin viranomaisiin. Seutukunnista Nokiolla oli oltu yhtä paljon kuin Hämeenlinnassa paljon yhteistyössä muiden viranomaisverkoston kanssa (60 %), kun taas Kangasalla vain 36 %:ssa oli tehty paljon yhteistyötä asiakkuuden alussa.

Aineiston lapsista noin 15 % otettiin jo asiakkuuden alussa kiireellisesti huostaan. Silloin kun lastensuojeluasian vireilletulo johti melko pian kiireelliseen huostaanottoon, oli yleensä kysymys vanhemman/vanhempien päihteenkäytöstä ja yksinhuoltajan taikka uusperheen alle kouluikäisestä lapsesta. Enemmistö (71 %) kiireellisesti huostaan otetuista oli koulu- ja murrosikäisiä lapsia (Hiitola 2007, 24).

Lapsen verkostot

Lastensuojelun asiakkuuden käynnistymisen osalta oltiin kiinnostuneita siitä, miten asiassa on mukana yhtäältä läheisiä ja toisaalta viranomaisia. Läheisverkoston mukanaolossa on pientä kuntakohtaista vaihtelua. Jos vertaillaan niiden lasten osuutta, joiden asiassa läheisiä ylipäätään on ollut (tiedetään olleen) mukana, korostuvat ääripäinä Pori ja Tampereen seutukunnat. Porissa oli suhteellisesti eniten lapsia, joiden asiassa läheisverkostoa oli mukana (59 %) asiakkuuden alussa ja vähiten heitä oli mukana (33 %) seutukuntien lasten asioissa. (Keskimäärin mukana 40 % lapsista)

Taulukko: Aineiston lasten määrä sen mukaan, miten paljon asiaan on osallistunut läheisverkoston edustajia lapsen asiakkuuden alussa

Läheisverkostoa mukana	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä N
Ei tietoa, ei lainkaan*	26	21	100	50	197
Vähän	11	24	47	17	99
Paljon	7	6	13	8	34

*Ei tietoa ja ei lainkaan -vaihtoehdot yhdistetty; ei tietoa -vastausten määrä 5.

Toiseksi, oltiin kiinnostuneita siitä, millä tavalla läheisverkosto on asiassa mukana; onko sen toiminnasta lapselle apua ja tukea vai pikemminkin uhkaa. Voidaan todeta, että moni lapsi saa tukea läheisverkostosta, mutta tilanteet vaihtelevat. Melkein joka toinen lapsi saa tukea ja apua arkeensa läheisiltä jonkin verran ja joka neljäs saa paljon apua ja tukea. Yhteensä läheisverkostosta saa tukea kolme neljästä lapsesta (74 %). Lapsen läheisverkostosta (sukulaisia ja ystäviä asuinperheen ulkopuolelta) ei kukaan osallistu lapsen arkeen, ei auta eikä tue lasta ja/tai perhettä vain joka kymmenennen lapsen kohdalla. (15 % ei tietoa).

Uhkasta tiedettiin vähemmän kuin tuesta. Lomakkeella kysyttiin, uhkaako joku asuinperheen ulkopuolinen (läheisverkostosta) jollain tapaa lapsen arkea, perusturvaa, terveyttä tai kehitystä. 38 %:ssa tiedettiin, ettei lasten läheisistä ei ollut heille uhkaa lainkaan. Sen sijaan joka viidennen lapsen kohdalla läheisistä oli vähän uhkaa; 8 % lapsista eli tilanteessa, jossa asuinperheen ulkopuolinen uhkasi paljon tai erittäin paljon lapsen arkea, perusturvaa, terveyttä tai kehitystä.

Taulukko Aineiston lasten määrä sen mukaan, miten paljon läheisverkostossa (asuinperheen ulkopuolelta) ilmenee uhkaa lapsen arkea, perusturvaa, terveyttä tai kehitystä kohtaan ja miten paljon lapsi/perhe saa läheisverkostosta tukea ja apua arkeensa

	Uhkaa		Tukea ja apua	
	N	%	N	%
Ei tietoa	103	31,2	49	14,8
Ei lainkaan	127	38,5	37	11,2
Vähän	73	22,1	159	48,2
Paljon	27	8,2	85	25,8

Sisarussuhteet ovat lapsen arjessa merkittävä läheisverkosto. Kuitenkin joka neljäs lapsi (82 lasta) oli perheen ainoa lapsi; heiltä puuttui kokonaan sisarusverkosto.

Silloin kun lapsella oli sisaruksia asuinperheessä ja kun sosiaalityöntekijällä oli tietoa asiasta, lapsista on usein tukea toisilleen (61 %). Näyttää siltä, joka viidennen lapsen sisaruksista on toisilleen tukea arjessa paljon tai erittäin paljon – ja 17 %:ssa ei lainkaan tukea. Sen sijaan asuinperheen sisaruksista arvioitiin olevan vaaraa tai uhkaa 18 %:lle aineiston lapsista. Muualla asuvista sisaruksista sosiaalityöntekijät tiesivät vähemmän. He kuitenkin arvioivat, että useammin heistä on toisilleen tukea arjessa kuin vaaraa tai uhkaa.

Taulukko Aineiston lasten määrä sen mukaan, miten asuinperheen sisaruksista on toisilleen tukea taikka on toisilleen vaaraa tai uhkaa arjessa (N = 248; taulukon lapsista on poistettu ne joilla ei ole sisaruksia)

	Tukea ja apua		Uhkaa	
	N	%	N	%
Ei tietoa	58	23,39	72	29,0
Ei lainkaan	39	15,73	132	53,2
Vähän	101	40,72	33	13,3
Paljon	50	20,26	11	4,4

Joka kolmannen lapsen kohdalla kuvattiin jotain erityistä sisarussuhteiden osalta. Pääasiassa kuvattiin sisarussuhteiden sisältöä ja niiden rakentumista; keiden lapsista sisarusparvi koostuu. Avoimessa kohdassa ei juurikaan kuvattu suhteiden erityisyyttä tai merkitystä taikka sen tukeen taikka uhkaan liittyviä piirteitä.

Lapsen läheisverkostoa kuvattiin joka kolmannen lapsen kohdalla erityisesti²⁴. Kuvauksista piirtyy yhtäältä kuvaa sulkeutuneesta perheestä, toisaalta sellaisesta jolla on sukulaisia auttamassa ja myös sellaisista joilla juuri läheisten toiminta tuo epävarmuutta ja riittaisuutta lapsen arkeen. Katkelmia:

- *Perhe on tiivis pieni yksikkö, jossa ei ole tilaa ystäville tai sukulaisille arjessa. Isä rooli (etävanhempänä) on kasvanut lastensuojelun lisääntyä.*
- *Perheellä ei ole minkäänlaista verkostoa. Äiti on katkaissut välit kaikkiin, koska suku ei ole hyväksynyt äidin miesystävää.*
- *Lapsella ei ole kunnollista läheisverkostoa.*
- *Perheellä ei ole juurikaan luonnollista läheisverkostoa, jotka osallistuisivat mm. lapsen hoitoon.*
- *Isä asunut erillään lapsesta miltei koko lapsen elämän ajan, silti isä tavannut säännöllisesti lasta joka toinen viikonloppu.*
- *Isä ja mummo auttavat päivittäin lastenhoidossa, kauppaostosten tekemisessä, siivouksessa, pyykinpesussa ja päiväkotiin kuljetuksissa.*
- *Äidin veli on ollut hoitamassa perheen lapsia iltaisin äidin lähdeyttä tekemään yövuoroa.*
- *Äidin ja tämän vanhempien erittäin huonot välit – lapsi tekemisissä paljon isovanhempien kanssa ja hänelle nämä tärkeä tukiverkosto.*

24. Avointen vastausten tarkempi tutkiminen odottaa vielä tutkijoitaan.

- *Läheisverkostosta osa on tukevaa, yksi henkilö psyykkisesti sairas, joka vaikutti uhkaosioon.*
- *Toisella isoäidillä vakava päihdeongelma, toinen sotkeutuu ja vaikeuttaa muuten perheen tilannetta ja puolisoiden välejä.*
- *Poika asuu isällensä, käy äidin luona satunnaisesti, pikkusisko asuu äidin luona, pojan ikävä äitiä, huoli pikkusiskosta.*
- *Äidin vanhemmilla päihdeongelma, isän vanhemmat asuvat kaukana mutta tapaavat usein lapsia – kummitäti tärkeä tytölle.*
- *Tytön läheisverkosto koostuu pitkälti isän sukulaisista, jotka eivät väleissä äidin kanssa*
- *Isän rooli/merkitys on kasvanut koko ajan lastensuojelun lisääntyessä. Isä etävanhempi. Isän puolisolla ilmeisen suuri merkitys.*
- *Äidin ja isän puolen sukulaisilla ei erityisen hyvät välit, lapsi joutuu kuulemaan negatiivisia asioita.*

Lapsen asiakkuus ja sukupolvinäkökulma

Ylisukupolvisuuden määrittely on osoittautunut haastavaksi työksi; Stakesin strategiassa on päätetty keskittyä mm. huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden tutkimiseen. Pilotin yhteisen pohdinnan alkuvaiheessa päätettiin jättää ylisukupolvisen asiakkuuden arviointi sosiaalityöntekijöiden yhteisen ammatillisen ymmärryksen ja käyttökäsitteiden varaan. Kysymyksessä ylisukupolvisuus kiinnitettiin asiakkuuteen ja sitä pyydettiin arvioimaan asteikolla ”1 ei lainkaan – 5 erittäin paljon”. Lisäksi sosiaalityöntekijälle annettiin mahdollisuus kuvata ylisukupolvisuuden erityisyyttä tarkemmin.

Sosiaalityöntekijät jättivät usein arvioimatta asiakkuuden ylisukupolvisuutta; näissä tilanteissa siitä ei ollut varmaa tietoa (38 %). Pääosin arvioitiin, ettei asiakkuus ole ylisukupolvista. Silloin kun arvio annettiin, 46 %:ssa ei arvioitu mitään ylisukupolvisuutta, jonkin verran sitä arvioitiin olevan 31 %:ssa lasten tilanteissa ja joka neljännen lapsen asiakkuudessa (23 % arvioituista; 14 % koko aineistosta) sitä arvioitiin olevan paljon/erittäin paljon.

Taulukko Lasten määrä, joiden asiassa asiakkuuden arvioidaan olevan ylisukupolvista

Ylisukupolvisuutta:	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä N	Yhteensä %
Ei tietoa	13	14	65	34	126	38,2
Ei lainkaan	10	15	48	20	93	28,2
Vähän	14	10	27	13	64	19,4
Paljon	7	12	20	8	47	14,2

Seutukunnista Pirkkala, Ylöjärvi ja Vesilahti eivät ilmoittaneet yhdenkään uuden asiakaslapsen kohdalla ylisukupolvista asiakkuutta. Suhteellisesti eniten näitä lapsia arvioitiin olevan Lempäälässä (8/14).

Silloin kun sukupolvinäkökulmasta kuvattiin jotain erityistä (41 lapsen kohdalla), siinä kerrottiin useimmiten vanhempien omasta lastensuojelun asiakkuudesta sekä perheen tai suvun päihde- ja mielenterveyspulmista. Muutamassa tapauksessa viitattiin suhteiden laatuun ja kasvatustasanteen sekä väkivaltaisen käyttäytymisen omaksumisesta sukupolvista toiseen.

Asiakkuuden käynnistyminen

Viime vuosina on kehitelty uusia menetelmiä lapsen kanssa työskentelyyn ja erityisesti työskentelyn alkuvaiheeseen (Heikki Waris Instituutissa lapsikeskeisen tilannearvioon ns. alkuarviointimalli²⁵ ja Pesäpuu ry:ssä lastensuojelutarpeen selvittämiseksi lapsen elämäntilanteen kartoitusmallin²⁶). Lastensuojelun kehittämissuunnitelmassa on ollut oma kokonaisuutensa, jossa on koottu ja analysoitu erilaiset kehitellyt mallit Suomessa ja maailmalla, ja linjattu lastensuojelutarpeen alkuarviointia kehittämistä.²⁷ Uudessa lastensuojelulaissa säädetään erikseen lastensuojelutarpeen selvityksen tekemisestä.

Keskusteluissa kävi ilmeiseksi yhteinen intressi selvittää, miten paljon Pilotin kunnissa oli jo käytetty alkuarviointia lastensuojeluasian tultua vireille. Saatiin tietää, että koko aineistossa sitä oli uutena työmuotona käytetty jo ihan kiitettävästi: alkuarviointi oli tehty 43 % lasten asioissa, 57 %:ssa sitä ei oltu tehty.

Taulukko Lasten määrä lastensuojelutarpeen alkuarvioinnin suhteen kunnissa

Lastensuojelutarpeen alkuarviointi	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä N
On tehty	19	49	32	43	143
Ei ole tehty	25	2	127	32	186

Kuntien välillä on pientä eroa siinä, miten monen uuden lastensuojeluun tulleen lapsen asiassa tehtiin selkeä tarpeen alkuarviointi. Porissa se on jo käytäntö (96 %). Vähiten alkuarviointeja oli tehty Tampereella (20 %). Seutukunnissa yli puolet (57 %) ja Hämeenlinnassa alle puolet (43 %).

Taulukko Lasten määrä lastensuojelutarpeen alkuarvioinnin suhteen seutukunnissa

Lastensuojelutarpeen alkuarviointi	Pirkkala	Nokia	Kangasala	Lempäälä	Ylöjärvi	Vesilahti
On tehty	10	15	9	6	2	1
Ei ole tehty	4	0	19	8	1	0

Tampereen seutukunnista Nokialla oli alkuarviointi tehty kaikkien uusien lastensuojelun asiakkaiden osalta. Myös Pirkkalassa aineiston asiakkaista 71 % oli tehty alkuarviointi; sen sijaan Kangasalassa harvemmin (32 %).

Lapsen lastensuojelun tarpeen selvittelyssä on oltu yhteydessä (tavattu tai vaihdettu tietoa joko kirjallisesti tai puhelimitse) monien tahojen kanssa. 33 lapsen kohdalla (10 %) ei ole vastattu, moneenko tahoon hänen asiassaan on oltu yhteydessä (tai ei ole otettu yhteyttä). Joka viidennen lapsen asiassa yhteydessä on oltu vain yhteen tahoon; 43 %:ssa pariin kolmeen tahoon ja useampaan kuin kolmeen tahoon on oltu yhteydessä joka neljännen lapsen asiassa.

25. Muukkonen & Tulensalo www.hel2.fi/Waris

26. Möller, Sointu <http://www.pesapuu.fi/sattumista.shtml>

27. Oranen, Mikko <http://www.sosiaaliportti.fi/File/a79d1456-1e50-4116-8815-96c6e88f21fd/Alkuarviointi+Loppuraportti.pdf>

Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat?

Taulukko Aineiston lasten määrä sen mukaan, moneenko eri tahoon lapsen tarpeen selvityksessä on oltu yhteydessä

Tahojen määrä	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä N	Yhteensä %
Ei vastausta	1	3	23	6	33	10,0
1	4	13	31	17	65	19,7
2	7	22	29	18	76	23,0
3	11	6	32	17	66	20,0
4	9	4	18	8	39	11,8
5	5	2	14	6	27	8,2
6–11	7	1	13	3	24	7,3

Lastensuojelutyössä kysymys huoltosuunnitelmien tekemisestä on myös ollut ajankohtainen jo suhteellisen kauan. Koska aineisto koostuu vasta asiakkaaksi tulleista, on ymmärrettävää, ettei huoltosuunnitelmia (uuden lain käsitteistössä asiakassuunnitelmia) ole kaikkien lasten osalta vielä tehty. Huoltosuunnitelma oli tehty 38 %:lle lapsista, ja lisäksi 34 %:ssa se oli vireillä. Joka viidennen lapsen asiassa alkuarviointi ei johtanut huoltosuunnitelmaan. Näissä tapauksissa lapsi kuitenkin jäi lastensuojeluun asiakkaaksi. Kiinnostavaa olisikin selvittää tarkemmin, millaisia tilanteita nämä olivat.

Taulukko Lasten määrä huoltosuunnitelman valmisteluvaiheen mukaan

Tilanne	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä N	Yhteensä %
Ei vastausta	8	0	8	8	24	7,3
Alkuarviointi ei johtanut huoltosuunnitelmaan	13	2	23	26	64	19,4
Alkuarviointi johti huoltosuunnitelmaan	2	13	9	1	25	7,6
Huoltosuunnitelma on tehty	11	20	61	13	105	31,8
Huoltosuunnitelman laatiminen kesken	10	16	59	27	112	33,9

Silloin kun alkuarviointi ei johtanut huoltosuunnitelmaan, lapsen asiakkuus todennäköisesti jäi lyhyeksi. Tältä osin saattaa olla aiheellista myöhemmin tarkistaa, miten asia eteni: Johtiko näiden lasten polku muun auttamisjärjestelmän piiriin, muualle asiakkaaksi? Vähentääkö alkuarviointi lastensuojeluun asiakkaaksi kirjautumista?

Kun lastensuojeluasialla tulee vireille, lapsen terveys tai kehitys on vaarantunut ja tällainen tilanne usein herättää huolta. Halusimme kartoittaa, miten paljon huolta lasten tilanteet sosiaaliryöntekijöissä herättivät. Tämä kysymys kuului niiden joukkoon, joihin oli helppo vastata.

Huolta oli suurimmasta osasta tilanteissa. Vain 14 %:ssa tilanne ei huolestuttanut sosiaaliryöntekijää lainkaan vastaushetkellä. Joka neljännen lapsen tilanne (28 %) huolestutti paljon/erittäin paljon, ja joka toinen (54 %) herätti huolta jonkin verran.

Taulukko Sosiaaliryöntekijän huoli lapsen tilanteesta pilottikunnissa

Lapsen tilanne huolestuttaa	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä N	Yhteensä %
Ei tietoa	3	1	5	2	11	3,3
Ei lainkaan	7	5	21	14	47	14,2
Vähän	21	27	88	43	179	54,2
Paljon	13	18	46	16	93	28,2

Kunnittain oli vähäistä eroa huolen määrässä. Lapsia, joiden asiassa sosiaalityöntekijä oli paljon huolissaan, oli suhteellisesti eniten Porissa (35 %) ja vähiten Tampereen seutukunnissa (21 %). Seutukunnista Nokiolla sattui olemaan uusista asiakkaista suhteessa eniten niitä lapsia joista sosiaalityöntekijällä oli huolta paljon (40 %).

Suhteisiin ja ”sosiaaliseen” liittyvät tekijät

Lastensuojelun sosiaalityössä on nähty yksilöllisen ja perhekeskeisen, psykologisoivan ja juridisen otteen voimistuneen. Kysymys sosiaalisesta on tullut yhä ajankohtaisemmaksi. Lastensuojelun taustatekijänä ”sosiaalisen” tavoittaminen tuntui ryhmäkeskusteluissa melko haastavalta muotoiltavalta. Siitä keskusteltiin, mutta pilotoitava versio jäi kuitenkin melko ohuelle pohdinnalle. Päädyimme kytkemään sosiaalisen yhtäältä sosiaalisen suhteiden muodostaman verkoston toiminnalliseen funktioon, kannattelevuuteen, ja toisaalta siihen, mistä suunnasta (perheen ulkopuolelta) sosiaalista tukea lapsi saa. Tähän lomakkeen kysymykseen oli vastattu kiitettävästi.

Lasten läheissuhteiden kannattelevuus arvioitiin melko hyväksi. Joka kolmannella (31 %) lapsella arvioitiin olevan paljon/erittäin paljon kannattelevia läheissuhteita. Muiden auttajatahojen ja instituutioiden kannattelevuus arvioitiin kuitenkin vielä paremmaksi (44 %:lle lapsista). Lasten saama tuki sosiaalisesta aikuisverkostosta arvioitiin kannattelevaksi joka neljännen lapsen kohdalla (24 %). Lasten saamaa tukea sosiaalisesta vertaisverkostosta ei niinkään arvioitu erittäin kannattelevaksi, mutta tältä osin sosiaalityöntekijät myös kokivat, ettei heillä ollut tarpeeksi tietoa arvioida tätä ulottuvuutta.

Taulukko Aineiston lasten määrä sen mukaan, miten kannatteleviksi suhteisiin ja ”sosiaaliseen” liittyvät tekijät heidän kohdallaan arvioitiin

Sosiaalityöntekijän arvio	Lapsen läheissuhteiden kannattelevuus	Muiden auttajatahojen tuki	Lapsen saama tuki sosiaalisesta aikuisverkostosta	Lapsen saama tuki sosiaalisesta vertaisverkostosta
Ei tietoa	31	25	48	94
Ei lainkaan	23	25	27	103
Vähän	175	138	176	101
Paljon	101	142	79	32

Erityistä sosiaaliseen liittyvää kuvattiin eri tavoin. Esimerkkejä näistä tilanteista:²⁸

- Äidin eläessä syntyneitä aikuissuhteita kannattelemassa eteenpäin elämässä. Paljon harrastuksia muutama kodin ulkopuolinen aikuinen on ollut paljon lapsen tukena.
- Saa tukea avotyöntekijöiden tekemästä työstä ja äidiltään. Sosiaaliset suhteet kavereiden kanssa, joilla rikollinen elämänsänsä huolestuttavat.
- Koulussa kavereita, mutta koulun jälkeen ei ole kaveria. Paras kaveri asuu toisella paikkakunnalla.
- Sosiaalinen tyttö, joka pärjää monenlaisissa porukoissa.
- Taipumusta liittyä ”huonoon” vertaisverkostoon, jossa on vanhempia nuoria. Lapsi on johdateltavissa kiellettyihin asioihin helposti.
- Lapsella läheinen suhde äidin veljeen, tapaavat viikoittain.

28. Vastausten luokittelun osalta tarkempi tutkimus odottaa vielä tutkijaansa.

Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat?

Lasten eri verkostoista saama tuki vaihteli hieman perhemuodoittain. Läheissuhteiden kannattelevuus arvioitiin ydinperheiden ja yksinhuoltajaperheiden lasten osalta lähes samalla tavoin, mutta uusperheiden lasten osalta vähäisemmäksi. Muiden auttajatahojen tuki taas arvioitiin suuremmaksi yksinhuoltaja- ja uusperheillä kuin ydinperheillä. Ydinperheiden lasten arvioitiin saavan eniten tukea sosiaalisista aikuisverkostolta. Vertaisverkostosta taas arvioitiin yksinhuoltajaperheiden lasten saavan eniten tukea. Kaiken kaikkiaan sosiaaliset tukiverkostot näyttävät keskiarvovertailussa heikoimmilta uusperheiden kohdalla, joissa läheissuhteiden, aikuisverkoston sekä vertaisverkoston tuki arvioitiin vähäisimmäksi²⁹.

Taulukko: Keskiarvovertailu lasten perhemuodon ja sosiaalisten suhteiden heille tarjoaman tuen mukaan (suurempi ka. kuvaa suurempaa tukea)*. N = 45–276.

		Lapsen läheissuhteiden kannattelevuus	Muiden auttajatahojen tuki	Lapsen saama tuki sosiaalisesta aikuisverkostosta	Lapsen saama tuki sosiaalisesta vertaisverkostosta
Ydinperhe	ka.	4,1	4,1	4,0	2,9
Yksinhuoltajaperhe	ka.	4,1	4,3	3,9	3,1
Uusperhe	ka.	3,8	4,3	3,9	3,0
Yhteensä	ka.	4,0	4,3	3,9	3,0

*Tulokset eivät ole tilastollisesti merkitseviä, $p > 0,05$

Tuki/kontrolli

Lastensuojelun perusdilemman on koettu liittyvän tuen ja kontrollin yhdistelmään. Kun perheen selviytymistä lapsen kanssa tuetaan ensisijaisesti ja monin tavoin, samalla myös kontrolloidaan että tuki riittää ja että lapsen tilanne ei vaarannu; perheen tukeminen ja lapsen suojeleminen kulkevat käsi kädessä. Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin arvioimaan tuen ja kontrollin tarvetta lapsen asiakkuudessa.

Tuen tarve korostui lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheessa: 72 % lapsista tukea tarvittiin ensisijaisesti. Kuitenkin 43 %:ssa tarvittiin tuen lisäksi kontrollia, ja ensisijaisesti kontrollin mutta myös tuen tarvetta arvioitiin esiintyvän 9 %:ssa lasten tilanteissa. Yhtä paljon kumpaakin tarvittiin 18 %:ssa.

Taulukko Aineiston lasten määrä sen mukaan, miten sosiaalityöntekijä arvioi asiakkuudessa olevan tuen/kontrollin tarvetta.

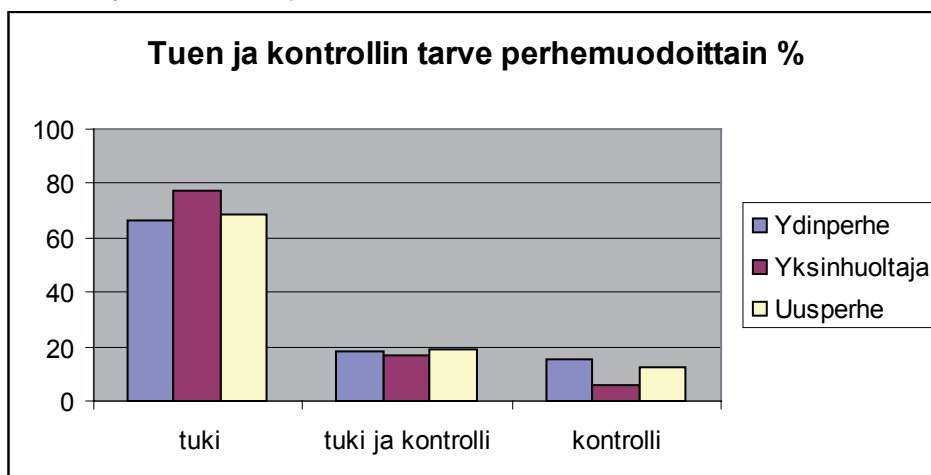
Tuen/kontrollin tarve asiakkuudessa	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä N	Yhteensä %
Ei vastausta	0	0	2	1	3	0,9
Vain tuen tarvetta	12	14	56	17	99	30,0
Ensisijaisesti tuen, mutta myös kontrollin tarvetta	20	21	67	30	138	41,8
Ensisijaisesti kontrollin mutta myös tuen tarvetta	4	8	9	7	28	8,5
Yhtä paljon kumpaakin	8	7	26	19	60	18,2
Vain kontrollin tarvetta	0	1	0	1	2	0,6

29. Keskiarvojen vaihtelut ovat hyvin pieniä, joten tuloksia on tulkittava varoen.

Jos lasten tilanteita arvioi kontrollin tarpeen näkökulmasta, huomataan, että sitäkin arvioidaan tarvittavan yllättävän usein. Yhteensä kontrollia koettiin tarvittavan melkein yhtä usein kuin tukeakin, 70 %:ssa lasten asiakkuuksista.

Tuen ja kontrollin tarve perhemuodoittain jakautui siten, että yksinhuoltajaperheiden lasten arvioitiin tarvitsevan tukea eniten³⁰. Ydinperheiden lasten taas arvioitiin tarvitsevan eniten kontrollia. Sekä tukea että kontrollia arvioitiin tarvittavan kaikissa perhemuodoissa lähes yhtä paljon. (Hiitola 2007; Liite 5.) Kiinnostavaa on pohtia kysymystä yksinhuoltajien asemasta, valikoitumisesta lastensuojelun asiakkuuteen, avun tarpeesta sekä asiakkuuden sisällöstä. Onko niin, että yksinhuoltajat eivät saa riittävästi apua ja tukea normaalipalveluista, ja siksi erityistä tukea joudutaan hakemaan lastensuojelusta?

Kuvio: Tuen ja kontrollin tarve perhemuodoittain

Palvelujen käyttö ennen asiakkuutta ja sen alkuvaiheissa

Lastensuojelun keskeinen periaate on vastata lapsen edun mukaisesti jokaiseen vaarassa olevan lapsen ainutlaatuisen tilanteeseen. Tehtävänä on tarjota jokaiselle lapselle juuri hänen tarvitsemansa tuki ja palvelut. Koska asiakkaaksi tulleiden lasten ja perheiden tilanteet vaihtelevat paljon, tarvitaan hyvin monenlaista tarjontaa sosiaalityöhön ja palveluihin. Avohuollon palveluja listattaessa lähtökohtana olivat yhtäältä lakiin kirjatut ja toisaalta käytännössä muotoutuneet perinteiset tavat luokitella avohuollon muotoja. Lisäksi huomioimme joitain paikallisia piirteitä.

Tämän kokonaisuuden osalta lomakkeen viemisessä nettimuotoon sattui inhimillinen virhe. Vastausrivin monivalintavaihtoehto oli vaihtunut vain yhden vaihtoehdon sallivaksi. Tarkoitus oli, että jokaisen palvelu- ja tukimuodon osalta lapsikohtaisesti olisi voinut vastata, onko lapsi tai perhe käyttänyt tätä palvelua ennen lastensuojelun asiakkuutta; ovatko he saaneet tätä tukea asiakkuuden aikana; olisiko heillä ollut siihen tarvetta, mutta eivät ole sitä saaneet koska palvelua ei ole ollut järjestää; onko lapsi tai perhe kieltäytynyt vastaanottamasta tätä tukea ja palvelua. Tavoiteltu tietomäärä oli valtava. Toivottavasti asiakkuusprosessin seuraaminen jatkuu yhteistyössä niin, että tätä kokonaisuutta voidaan kehittää toimimaan huostaanottoon johtaneiden tilanteiden tarkastelussa entistä paremmin. Nyt siis kävi niin, että tätä isoa osiota ei voi käyttää. Selvittely ei tuottanut selkeää linjaa sille, mihin kohtaan vastausvaihtoehto loogisimmin jäi.

30. Hiitola 2007, 18. $p > 0.05$, eli perhetyyppien eroja koskevat tulokset eivät ole tilastollisesti merkitseviä ja niitä on syytä tarkastella varoen.

Edellä kuvatusta ongelmasta johtuen on mahdollista ilmaista vain, kuinka moni lapsi *vähintään* on saanut erilaisia avohuollon palveluja. Tämäkään ilmaisu ei kerro koko kuvaa, koska jokaisen toimintamuodon kohdalla on voitu käyttää vain yhtä vaihtoehtoa. Varovaisesti voisi nostaa joitain lukuja, huomioita ja asioita esiin, mutta varoittaen tulkinnoista.

Tukihenkilön ja tukiperheen osalta näyttäisi siltä, että tätä toimintamuotoa ja palvelua *tarvittaisiin, mutta sitä ei ole ollut saatavana* (vähintään 55 lapsen kohdalla). Myös kotipalvelun osalta palvelujen puute korostui (16).

Aineistossa oli eniten lapsia, joiden avohuollon tuki- ja palvelumuotoina korostuivat perheen taloudellinen tukeminen (ainakin 109) sekä perhetyö lapsen kotiin (79). Kotipalvelua ja lastenhoidon järjestämistä oli näiden lasten perheissä käytetty *ennen lastensuojelun asiakkuuden alkamista* (38) *mutta myös sen aikana* (43).

Perhetyön osalta oli myös vanhempia, jotka *kieltäytyivät sitä vastaanottamasta* (vähintään 10). Lasten ja nuorten terapiapalveluista sekä vanhemman päihdeongelman hoitamisesta oli myös muutamia kieltäytymisiä merkitty.

Moni lapsi on saanut *ennen lastensuojeluun asiakkaaksi tulemistaan* terapiapalveluja (ainakin 27) ja vielä useampi (ainakin 37) *asiakkuuden alettua*. Moni lapsi (ainakin 22) on ollut *ennen lastensuojelun asiakkaaksi tulemistaan* tutkittavana ja hoidossa psykiatrisella osastolla, mutta vielä useampi (ainakin 47) *asiakkuuden alettua*.

Aineistossa oli vähintään 18 lasta, jotka olivat olleet sijoitettuna kodin ulkopuolelle *ennen tarkasteluajankohtana (uudelleen) alkanutta lastensuojelun asiakkuutta*. Lisäksi vuoden 2006 aikana lastensuojeluun asiakkaaksi tulneiden lasten joukossa oli aineistossa 33 lasta, jotka oli jo otettu kiireellisesti huostaan. Avohuollon tukitoimena oli ollut 22 lasta laitoksessa. Vähintään 18 lapsen perhe oli saanut perhekuntoutusta; ja vähintään 23 lapsen vanhemmille on järjestetty tukea päihdeongelman hoitoon ja 31 lapsen vanhempaa on tuettu psykiatrisen hoidon kautta.

Asiakkuuden ja siinä tapahtuneiden muutosten arviointi

Kahden lapsen asiakkuus kolmesta (64 %) arvioitiin käynnistyneen riittävän varhain. Yksi kolmesta vastaavasti liian myöhään.

Taulukko Aineiston lasten määrä sen mukaan miten sosiaalityöntekijä arvioi asiakkuuden alkamisen ajoituksen lapsen kannalta.

Arvioi asiakkuuden alkamista	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä N	Yhteensä %
Ei vastausta	.	1	2	2	5	1,5
Prosessi käynnistyi riittävän varhain	37	32	99	44	212	64,2
Prosessi käynnistyi liian myöhään	7	18	59	29	113	34,2

Kuntien välillä oli eroja: Hämeenlinnassa aineiston lasten asiakkuuden arvioitiin pääsääntöisesti alkaneen riittävän varhain; prosessin arvioitiin käynnistyneen liian myöhään vain 16 %:ssa tapauksista.

Työkokouksessa esille nostettiin ns. kulissiperheiden tilanne - pohdittiin, millaisia esteitä on ylipäättään lapsen hädän ja avun tarpeen päästä esiin, tulla havaituksi, ja millaisia esteitä asian tulla lastensuojelun tietoon ja työn alle.

Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin arvioimaan muutosta lapsen tilanteessa asiakkuuden aikana. Vastausten mukaan jo lastensuojelun asiakkuuden alussa nähtiin paljon vaikutusta. Lasten tilanteen arvioitiin parantuneen selvästi tai vähän 65 % osalta. Joka neljännen lapsen tilanteen

arvioitiin pysyneen samana (26 %). Heikennystä nähtiin 8 %:ssa tapauksista asiakkuuden alkuvaiheen aikana.

Taulukko Aineiston lasten määrä sen mukaan, miten sosiaalityöntekijä arvioi lapsen tilanteen kehittyvän.

Arvio asiakkuuden alkuvaiheessa	Arvio tämän lapsen asiakkuuden vireilletulosta		Ennakoi tästä vuosi eteenpäin, miten tilanne kehittyy	
	N	%	N	%
Ei vastausta	2	0,61	8	2,4
Tilanne on parantunut tämän lapsen osalta selvästi	95	28,79	93	28,2
Tilanne on parantunut tämän lapsen osalta vähän	120	36,36	146	44,2
Tilanne on pysynyt samana	87	26,36	58	17,6
Tilanne on heikentynyt tämän lapsen osalta vähän	20	6,06	19	5,8
Tilanne on heikentynyt tämän lapsen osalta selvästi	6	1,82	6	1,8

Taulukko Aineiston lasten määrä sen mukaan, miten sosiaalityöntekijä arvioi lapsen tilanteen kehittyvän lapsen kannalta asiakkuuden vireilletulosta selvityshetken kunnissa.

Arvio asiakkuuden alkuvaiheessa	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä N	Yhteensä %
Ei vastausta	0	1	0	1	2	0,61
Tilanne on parantunut tämän lapsen osalta selvästi	18	14	36	27	95	28,8
Tilanne on parantunut tämän lapsen osalta vähän	14	17	67	22	120	36,4
Tilanne on pysynyt samana	11	11	44	21	87	26,4
Tilanne on heikentynyt tämän lapsen osalta vähän	1	7	8	4	20	6,1
Tilanne on heikentynyt tämän lapsen osalta selvästi	0	1	5	.	6	1,8

Yhteensä tilanteen parantumista arvioitiin tapahtuneen 65 % tapauksista. Tilanteen parantumista nähtiin eniten Hämeenlinnassa, 73 %:ssa tapauksista.

Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin vielä arvioimaan tulevaa muutosta lapsen tilanteessa, ennakoimaan muutosta vuoden päästä. Arvio näytti myönteisemmältä kuin lähimenneen arviointi. 44 % arvioi tilanteen parantuneen tämän lapsen osalta vähän ja 28 % arvioi sen parantuneen selvästi. 18 %:lla lapsista tilanteen arvioitiin pysyneen muuttumattomana, ja heikennystä pövatettiin 8 %:lle lapsista.

Taulukko Aineiston lasten määrä sen mukaan miten sosiaalityöntekijä ennakoii tilanteen kehittyvän lapsen kannalta tästä vuosi eteenpäin kunnissa

Ennakointi tilanteen kehittymisestä	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä N	Yhteensä (%)
Ei vastausta	0	0	6	2	8	(2%)
Tilanne on parantunut selvästi	19	16	30	28	93	(28%)
Tilanne on parantunut vähän	15	19	84	28	146	(44%)
Tilanne on pysynyt samana	7	8	28	15	58	(18%)
Tilanne on heikentynyt vähän	2	7	9	1	19	(6%)
Tilanne on heikentynyt selvästi	1	1	3	1	6	(2%)

Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat?

Kuntien välillä ennakoinnit olivat samansuuntaiset. 72 % lapsista sai ennakoinnin, että tilanne kehittyy hänen kannaltaan parempaan vuoden aikana. Hämeenlinna oli tässäkin suhteessa toiveikkain (77 %) ja Pori varovaisin (69 %).

Taulukko Aineiston lasten määrä sen mukaan miten sosiaalityöntekijä ennakoi tilanteen kehittyvän lapsen kan-

Ennakointi tilanteen kehittymisestä	Pirkkala	Nokia	Kangasala	Lempäälä	Ylöjärvi	Vesilahti	Yhteensä
Ei vastausta	0	0	1	1	0	0	2
Tilanne on parantunut selvästi	5	8	4	8	2	1	28
Tilanne on parantunut vähän	4	5	15	3	1	0	28
Tilanne on pysynyt samana	5	1	7	2	0	0	15
Tilanne on heikentynyt vähän	0	0	1	0	0	0	1
Tilanne on heikentynyt selvästi	0	1	0	0	0	0	1
Yhteensä	14	15	28	14	3	1	75

nalta tästä vuosi eteenpäin seutukunnissa

Seutukuntien välillä on hienoisia eroja. Nokialla annettiin hieman muita seutukuntia positiivisempi ennuste ja Pirkkalassa taas ennustettiin 36 % perheistä olevan vuoden päästä samassa tilanteessa. Muutoksen seuranta koettiin työkokouksessa kiinnostavana ja siihen toivottiin erillistä projektia (työkokous 18.12.06).

Lastensuojelun tarvetta kuvaavat tekijät

Vanhemmuuden tehtävien toteutumisen arvioinnin kautta haluttiin lähestyä lastensuojelun uusien avoimuuden asiakkaiden tilannetta yleisesti. Tämän lisäksi koko pilotin keskeisiä taustaintressejä on ollut, miten saada ”syistä” tietoa; miten saadaan tietää, millaisista tilanteista lapset tulevat. Useimmiten tutkimuksissa, kuntakohtaisissa tilastomäärittelyissä (ja vanhassa, vuoteen 1983 asti voimassa olleessa valtakunnallisessa tilastoluokituksessa) taikka asiakastietojärjestelmissä on luetteloita, joita pitää valita joko tärkein syy tai kolme tärkeintä syytä. Tutkimuksissa on saattanut olla monivalintoja tarjolla. Keskustelua on käyty valintojen ja tulkintojen perusteista ja lopputuloksen luotettavuudesta.

Tässä selvityksessä lähdettiin kokeilemaan uutta tapaa. Ensiksikin, sosiaalityöntekijöiden kanssa *keskustellen* laadittiin listaa, joka kuvaisi lastensuojelun asiakkuuden taustalla olevia tekijöitä. Listaa eivät tehneet tutkijat. He kyllä laativat ensimmäisen ehdotuksen, jossa yhdisteltiin erilaisia käytettyjä luokituksia ja joka perustui vanhaan valtakunnalliseen tilastoluokitukseen, suurimmissa kaupungeissa käytössä oleviin tilastointiluokkiin ja asiakastietojärjestelmän luokituksiin sekä tutkimuksissa käytettyihin vaihtoehtoihin. Siitä keskusteltiin myös Stakesin Lapsuus ja perhe -ryhmän tutkijoiden kanssa, jota tutkija konsultoi. Pitkästä listasta käytiin keskustelua Pilotin ohjausryhmässä kentän edustajien kanssa. Pohdittiin yhdessä, miten taustatekijät istuvat käytännön kokemuksiin ja tietoon ja missä määrin tunnustetaan käytännöstä uusia asiakasryhmiä ja taustatilanteita, joita vanhat luokitukset eivät tunnista.

Toiseksi, yritimme irtaantua ”syy”-ajattelusta, sillä lastensuojelun tarpeen taustalla on paljon asioita, joista keskeisimmän valinta tilasto- tai tutkimustarkoituksiin on arvioijasta kiinni, eikä se siten kuvaa lapsen tilanteita riittävän yhtäläisesti. Loppuun asti tätä tieteenfilosofista kysymystä ei yritetäkään ratkaista, mutta yhden käytännön askeleen olemme ottaneet. Yritimme kartoittaa lapsen *lastensuojelutarpeen taustalla olevia seikkoja ja asioita*, ja pyysimme arvioimaan niitä sen mukaan, tiedetäänkö sen olemassaolosta (ei tietoa vaihtoehto jokaisen kohdalla); voidaanko sanoa, että sitä ei ole lainkaan lapsen asiassa; ja *miten paljon sitä arvioidaan ilmenevän* lapsen tilanteessa asteikolla mitattuna.

Kolmanneksi yritimme *muokata muuttujia, joiden käyttö monimuuttuja-analyysissä olisi mahdollista*. Haaveilimme faktorianalyysistä, jonka avulla saisimme kuvaa lastensuojelun uuden asiakkuuden profiileista - mitkä kaikki asiat ryhmittyvät yhteen, millaisia kuvia saamme? Luovuimme usein käytetystä ”pääasiallinen”, ”tärkein” tai ”kolme tärkeitä” syytä -ajattelusta, ja listasimme sen sijaan kaikkea mahdollista, joista kaikista voi valita ainutlaatuisia tilannetta kuvaavan kiman.

Vanhemmuuden arviointi

Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin arvioimaan jokaisen lapsen kohdalta asuinperheen vanhemman/vanhempien toimintaa valmiiksi annettujen tehtävien osalta asteikolla ”ei lainkaan 1, 2, 3, 4, 5 erittäin hyvin”. Tehtävät (Suojelee ja hoivaa lasta, Tukee lapsen yksilöllistä kehitystä, Turvaa lapselle läheiset ja tärkeät ihmissuhteet, Tekee yhteistyötä lapsen asioissa) perustuivat Pesäpuun laatimaan lastensuojelutarpeen arviointimalliin, jota käytetään mm. alkuarvioinnissa. Tähän kysymykseen vastattiin melko hyvin (vain 1–4 % jätettiin arvioimatta tehtävittäin).

Vanhemmuustehtävien toteutumisen arviointi lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheessa näytti toteutuneen hyvin/erittäin hyvin melkein joka toisen lapsen kohdalla (45 %). Lastensuojelun asiakkaaksi tulneiden lasten tilanteissa oli eniten sellaisia, joissa sosiaalityöntekijä arvioi

vanhempien tekävän hyvin yhteistyötä lapsen asiassa (hyvin/ erittäin hyvin 58 %). Heikoiten näiden tehtävien osalta toteutui se, että vanhemmat olisivat tukeneet lapsen yksilöllistä kehitystä (34 % ei lainkaan/erittäin huonosti).

Taulukko. Vanhempien toiminnan kokonaisarviointi % (lasten määrä; N = 330)

	Suojelee ja hoivaa lasta	Tukee lapsen yksilöllistä kehitystä	Turvaa lapselle läheiset ja tärkeät ihmissuhteet	Tekee yhteistyötä lapsen asioissa
Ei tietoa	3,6	5,5	4,8	2,7
Ei lainkaan	7,0	8,8	6,1	7,6
Huonosti	18,5	23,9	18,5	14,8
Kohtalaisesti	25,4	26,1	28,8	17,0
Hyvin	31,5	24,8	32,4	37,6
Erittäin hyvin	13,9	10,9	9,4	20,3

Johanna Hiitola (2007, 17–18) tarkastelee perhemuotojen yhteyttä arvioituun vanhemmuuden toteutumiseen, josta hän muodosti summamuuttujan. Hän havaitsee, että ydinperheet ja yksihuoltajaperheiden vanhemmuus arvioitiin lastensuojelun asiakkuuden alussa keskimäärin paremmaksi kuin uusperheissä.

Vanhempana toimimisen pulmat arvioitiin liittyvän erityisesti asuinperheen molempiin vanhempiin (36 %) tai äitiin (32 %). Joka kymmenennen lapsen asiakkuus liittyi erityisesti isään ja hänen toimintaansa. Lapsista vain 32 asui isän kanssa, mutta 37 lapsen kohdalla vanhemmuuden ongelmat liittyivät erityisesti isään. Aineistossa oli paljon niitä, jotka asuivat äidin kanssa.

Taulukko Lasten määrä sen mukaan keneen vanhempana toimimisen pulmat liittyvät asuinperheessä

Vanhempana toimimisen pulmat liittyvät erityisesti	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä N	Yhteensä %
Äitiin	20	16	50	19	105	31,8
Isään	2	8	18	9	37	11,2
Molempiin	15	21	51	32	119	36,1
Ei vastausta	7	6	41	15	69	20,9

Lomakkeelle saatiin yhteisen prosessoinnin kautta koottua erilaisia tekijöitä, joita tunnustetaan lastensuojelun asiakkuuden taustalla. Sosiaalityöntekijää pyydettiin valitsemaan vaihtoehdot, jotka *oleellisesti kuvaavat* juuri tämän lapsen lastensuojelun tarvetta ja tilannetta. Häntä pyydettiin myös arvioimaan kertyneen tiedon ja tuntemuksen mukaan, miten nämä seikat kuvaavat lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen vanhemman/-pien toimintaa ja tilannetta asteikolla ”ei kuvaa lainkaan tilannetta 1, 2, 3, 4, 5 kuvaa erittäin paljon” tilannetta. Vastausta pyydettiin jokaisen annetun kuvaajan kohdalle.

Vain muutaman lapsen kohdalla (5) tähän kokonaisuuteen ei vastattu lainkaan. Lisäksi yli 50 kuvausta annettiin erikseen, kun pyydettiin selostamaan tilannetta, mikäli kysymys on *muusta* vanhempiin ja vanhemmuuteen liittyvästä asiasta, josta ei saa kuvaa annettujen vaihtoehtojen kautta. Näissä korostui elämän kirjo ja se, että vaikka kehitys on parempaan ja päihdeongelma toistaiseksi takana, lapsen kannalta asiakkuuden tuomaa tukea ei ole ollut syytä lopettaa. Esi-merkkejä näistä tilanteista:³¹

31. Vastausten luokittelun osalta tarkempi tutkimus odottaa vielä tutkijaansa.

- *Kummallakin vanhemmalla on rankka ja pitkä päihdehistoria, mutta he ovat hyvin sitoutuneita hoitoon ja tukitoimiin. Päihteettömyys on pitänyt jo pitkään eikä huolta lapsen hoidon asianmukaisuudesta ole noussut.*
- *Äiti päihdekuntoutuja jonka tilanne tällä hetkellä huomattavasti erilainen kuin esim. ennen raskautta tai vauvan syntymää. Asiat ovat juuri tällä hetkellä hyvin; äiti on hoitanut asiansa hienosti. Tukea tarvitaan, jotta hyvä suunta säilyy ja tilanne kantaisi eteenpäin.*
- *Äidin kuolema.*
- *Lapsi on vanhin nelilapsisesta perheestä. Yksinhuoltaja-äidin voimat ovat rajalliset näin monen pienen lapsen kanssa. Pelkona on että vanhin 8-vuotias lapsi joutuu kantamaan liian paljon vastuuta omasta itsestään.*
- *Lapsella ja hänen biologisella sisarella on sairauksia ja erityistarpeita, mistä johtuen vanhempien jaksaminen on kovilla*
- *Lapsen nykyinen asuinperhe (isoisä ja tämän puoliso) on turvallinen. Lapsen biologiset vanhemmat ovat niin syvällä huumeikierteessä, etteivät juuri kykene lasta tapaamaan.*
- *Äidin pysyvän ja pitkäaikaisen mielisairauden vaikutus lapseen.*
- *Äidillä pelihimo ja riippuvuus tietokoneeseen erittäin suuri. ei ehdi paneutua lapsen asioihin riittävästi.*
- *Isän luona uskon että tilanne korjaantuu paljon tytön kohdalla. Kuten tyttö sanoikin että nyt hän vasta huomaa kuinka sairas äiti oli. Äiti oli taitava manipuloija. Vasta kun teimme kotikäynnin koko tilanteen karmeus kotona selvisi.*
- *Lapsi asuu vuoroviikoin äidin/isän luona. Jatkuva siirtyminen kodista toiseen on lapselle raskasta.*
- *Vanhemmat ovat paljon tekemisissä keskenään ja välillä ovat suunnitelleet paluuta takaisin yhteen. Kuitenkin taas riitaantuneet ja päättäneet pysyä erossa.*

Ei tietoa -vastausvaihtoehtoa käytettiin vaihtelevasti. Eniten ei tietoa -vastauksia annettiin arvioitaessa kohtaa ”erityisesti huumeiden väärinkäyttö”, vaikka siinä annettiin myös mahdollisuus epäillä huumeiden väärinkäyttöä.

Taulukko Lasten määrä lastensuojelutilannetta kuvaavien tekijöiden mukaan
1 = ei kuvaa lainkaan; 5 = kuvaa erittäin paljon tilannetta

Asuinperheen vanhempiin ja vanhemmuuteen liittyvät tekijät	Ei vast	Ei tietoa	1	2	3	4	5	4+5 %
Vanhemman/pien avuttomuus ja osaamattomuus	21	13	93	67	64	50	22	22
Vanhempien riittämätön vanhemmuus	21	12	66	73	65	58	35	28
Vanhemman/-pien jaksamattomuus	18	8	54	52	75	84	39	37
Lapsen hoidon laiminlyönti	24	22	147	67	46	13	11	13
Vanhemman/pien fyysinen sairaus tai vammaisuus	32	45	209	15	7	8	14	7
Vanhemman/pien mielenterveys-ongelmat	23	44	144	26	28	36	29	20
Vanhempien päihteiden väärinkäyttö	22	59	136	27	20	31	35	20
Erityisesti huumeiden väärinkäyttö (+ epäily)	26	74	204	5	5	5	11	5
Perheristiriidat	23	34	83	41	52	47	50	29
Lapsen huolto- ja tapaamisriidat	28	43	168	24	22	20	25	14
Perheväkivalta tai sen uhka	25	51	168	22	18	23	23	14
Lapsen pahoinpitely tai sen epäily	29	51	199	14	11	14	12	8
Lapsen seksuaalisen hyväksikäyttö tai sen epäily	24	56	229	6	4	2	9	3
Rikollisuus ja rikollinen elämäntapa	28	53	223	9	5	8	4	4
Taloudelliset vaikeudet	23	26	129	63	45	29	15	13
Työhön liittyvät tekijät	28	35	167	46	21	25	8	10
Asumiseen liittyvät tekijät	28	34	191	22	24	15	16	9
Muulla asuvan vanhemman aiheuttamat ongelmat	43	44	153	25	21	25	19	13

Vanhemman/-pien jaksamattomuus nousi selvästi asiaksi, joka oli lastensuojelun asiakkuuden alussa enemmän kuin joka kolmannen lapsen tilanteessa vahvasti läsnä. Keskeisimmät vanhempiin ja vanhemmuuteen liittyvät tekijät, jotka olivat paljon/erittäin paljon lasten lastensuojelutilanteen taustalla olivat seuraavat (suluissa lasten osuus kaikista lapsista):

- Vanhemman/-pien jaksamattomuus (37 %)
- Perheristiriidat (29 %)
- Vanhempien riittämätön vanhemmuus (28 %)
- Vanhemman/pien avuttomuus ja osaamattomuus (22 %)
- Vanhemman/pien mielenterveysongelmat (20 %)
- Vanhempien päihteiden väärinkäyttö (20 %)

Lapseen/nuoreen liittyvät tekijät

Lapsiin ja nuoriin liittyvät tekijät ovat perinteisesti kuvanneet nuoren itsenäistymiseen ja sosiaaliseen käyttäytymiseen keskittyvää tilannetta. Vaikka näistä perinteistä lähdimme liikkeelle ja vaikka paljon keskustelimme siitä, miten huonosti tällainen luokittelu tavoittaa pienempien lasten tilanteen, ja etenkin vauvan se jättää näkymättömiin. Listalle jäi vain yksi, kehitysviivästymiä kartoittava kohta, joka tavoittaa osan pikkulasten tilanteita. Yritimme paikata tilannetta vielä viime hetkillä – aika karkasi käsistä – liittämällä mukaan erillisen lapsen ja nuoren toimintatapaa kuvaavan patteriston. Edelleen kritiikki jäi voimaan: vauvoja ei saatu riittävästi näkyviin. Kehittelyä pitää jatkaa.

Silloin kun asiaa tarkasteltiin lapsen ja nuoren toiminnan kannalta, keskeisin asia asiakkaaksi tulossa liittyi ristiriitoihin vanhempien kanssa ja kouluun liittyviin vaikeuksiin.

Taulukko Lasten määrä lastensuojelutilannetta kuvaavien tekijöiden mukaan
1 = ei kuvaa lainkaan; 5 = kuvaa erittäin paljon tilannetta

Lapsen liittyvät tekijät	Ei vast	Ei tietoa	1	2	3	4	5	4+5 %
Lapsi/nuori sairastelee paljon tai on fyysisesti sairas tai vammainen	22	36	217	16	7	16	16	10
Lapsen/nuoren kehitys on viivästynyt	22	34	203	26	13	20	12	10
Lapsella/nuorella ristiriitoja vanhemman/pien kanssa	22	28	140	38	30	36	36	22
Lapsi/nuori on kokenut väkivaltaa	23	68	163	27	21	17	11	8
Lapsen/nuoren psyykkinen terveys on huono	16	41	158	39	31	29	16	14
Lapsi/nuori käyttää väärin päihteitä	25	40	222	17	14	6	6	4
Lapsella on vaikeuksia kaveri-suhteissa	26	41	176	34	23	19	11	9
Lapsella/nuorella on vaikeuksia koulunkäynnissä	29	25	166	20	24	30	36	20
Lapsella/nuorella on vaikeuksia asumisessa	30	33	220	16	17	9	5	4
Lapsella/nuorella on vaikeuksia taloudenpidossa	33	40	236	10	7	2	2	1
Lapsella/nuorella on rikoksiin liittyviä ongelmia	36	41	224	7	10	1	11	4

Keskeisimmät (paljon/erittäin paljon) lapsen/nuoreen liittyvät tekijät olivat
Lapsella/nuorella ristiriitoja vanhemman/pien kanssa 22 %
Lapsella/nuorella on vaikeuksia koulunkäynnissä 20 %
Lapsen/nuoren psyykkinen terveys on huono 14 %
Lapsi/nuori sairastelee paljon tai on fyysisesti sairas tai vammainen 10 %
Lapsen/nuoren kehitys on viivästynyt 10 %

Lapsen/nuoreen liittyviä tekijöitä oli listattu valmiiksi ja vastausta ohjeistettiin samalla tavalla kuin vanhemmuuteen liittyvien tekijöiden kohdalla. Muissa vaihtoehdoissa saatiin kuvaus 68 tilanteista, joissa nuoreen liittyvä asia ei saa sopinut annettuihin vaihtoehtoihin, esimerkiksi:³²

- *Lapsen kohtaama väkivalta ollut koulukiusaamista.*
- *Nuorella on ollut vaikeuksia sopeutua aikuisten asettamiin sääntöihin ja rajoihin, jolloin erimielisyydet ovat muuttuneet ylitsepääsemättömiksi. Koska nuoren täysi-ikäisyys ooli niin lähellä, tehtiin suunnitelma tuetusta itsenäisestä asumisesta, johon nuori voi itsekin sitoutua vielä täytettyään 18 vuotta.*
- *Aspergeroireyhtymä, joka tuottaa monenlaista ongelmaa vuorovaikutussuhteissa.*
- *Lapsella saattaa olla peliriippuvuus.*

32. Vastausten luokittelun osalta tarkempi tutkimus odottaa vielä tutkijaansa.

Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat?

- *Lapsi on paljon yksin kotona äidin ja tämän puolison ollessa iltaisin ravintoloissa. Lapsi pelkää yksinoloa öisin.*
- *Lapsi joutuu huolehtimaan nuoremmista sisaruksistaan ja hoitamaan aikuisten asioita vanhempien osaamattomuuden ja kyvyttömyyden vuoksi.*
- *Nuori on joutunut vanhemman pojan manipuloinnin kohteeksi, mikä on aiheuttanut lastensuojelun tarpeen.*
- *Lapsella on sosiaalinen käytöshäiriö -diagnoosi, joka vaikuttaa hänen tapaansa reagoida asioihin pikaisesti ja aggressiivisesti. Hänellä ei ole kotona ongelmia ja vapaa-ajallakin vain vähän. Suurimmat ongelmat liittyvät kouluun. Lapsen perusturvallisuus on hyvä ja hänestä välitetään perheessä.*
- *Tyttö väkivaltainen, kaksi pahoinpitelyä. Väkivaltainen myös äitiään kohtaan. lyönyt äitiä mm. kun äiti ei antanut rahaa.*
- *Lapsi on vasta kahden kuukauden ikäinen, joten ongelmat ovat muualla kuin hänessä.*
- *Vauvalla pahat vieroitusoireet*

Lomakkeen valmistelun viime metreillä päädyttiin vielä listaamaan erikseen lapsen/nuoreen liittyvää toimintaa. Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin kuvaamaan listattuja toimintatapoja ja -piirteitä, jotka kuvaavat erityisesti lasta/nuorta käyttämällä asteikkoa 1–5

Toimintatapa	Ei vast	1	2	3	4	5	kuvaa paljon (4+5) %
Sosiaalisuus	50	23	47	88	93	29	37
Syrjäänvetäytyvyys	60	121	76	42	23	8	9
Hallitsevuus	61	107	57	55	41	9	15
Selviytyvyys	61	46	68	93	50	12	19
Alistuvuus	60	144	59	39	23	5	8
Välinpitämättömyys	60	133	74	35	18	10	8
Itsensä laiminlyönti	62	144	65	38	15	6	6
Pelokkuus	53	115	77	51	24	10	10
Aggressiivisuus	60	141	53	42	29	5	10
Hallitsemattomat raivokohtaukset	59	151	52	29	27	12	12
Väsyneisyys	60	120	64	38	32	16	15
Rajattomuus	55	109	63	50	32	21	16
Itsetuhoisuus	59	188	49	18	14	2	5
Vuorokausirytmiksi sekaisin	57	149	61	29	24	10	10
Väkivaltaisuus	63	185	38	24	16	4	6

Taulukko Lasten määrä lasten toimintatapa ja -piirteitä kuvaavien tekijöiden mukaan
1 = ei kuvaa lainkaan; 5 = kuvaa erittäin paljon

Eniten lasta/nuorta arvioitiin kuvaavan (arvoja 4-5; paljon/erittäin paljon):

- sosiaalisuus 37 %
- selviytyvyys 19 %
- rajattomuus 16 %
- hallitsevuus 15 %
- väsyneisyys 15 %

Koska tilanteen kuvaustapoja haettiin eikä valmista saatu, jätettiin mahdollisuus taas antaa avoimeen tilaan kuvaus, joka ohjeistettiin ”Eritystä nuoreen liittyvää; positiivistakin voi mainita”. (Ohjeistus kohdentui nuoreen; siitä unohtui lapsi.) Esimerkkejä näistä tilanteista:³³

- *Hoitaa koulunsa hyvin ja on kyennyt sitoutumaan tehtyihin suunnitelmiin.*
- *Poika hoitaa itseään kiinnostavat asiat hyvin, kuten harrastukset ja koulun. Huoli liittyy nuoren aggressiivisuuteen erimielisyyksien tullen kotona sekä kykenemättömyyteen asettua toisen asemaan tilanteessa.*
- *Tyttö voi hyvin ja koulu sujuu hyvin.*
- *Lapsessa kaksi eri puolta. Toisinaan erittäin viehättävä ja fiksu poika. Toisinaan menettää täysin malttinsa ja vaatii aikuisen tunninkin kiinnipidon, ettei vahingoita ympäristöään (esineitä, ihmisiä)*
- *Nukkumisvaikeuksia, joista äiti ja isä kertovat eri tavalla. Lapsella hyvä harrastus, joka oli isän ja pojan juttu pitkään. Nyt poika vaihtoi harrastusta, ja käy siellä itsenäisesti. Rauhallinen, mukava poika, joka on joutuu ”pelaamaan” vanhempiensa välissä*
- *Kaveripiirin vaihtuminen vaikuttanut rikollisen elämäntavan omaksumiseen. Aikaisemmin ollut koulukiusattu ja hakenut hyväksyhtää. Kotoa tuetaan ja asetetaan rajoja sopivasti, lapsi on alkanut ymmärtää rajojen merkityksen. Erittäin mukava, herkkä ja älykäs nuori. Tarvitsisi vanhemmiltaan enemmän tukea ja aikaa kuin nämä antavat.*
- *Älykäs kaveri!*
- *En ole tavannut lasta*
- *Erityisiä ongelmia koulunkäynnissä. Ei käy koulua, pois-saoloja. Luokkaa/koulua vaihdettu useita kertoja, viimeksi siirretty pienluokkaan.*
- *Fiksu nuori, joka on joutunut toisen ihmisen manipulotavaksi, haluaa nyt selviytyä tilanteen yli, ja hänellä on keinoja siihen.*
- *Erittäin vastuuntuntoinen ja huolehtiva nuori, joka ottanut asiakseen huolehtia perheestä vanhempien puolesta. Vanhemmat tukeutuvat ja ripustautuvat nuoreen, osaksi kielivaikeuksien vuoksi. Vastuu perheestä tämän ikäiselle kuitenkin raskas taakka.*
- *Nuoren koulu sujuu hyvin ja hän harrastaa säännöllisesti urheilua kilpatasolla.*
- *Iloinen ja reipas lapsi, joka kokoo palapelin jo isäänsä paremmin. Ei siis kehitysvamma diagnoosia kuten isälleen*
- *Reipas ja kiva tyttö, joka vähän ymmällään vanhempien sanomisista ja riitelystä.*
- *Lapsi on vasta vauva*
- *Sitkeä ja yritteliäs sekä asioita paljon pohdiskeleva nuori.*

33. Vastausten luokittelun osalta tarkempi tutkimus odottaa vielä tutkijaansa.

Johanna Hiitola (2007) tarkasteli erikseen perhemuotojen yhteyttä lastensuojelun tarvetekijöihin. Hän havaitsi uusperheiden lapsilla olevan enemmän ristiriitoja vanhempiensa kanssa, lapsen väkivaltakokemukset olivat tavallisempia ja lasten psyykinen terveys arvioitiin huonoksi useammin kuin ydinperheiden ja yksihuoltajaperheiden lasten osalta.

Lastensuojelutilanteiden profilointia

Seuraavassa tarkennetaan kuvaa lastensuojelun tarvetta aiheuttaneista tekijöistä. Aluksi esitellään vanhempiin ja vanhemmuuteen sekä lapsiin ja nuoriin liittyvien seikkojen ryhmittymistä faktorianalyysin avulla. Toiseksi tiivistetään saadut kokemukset faktorianalyysin jatkokäytöstä Johanna Hiitolan (2007) analyysin ja raportin perustalta.

Lastensuojelun taustatekijöiden (”syytekijöiden”) ryhmittely oli yksi Pilotin kiinnostavia kokeiluja. Yhtäältä haluttiin saada tietää asiakkuuteen tulon kirjosta, haluttiin koko kuva näkyviin. Toisaalta oltiin kiinnostuneita erilaisten tekijöiden keskinäisestä yhteenkietoutumisesta. Lastensuojelutilanteiden profilointia yritettiin ryhmittelemällä taustatekijöitä neljästä kahdeksaan faktoriin. Faktorianalyysin avulla saatiin seuraavat kahdeksan tilannekuvaa tai asiakkuusprofiilia kuvaamaan lastensuojelun uutta avohuollon asiakkuutta (ks. Liite 4). Niiden esitysjärjestys kuvaa analyysin tekemää järjestystä: vahvimmin latautuneet kuvataan ensin.

Ensimmäinen kuvaa lasta tai nuorta, jolla on monia vaikeuksia: hänellä on vaikeuksia koulunkäynnissä, rikoksiin liittyviä ongelmia, hän käyttää väärin päihkeitä ja hänellä on vaikeuksia kaverisuhteissa ja ristiriitoja vanhemman/pien kanssa sekä lisäksi hänen psyykinen terveytensä on huono. Tämä voisi kuvata tilannetta, jossa lastensuojelun asiakkuus kytkeytyy *monissa vaikeuksissa oleva nuoren asiaan*.

Toinen tilanneon sellainen, jossa on tapahtunut tai epäillään lapsen pahoinpitelyä, perheväkivaltaa tai lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä ja jossa lapsi tai nuori on kokenut väkivaltaa. Tämä voisi kuvata tilannetta, jossa lastensuojelun asiakkuus kytkeytyy *väkivaltaan*.

Kolmanteen faktoriin liittyvät lapsen hoidon laiminlyönti, vanhempien riittämätön vanhemmuus, vanhemman/pien avuttomuus ja osaamattomuus sekä taloudelliset vaikeudet. Tämä voisi kuvata tilannetta, jossa lastensuojelun asiakkuus kytkeytyy *lapsen hoidon laiminlyöntiin ja vanhempien avuttomuuteen*.

Neljäs korostaa avioeroon liittyviä ristiriitoja: lapsen huolto- ja tapaamisriidat, muualla asuvan vanhemman aiheuttamat ongelmat ja perheristiriidat muodostavat oman kokonaisuutensa. Tämä voisi kuvata tilannetta, jossa lastensuojelun asiakkuus kytkeytyy *aikuisten riitoihin ja riitelyyn lapsesta*.

Viides kuva esittää lasta huumeuskulttuuriperheessä, jossa rikollisuus ja rikollinen elämäntapa, erityisesti huumeiden väärinkäyttö ja sellaisen epäily, vanhempien päihkeiden väärinkäyttö ja vanhemman/pien mielenterveysongelmat ryhmittyvät yhteen. Tämä voisi kuvata tilannetta, jossa lastensuojelun asiakkuus kytkeytyy *vanhempien päihde-ehdoiseen elämään*.

Kuudenteen faktoriin kertyi asumisen ympärillä olevien vaikeuksien kuvaus: lapsella/nuorella on vaikeuksia taloudenpidossa, lapsella/nuorella on vaikeuksia asumisessa, vanhemman/pien fyysinen sairaus tai vammaisuus, asumiseen liittyvät tekijät. Tämä voisi kuvata tilannetta, jossa lastensuojelun asiakkuus kytkeytyy *itsenäisen selviytymisen pulmiin*.

Seitsemänteen faktoriin ryhmittyivät vanhemman/-pien jaksamattomuus ja työhön liittyvät tekijät. Tämä voisi kuvata tilannetta, jossa lastensuojelun asiakkuus kytkeytyy *vanhempien jaksamattomuuteen ja vaikeuksiin työelämässä*.

Kahdeksas faktori kuvaa lapsen kehitykseen ja terveyteen liittyvää pulmaa: lapsen/nuoren kehitys on viivästynyt, lapsi/nuori sairastelee paljon tai on fyysisesti sairas tai vammaainen. Tämä voisi kuvata tilannetta, jossa lastensuojelun asiakkuus kytkeytyy *lapsen erityisyyteen ja sairauteen*.

On erikoista, että vaikka vanhempien mielenterveyden ongelmat mainittiin joka viidennen lapsen kohdalla vanhemmuuteen liittyvien asioiden joukossa, tämä ei kuitenkaan ryhmittynyt faktorianalyyssissä erityisesti esimerkiksi uupumisen yhteyteen, vaan vahvimmat lataukset se sai päihde-ehtoiseen elämään liittyvänä. Saattaa olla, että vanhempien mielenterveyden ongelmat liittyivät tasaisesti moniin tekijöihin niin, ettei se noussut muodostamaan omaa ”mielenterveyskuva” lastensuojelun uusien asiakkuuksien taustalla. Toiseksi, vaikka vanhempien jaksamattomuus oli yleisin vanhemmuuteen liitetty taustatekijä, se faktorianalyyssissä ryhmittyi vahvimmin nimenomaan vanhempien työhön.

Lapsen toimintaa kuvaavien seikkojen ryhmittymistä etsittiin vielä erikseen faktorianalyyssin avulla (ks. Liite 4); selkeitä ryhmiä muodostui neljä. Ensimmäinen ryhmä kuvasi sellaista lasta/nuorta, jonka *vuorokausirytm*i on sekaisin, joka on väsynyt ja välinpitämätön, lyö itsensä huolehtimista laimin ja on myös itsetuhoinen. Toinen esiin nouseva kuva liittyy *aggressiiviseen käyttäytymiseen*, jossa on hallitsemattomia raivokohtauksia ja väkivaltaa, jossa lapsi tai nuori käyttäytymisellään hallitsee ympäristöään ja toimii rajattomasti. Kolmas ryhmittymä koostuu lapsista ja nuorista, joiden toimintaa leimaa *pelokkuus*, alistuvuus ja syrjäänvetäytyvyys. Neljäs faktori - joka ei ollut kovin vahva - ryhmittyi *sosiaalisuuden ja selviytyvyyden* ympärille.

Johanna Hiitola (2007) testasi ansiokkaasti useita tilastollisia menetelmiä aineiston analyysiin korkeakouluharjoittelunsa aikana. Hän rakensi hyvä vanhemmuus -summamuuttujan ja tarkasteli sen yhteyttä moniin taustatekijöihin, kuten ikään, sukupuoleen ja perhemuotoihin. Hän laski korrelaatioita ja haki yhteyksiä eri asioiden välille sekä tarkasteli myös riskitekijöiden kasautumista. Lastensuojelutarpeen taustatekijöitä hän vielä analysoi erikseen vanhemmuuteen liittyvänä ja erikseen lapseen ja nuoreen liittyvänä, jonka tarkastelun hän rajasi kouluikäisiin lapsiin.

Faktorianalyyssin avulla on tarkoitus tiivistää tietoa sekä ryhmitellä asioita ja erityistilanteita. Se tiivistää latauksia ja tuottaa ryhmityksiä, jotka ovat ”totta”. Samanaikaisesti tällainen ryhmittymä saattaa kuvata vain pientä joukkoa, pientä marginaaliryhmää aineistossa. Kun analyyssin luotettavuuden lisäämiseksi vielä jätetään joitain muuttujia pois niiden antamien heikkojen latauksien (puuttuvat havainnot taikka ilmiön yleisyys) takia, saadaan entistä tiivistetympiä ryhmittymiä. Kuvaava esimerkki tästä on, kun Johanna Hiitola sai vahvimman latauksen kuvaamaan nuoria, jotka käyttävät päihteitä, pinnaavat koulusta ja tekevät rikoksia – ja tämä koskee vain korkeintaan kymmentä lasta 330:stä. Faktorianalyyssiä käyttämällä pitääkin olla tarkka siinä, millaisen kuvan lukija sen perusteella luo koko aineistosta.

Kun näitä kokeiluja monimuuttujamenetelmien kanssa tehtiin, ensimmäinen hämmästyksellinen oli, miten se tuntui tuottavan lastensuojelun asiakkaista kuvaavia ryhmiä. Tulokset vastasivat käytännön tuntumaa ja tietoa siitä, että tällaisia ryhmiä on. Samalla voi kuitenkin käydä niin, että tiivistämällä vahvat ryhmittymät esiin tullaan ikään kuin toistaneeksi perinteistä kuvaa lastensuojelun asiakkaista. Kun tutkimuksen tarkoitus oli erityisesti tunnistella ja tutkia, onko lastensuojeluun tullut ”uusia asiakasryhmiä”, saadaanko heikkoja signaaleja nousevista kysymyksistä ja uudeltaisesta asiakkuudesta esiin, voitiin todeta, että tällaiseen pyrkimykseen faktorianalyysi ei ole paras mahdollinen menetelmä.

Lopuksi

Selvityksessä on tarkasteltu suurta määrää sosiaalityöntekijöiden antamaa tietoa lastensuojelun uusista avohuollon asiakkaista. Viimeisessä luvussa keskitytäänkin arvioimaan hanketta ja tutkimuksen luotettavuutta sekä kokoamaan selvityksen tuloksia yhteen ja pohtimaan niiden antia.

Tulosten luotettavuus

Annettujen tietojen luotettavuuteen vaikuttaa yhtäältä, onko pyydetty tiedot ymmärretty yhdenmukaisesti ja toisaalta, millä mielellä ja missä aikataulutilanteessa tiedot on annettu. Yhteensä 85 sosiaalityöntekijää on täyttänyt lomakkeita. Täyttäjäkohtaista variaatiota on havaittavissa, vaikka sekä itse lomaketekstit että ohjausryhmässä lomakkeen suunnitteluun osallistuneet johtavat sosiaalityöntekijät pyrkivät osaltaan ohjaamaan yhdenmukaiseen täyttämiseen. Pilotissa käydyt keskustelut kertovat aineiston luotettavuudesta. Lisäksi erikseen tiedusteltiin, miten hyvin lomakkeen täyttänyt työntekijä on ehtinyt perehtyä kunkin lapsen tilanteeseen.

Taulukko Lasten määrä, joiden osalta sosiaalityöntekijä on arvioinut, miten hyvin hän on ehtinyt perehtyä tämän lapsen tilanteeseen kunnissa

Arvio	Hämeenlinna	Pori	Tampere	Seutukunnat	Yhteensä N	Yhteensä %
Ei vastausta	0	0	3	0	3	1
Hyvin	14	14	33	17	78	24
Kohtalaisesti	25	22	81	35	163	49
Pinnallisesti	5	15	43	23	86	26
Yhteensä	44	51	160	75	330	100

Taulukko Lasten määrä, joiden osalta sosiaalityöntekijä on arvioinut, miten hyvin hän on ehtinyt perehtyä tämän lapsen tilanteeseen seutukunnissa

Arvio	Pirkkala	Nokia	Kangasala	Lempäälä	Ylöjärvi	Vesilahti	Yhteensä N
Hyvin	4	5	3	3	1	1	17
Kohtalaisesti	7	9	10	8	1	0	35
Pinnallisesti	3	1	15	3	1	0	23
Yhteensä	14	15	28	14	3	1	75

Lomakkeille annettuja tietoja voidaan pitää kohtalaisen luotettavina. Sosiaalityöntekijän tiedot perustuivat hyvään tai kohtalaiseen tuntemukseen 73 %:ssa vastauksista; vain joka neljännen lapsen asiassa työntekijä tunsi asian pinnallisesti. Kuntien kesken on jonkin verran eroja siinä, miten perusteellisesti työntekijä ilmoitti ehtineensä lomakkeen täyttämiseen perehtyä. Siltä osin kun virhelähteenä ovat olleet tekniset seikat, tulokset esitetään yleisluonteisesti ja varauksin.

Aineisto ei välttämättä tavoita lastensuojelun koko kirjoa, mutta sitä voidaan pitää kohtuullisen hyvin edustavana. Asiakasvalikointia on tapahtunut, mutta kovin systemaattista vinoumaa ei voitu osoittaa. Otos kattaa lähes puolet lastensuojelun uusista asiakkaista näissä kunnissa.

Yhteenveto tuloksista

Lasten hyvinvoinnin erojen on todettu kasvaneen ja pahoinvoinnin kasautuneen. Mitä kaikkea liittyy havainnon taustalle? Tätä selvitetiin keräämällä tietoa lapsista, jotka ovat tulleet lasten-

suojelun avohuollon asiakkaaksi vuonna 2006. Asiakkuuden selvittäminen vaati isot talkoot. Niihin lähtivät mukaan yhdeksän kuntaa, Tampere, Pori, Hämeenlinna ja Tampereen seutukunnat sosiaalityöntekijöineen. Hankkeessa vetovastuu on ollut Stakesista lastensuojelun tutkijalla, mutta myös tilastoinnin ja asiakastietojärjestelmän asiantuntijat ovat olleet mukana. Pirkanmaan, Kanta-Hämeen ja Satakunnan sosiaalialan osaamiskeskus Pikassoksen suunnittelijat ovat koordinoineet ja huolehtineet prosessin dokumentoinnista. Tutkimusvahvistusta on saatu Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitokselta.

Yhteistyö selvityksen kysymysten valmistelussa oli yhtä merkityksellistä kuin saadut tulokset. Sillä millaisen lähestymistavan käytäntötutkimus valitsee, on jo itsessään sekä käytäntöä että tutkimusta kehittävä merkitys.

Tarkempaa tutkimusta vasten koottiin lapsikohtaisen tiedosto pilottikunnissa lastensuojelun asiakkaiksi vuonna 2006 ennen lokakuun loppua tulleiden 330 lapsen tilanteesta. Valmisteluvaiheessa voitiin jo todeta, että *työntekijäkohtaiset erot asiakasmäärissä ovat suuria* niin kaupungin sisällä kuin kuntien välillä.

Lastensuojeluun tulleista *asiakaslapsissa* oli poikia vähän tyttöjä enemmän. Eniten oli vauvoja, ja melkein joka kolmas lapsi oli alle 3-vuotias. Lastensuojelun asiakkuus alkoi usein myös murrosiässä: 12 vuotta täyttäneitä oli 37 %. Asiakkuus näyttäisi alkavan harvemmin silloin, kun lapsi on ala-asteella koulussa. Noin joka kymmenennen lapsen elämää väritti monikulttuurisuus.

Lasten perheissä oli useammin kaksi aikuista (49 %) kuin yksi (47 %). Aineiston lapsista 42 % on elänyt samassa perheessä koko ikänsä, sellaisessa jossa vanhempi/vanhemmat ovat pysyneet. Kuitenkin noin kaksi kolmesta aineiston lapsista asuu pääasiassa toisen vanhempansa luona, useimmiten äidin. Suuri osa, yli puolet lapsista (56 %) elää eri tavoin muuttuneessa perherakenteessa, vaikka aineiston lapsista 30 % ei vielä ole täyttänyt kolmea vuotta.

Kaksi kolmesta toisen vanhempansa kanssa asuneista lapsista oli yhteydessä etävanhempaansa, ja joka kolmas ei pitänyt yhteyttä. Niissä tapauksissa, joissa sosiaalityöntekijällä on ollut tietoa tapaamisten sujumisesta, he arvioivat niiden sujuneen 44 %:ssa jotenkuten sopuisasti; joka neljännen lapsen tapaamisten etävanhemman kanssa arvioitiin sujuneen hyvin, mutta melkein joka kolmannen riittävästi.

Kolmesta lapsesta kahden lapsen perheen arjessa on *tapahtunut erilaisia muutoksia* viimeisen vuoden aikana. Vaikka joka kolmannen lapsen asuinkunta on pysynyt samana, enemmän kuin joka viides on muuttanut kuntaa. Kaiken kaikkiaan erittäin paljon muutoksia asuin- ja arkiympäristössä on ollut 17 % lapsista.

Lasten vanhemmat olivat kaiken ikäisiä. *Lasten asuinperheiden sosioekonominen asemasta* saatiin uutta tietoa. Lastensuojelun asiakkaaksi tulleet lapset asuvat usein köyhissä perheissä. Tämän selvityksen mukaan lastensuojeluun asiakkaaksi tulleista lapsista joka toisen asuinperhe on toimeentulotuen asiakkaana tuttu. Lastensuojelun asiakkaaksi tulleiden lasten asumisen perusta on väestön lapsiin verrattuna erilainen; näiden lastenperheet asuivat useammin vuokra-asunnoissa ja harvemmin omistusasunnoissa. Lisäksi lastensuojelun asiakkaaksi tulevat lapset asuvat ahtaammin kuin suomalaiset lapset keskimäärin.

Joka kolmannen (34 %) lapsen äiti oli työssä toisen palveluksessa tai toimi yrittäjänä, ja yhteensä 38 % aineiston lapsista asui perheessä, jossa isä oli vastaavasti työssä tai yrittäjänä. Lapsista joka neljännen äiti oli kotona. Enimmäkseen aineiston lasten vanhemmat ovat käyneet peruskoulun ja ammattikoulun tai ammattikursseja. Harvemmin lapsen vanhemmalla oli alempi tai ylempi korkeakoulututkinto (lapsista 7 % äidillä tiedettiin olevan). Aineistosta voi tehdä johtopäätelmän kahteen suuntaan: Yhtäältä 40 % lapsista eli perheessä, jossa vanhempi kävi töissä. Toisaalta 43 % lapsista asui perheessä, jossa jommallakummalla tai kummallakaan vanhemmalla ei ole työhistoriaa.

Pilotin keskeisiä tiedonintressejä on ollut, miten saada ”syistä” tietoa; miten saadaan tietää, millaisista tilanteista lapset tulevat. Tulokset raportoidaan koko aineiston tasolla; analyysit eivät

siten huomioi edes lasten iän vaikutusta, joka kuitenkin aineistossa on merkittävä jakaja. Oleellista pilotoinnissa on ollut, että tilannetekijöistä laadittu listaus on tuotettu kentän sosiaalityöntekijöiden ja tutkijoiden yhteistyönä.

Näin tuotetulla luokittelulla lapsen vanhemman/-pien jaksamattomuus nousi selvästi asiaksi, joka oli lastensuojelun asiakkuuden alussa enemmän kuin joka kolmannen lapsen tilanteessa vahvasti läsnä. Keskeisimmät vanhempiin ja vanhemmuuteen liittyvät tekijät, jotka olivat paljon/erittäin paljon lasten lastensuojelutilanteen taustalla olivat (suluissa lasten osuus kaikista lapsista): vanhemman/-pien jaksamattomuus (37 %); perheristiriidat (29 %); vanhempien riittämätön vanhemmuus (28 %); vanhemman/pien avuttomuus ja osaamattomuus (22 %); vanhemman/pien mielenterveysongelmat (20 %); vanhempien päihteiden väärinkäyttö (20 %).

Silloin kun asiaa tarkasteltiin lapseen ja nuoreen liittyvinä tekijöinä, keskeisimmin se silloin liittyi ristiriitoihin vanhempien kanssa (22 %) ja kouluun liittyviin vaikeuksiin (20 %). Toiseksi erottui lapsen ja nuoren huono psyykinen terveys (14 %), sairastelevuus, vammaisuus (10 %) tai kehityksen viivästymät (10 %). Kun sosiaalityöntekijä arvioi lapsen tai nuoren toimintaa, sitä kuvasi useimmiten sosiaalisuus (37 %) ja selviytyvyys (19 %), mutta myös rajattomuus (16 %), hallitsevuus (15 %) ja väsyneisyys (15 %).

Lastensuojelun taustatekijöiden ryhmittelemiseksi saatiin koko aineistosta tehdyn faktori-analyysin avulla seuraavat kahdeksan tilannekuvaa tai asiakkuusprofiilia. Ensimmäinen kuvaa tilannetta, jossa lastensuojelun asiakkuus kytkeytyy monissa vaikeuksissa olevan nuoren asiaan. Toinen tilanne on sellainen, jossa lastensuojelun asiakkuus kytkeytyy väkivaltaan. Kolmannessa lastensuojelun asiakkuus kytkeytyy lapsen hoidon laiminlyöntiin ja vanhempien avuttomuuteen. Neljäs kuvaa tilannetta, jossa lastensuojelun asiakkuus kytkeytyy aikuisten riitoihin ja riitelyyn lapsesta. Viidennessä kuvassa lastensuojelun asiakkuus kytkeytyy vanhempien päihde-ehdoiseen elämään. Kuudes kuvaa tilannetta, jossa lastensuojelun asiakkuus kytkeytyy nuoren itsenäisen selviytymisen pulmiin. Seitsemäs piirtää kuvaa tilanteesta, jossa lastensuojelun asiakkuus kytkeytyy vanhempien jaksamattomuuteen ja vaikeuksiin työelämässä. Viimeisessä lastensuojelun asiakkuus kytkeytyy lapsen erityisyyteen ja sairauteen.

On erikoista, että vaikka vanhempien mielenterveyden ongelmat mainittiin joka viidennen lapsen kohdalla vanhemmuuteen liittyvien asioiden joukossa, tämä ei kuitenkaan ryhmittynyt faktori-analyysissä erityisesti esimerkiksi uupumisen yhteyteen, vaan vahvimmat lataukset se sai päihde-ehdoiseen elämään liittyvänä. Saattaa olla, että vanhempien mielenterveyden ongelmat liittyivät tasaisesti moniin tekijöihin niin, ettei se noussut muodostamaan omaa ”mielenterveyskuvaa” lastensuojelun uusien asiakkuuksien taustalla.

Lapsen toimintaa kuvaavia seikkoja analysoitaessa saatiin esille neljä ryhmää. Ensimmäinen ryhmä kuvasi sellaista lasta/nuorta, jonka vuorokausirytmii on sekaisin, joka on väsynyt ja välinpitämätön, lyö itsensä huolehtimista laimin ja on myös itsetuhoinen. Toinen esiin nouseva kuva liittyy aggressiiviseen käyttäytymiseen, jossa on hallitsemattomia raivokohtauksia ja väkivaltaa, jossa lapsi tai nuori käyttäytymisellään hallitsee ympäristöään ja toimii rajattomasti. Kolmas ryhmittymä koostuu lapsista ja nuorista, joiden toimintaa leimaa pelokkuus, alistuvuus ja syrjäänvetäytyvyys. Neljäs faktori – joka ei ollut kovin vahva – ryhmittyi sosiaalisuuden ja selviytyvyuden ympärille. Lasten toimintaa kuvaavien seikkojen listaus ei riittävästi huomionut vauvaikäisiä lapsia.

Lastensuojelun asiakkuuden taustalla olevia sosiaalisia tekijöitä lähestyttiin arvioimalla lasten sosiaalisten suhteiden kannattelevuutta. Lasten läheissuhteiden kannattelevuus arvioitiin melko hyväksi. Joka kolmannella (31 %) lapsella arvioitiin olevan paljon tai erittäin paljon kannattelevia läheissuhteita. Muiden auttajatahojen ja instituutioiden kannattelevuus arvioitiin kuitenkin vielä läheisverkostoa paremmaksi (44 %:lle lapsista).

Lapsen läheisverkosto oli usein (74 %) kartoitettu lapsen tultua asiakkaaksi. Tämän jälkeen lapsen asiakkuuden alussa läheisverkoston edustajat eivät yleensä osallistuneet lapsen asiaan; vain joka kymmenennen lapsen asiassa läheiset olivat paljon mukana. Sen sijaan viranomaiset olivat 45 % lapsen asioissa mukana paljon tai /erittäin paljon asiakkuuden alkuvaiheessa.

Selvityksessä kiinnostuttiin siitä, millä tavalla läheisverkosto on lapsen asiassa mukana; onko sen toiminnasta lapselle apua ja tukea vai pikemminkin uhkaa. Voidaan todeta, että moni lapsi saa tukea läheisverkostosta (74 %), mutta tilanteet vaihtelevat. Joka neljäs lapsi saa paljon apua läheisiltä ja melkein joka toinen lapsi jonkin verran. Joka kymmenes lapsi on kuitenkin tilanteessa, jossa kukaan läheisverkostosta (sukulaisia ja ystäviä asuinperheen ulkopuolelta) ei osallistu lapsen arkeen, ei auta eikä tue lasta ja/tai perhettä.

Sisarussuhteet ovat lapsen arjessa merkittävä läheisverkosto. Kuitenkin joka neljäs lapsi oli perheen ainoa lapsi; heiltä puuttui kokonaan sisarusverkosto. Silloin kun lapsella oli sisarusia asuinperheessä ja kun sosiaalityöntekijällä oli tietoa asiasta, lapsista on usein tukea toisilleen (61 %), mutta 17 %:ssa tukea ei tule lainkaan.

Lastensuojelun asiakkuus voi lähteä liikkeelle monin tavoin: perheen omana avunpyyntönä, muiden yhteydenottona ja lapsen asian puheeksi ottamisena tai lastensuojeluilmoituksesta. Kunkin lapsen asiassa saattaa olla useita samanaikaisia liikkeellelähtöjä. Osan (38 %) lastensuojeluasia käynnistyi perheen omasta aloitteesta, ja useimmiten silloin apua haki äiti. Tätä useammin (58 %) joku muu kuin perheen jäsen otti yhteyttä. Silloin yhteydenottaja oli usein viranomainen (66 %), joka ei halunnut tehdä asiassa virallista lastensuojeluilmoitusta, ja harvemmin omainen, läheinen tai naapuri. Kaikkien tavallisimmin lastensuojeluasia lähti liikkeelle virallisesta ilmoituksesta (72 %). Tällöin lastensuojeluilmoituksen tekijät muodostivat kirjavan joukon toimijoita, vaikka pääasiassa hekin olivat viranomaisia: 13 % ilmoituksista oli omaisten tai muiden yksityishenkilöiden tekemiä, muut tulivat eri viranomaistahoilta: joka kolmas tuli sosiaalitoimen sisältä, 23 % terveystoimesta, 17 % koulusta ja 12 % poliisilta.

Lastensuojelu on yhteistyötä alusta alkaen, ja lapsen lastensuojelun tarpeen selvittelyssä on oltu yhteydessä moneen tahoon. Joka neljännen lapsen asiassa on oltu yhteydessä useampaan kuin kolmeen tahoon, mutta joka viidennen lapsen asiassa vain yhteen tahoon. Joka neljännen lapsen tilanne huolestutti sosiaalityöntekijää paljon tai erittäin paljon, ja joka toinen (54 %) herätti huolta jonkin verran.

Kahden lapsen asiakkuus kolmesta (64 %) arvioitiin käynnistyneen riittävän varhain. Yksi kolmesta vastaavasti liian myöhään. Lastensuojelun asiakassuhteessa ovat oleellisia tekijöitä yhtäältä vanhempien tukeminen ja toisaalta tuen riittävyden kontrolloiminen lapsen tarpeiden kannalta. Tuen tarve korostui lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheessa: ensisijaisesti tukea tarvitsi 72 % lapsista. Kuitenkin tuen lisäksi tarvittiin myös kontrollia. Ensisijaisesti kontrollin mutta myös tuen tarvetta arvioitiin esiintyvän vain joka kymmenessä lasten tilanteista. Kaiken kaikkiaan kontrollielementti on kuitenkin mukana 70 %:ssa lasten asiakkuuksista.

Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin arvioimaan muutosta lapsen tilanteessa asiakkuuden aikana, siis vain melko lyhyeltä ajalta. Vastausten mukaan jo lastensuojelun asiakkuuden alussa työskentelyn nähtiin vaikuttaneen lapsen tilanteeseen. Tilanteen arvioitiin parantuneen 65 % osalta. Joka neljännen lapsen tilanteen arvioitiin pysyneen samana (26 %). Heikennystä nähtiin 8 %:ssa. Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin vielä ennakoimaan muutosta lapsen tilanteessa vuoden päästä, ja usko työn vaikuttavuuteen pääsi esiin: nyt jo 72 %:ssa arvioitiin tilanteen parantuvan.

Erillinen kysymys annettujen vastausten rinnalla liittyy siihen, *mistä lapseen ja perheeseen liittyvistä asioista sosiaalityöntekijöillä ei ollut tietoa*. Loppuun kootaan joitain havaintoja tästä. Sosiaalityöntekijät tiesivät lastensuojelun asiakkuuden alussa heikosti lapsen asuinperheen kulttuurisesta taustasta, asumisväljyydestä lapsen kodissa, asuinperheen aikuisten ammasteista, koulutustaustasta ja työsuhteiden luonteesta. On ilmeistä, että näitä asioita ei erikseen rutiini-

luonteisesti tiedustella. Silloin kun ne tulevat esille, niillä on jotain erityistä merkitystä lapsen huolenpidon kannalta.

Sosiaalityöntekijöistä ei aina ollut tietoa siitä, oliko läheisiä ollut mukana asiassa asiakkuuden alussa; silloin kun tätä ei kartoiteta, ei myöskään saada tietoa läheisverkoston luonteesta. Lasten vertaissuhteet olivat myös asia, josta vähän tiedettiin. Myöskin vastauksia vaille jäi jossain määrin tieto, moneenko tahoon lapsen asiassa on oltu yhteydessä. Työntekijöiden vaihtuvuus heijastuu siinä, miten tieto kumuloituu ja mitä asiakirjoihin merkitään. Sosiaalityöntekijät jättivät myös arvioimatta asiakkuuden ylisukupolvisuutta (38 %) tapauksista.

Alun perin keskusteluissa oli mukana kustannusten seuranta - mutta se jätettiin melko pian yksimielisesti pois tästä lapsen asiakkuusprosessia kuvaavasta kyselystä. Kustannusten seuranta koettiin periaatteessa hyvin tärkeänä, ja sitä pitäisi voida tehdä myös asiakas-/perhetasolla. Se kuitenkin vaatii otetta, jota tässä kyselyssä ei ollut mahdollista toteuttaa.

Lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja heidän vanhempiensa elämäntilanteen vertailu väestöön on haastavaa. Joitain yrityksiä tähän tehtiin, mm. yrittämällä tietyltä osin sisällyttää samoja kysymyksiä kuin oli tulossa Stakesin laajaan lapsiperheille suunnattuun hyvinvointipalvelukyselyyn (HYPA). Ilmeni kuitenkin, että monet kysymykset, joiden osalta ajateltiin saatavan vertailutietoa valtakunnalliseen HYPA-aineistoon, eivät toimineet tässä yhteydessä, koska lastensuojelun asiakkuuden osalta vastaajat eivät olleen perheen sisältä vaan sosiaalityöntekijöitä. Tällaisia kysymyksiä olivat mm. perheessä tapahtuneet muutokset vuoden aikana, työhön, koulutukseen ja sosioekonomiseen asemaan liittyvät

Hankkeen arviointi

Lopuksi muutama arvio prosessin ja *pilotille asetettujen toteutumisesta*. Tavoitteena on ollut, että lastensuojelun kuvausjärjestelmä voisi palvella asiakkuusprosessien seurantaa ja sitä kautta auttaa kehittämään käytännön lastensuojelutyötä, prosessin ohjausta eli johtamista ja toiminnan arviointia. Lisäksi ajateltiin, että tiedosta olisi hyötyä strategisessa ja poliittisessa johtamisessa kunnassa ja seutukunnassa. Tähän kysymykseen on vielä tulevaisuudessa palattava paikallisesti.

Lomakkeen ja nettikyselyn toimivuudesta saatiin arvokasta kokemusta. Nyt tiedetään paljon enemmän siitä, mitä tietoa voidaan saada, miten siitä kannattaa kysyä; mihin kuvauksen kehittämisessä kannattaa keskittyä ja mitä osioita toistaa. Pilotti toimi hyvin pilottina, kokeiluna ja uudenlaisen uran aukaisijana.

Pilotilla oli myös tavoitteena haastaa vakiintunutta tapaa tilastoinnissa sekä tiedon tuottamisessa. Heti ensimmäisessä Pilotin kokouksessa kun kyselin lastensuojelun asiakasmääristä, Luotsin Matti Virtanen esitti välittömästi vastakysymyksen: ”Haluuks sää ne viralliset vai ne oikeet?” ”Sitä oikeaa” on haettu keskustelemalla asiakkuudesta lastensuojelussa. Asiakkuudelle on haettu sisältöä monessa työkokouksessa vuoden aikana, vuoropuhelussa sosiaalityöntekijöiden ja tutkijoiden kesken, ryhmässä. Vuoropuheluissa on haettu myös tulkintoja tuloksille. Keskustelut jatkuvat kunnissa.

Hanke on koettu innostavana. Tätä osoitti, että asiakkuuden kuvausjärjestelmätyötä haluttiin jatkaa teknologiahankeena, ja sen rahoitus varmistui. Toiseksi innostusta osoitti, että vastaava hanke haluttiin käynnistää seudullisessa lastensuojelun kehittämissyksikössä huostaan otetuksi tulleiden ja sijoitettujen lasten osalta. Niinpä Tampereen lastensuojelun *asiakasohjaus Luotsi* suunnittelee vastaavan nettikyselyn toteuttamista sijoitetuista lastensuojelun asiakkaista syksyllä 2007. Toteutuessaan tämä hanke mahdollistaisi vertailututkimuksen avohuollon asiakkaiden ja sijoitettujen lasten tilanteista. Se tarjoaa myös mahdollisuuksia laajempaan kehittämistyöhön.

Jos hankkeen tuotoksia haluaisi arvioida aikaperspektiivissä Tuomo Alasoinin (2007) Stakesissa 23.8.2007 esittämän mallin mukaan, vetäjän arvioimana kuvio olisi tällainen:

Taulukko Eritasoiset tuotokset aikaperspektiivissä

	Projektin toteutusaika	Projektin toteutuksen jälkeinen aika
Mikrotaso	Ensimmäisen asteen tulokset: Kokemusten vaihto kokouksissa; aineiston ko- koaminen ja raportointi; seminaarikeskustelut	Toisen asteen tulokset: Refleksiivinen benchmarking kuntien käytän- töjen välillä
Mesotaso	Sisäiset generatiiviset tulokset: vastaavan toteuttaminen uuden asiakasryh- män kohdalla	Ulkoiset generatiiviset tulokset: Eteneminen uudessa hankemuodossa
Makrotaso	(Infrastruktuuriin kohdistuvat tulokset) : Kehittämisehdotuksia valtakunnalliseen tieto- tuotantoon ja dokumentaatioon	Infrastruktuuriin kohdistuvat tulokset: Kehittämisehdotusten ja ideoiden (osittainen) toteutuminen (tilastoinnin kehittäminen) ja ajatuksia seurannan ja erilliselitysten toteuttamiseksi

Pohdintaa

Tutkimusprosessi ja sen ympärillä vallinnut myönteinen ja innostunut ilmapiiri oli omalla tavallaan aivan erityinen. Hankkeeseen tiiviimmin osallistuneet ovat olleet hyvin motivoituneita ja sitoutuneita yhteiseen kehittelyyn – talkoot onnistuivat yli odotusten. Talkooväkeä yhdisti yhteinen uteliaisuus sen selvittämiseen, keitä on jatkuvasti kasvavien tilastolukujen takana. Yhteinen tiedonintressi kiinnittyi myös siihen, miten jatkossa voidaan paremmin tietää, miten lapset kulkevat palveluverkostossa ja mikä lastensuojelun järjestelmän osuus siinä on.

Hanke on ajoittunut hyvin: ensi vuonna voiman tuleva lastensuojelulaki tuo monia uusia tehtäviä. Henkilöstön riittävydestä ja osaamisesta on aitoa ja perusteltua huolta. Ensiksikin laki velvoittaa kunnanvaltuustot hyväksymään suunnitelmat lastensuojelun järjestämiseksi. Kysymys ei ole vain yhden marginaalialueen suunnitelmasta, vaan lastensuojelun järjestämisen edellyttämät resurssit on selvitettävä ja turvattava. Vaadittavan suunnitelman työstäminen vie aikaa, ja juuri aikaa ylikuormitettujen työntekijöiden on vaikea järjestää niin, ettei se olisi pois lapsilta. Kunnassa tarvitaan monenlaisia yhteisiä tiloja sekä pohdinta- ja selvittelyaikoja lastensuojelun tarpeen arvioinnin ja palvelujärjestelmän toimivuuden arvioinnin tekemiseen. Olemassa olevat tilastot eivät yksin riitä suunnittelun pohjaksi. Seudullisten lastensuojelusuunnitelmien valmisteluprosessien kannattelu- ja koordinoititehtävää ei ole osoitettu kenellekään. Se voisi sopia seudullisten lastensuojelun kehittämissyksiköiden ja sosiaalialan osaamiskeskusten rooliin ja osaamisalueisiin, mutta niiden resurssointi ei kuitenkaan ole riittävä tähän.

Tutkimus nosti arkisen tuen tarpeen näkyviin. Köyhä, monen lapsen kanssa arjessa uupunut äiti tarvitsee konkreettista arkista apua sekä myös henkistä ja sosiaalista tukea. Tätä kuvaa voisi tarkentaa erikseen pienten lasten ja erikseen murrosikäisten vanhempiin sekä erityisesti yksinhuoltajiin. Mikä asiakkaiden mielestä olisi tueksi ja avuksi? Mitä järjestelmä tarjoaa? Olisiko jotain tehtävissä, jotta perhe saisi tarvitsemansa avun ilman että sen pitää hakeutua lastensuojelun asiakkuuteen. Voisiko varhaisen tuen kohdentumiseksi täsmentää toimia? Jos esimerkiksi kunnassa päätettäisiin, että erityisen tuen tarpeessa oleville lapsille ja perheille annetaan riittävästi kotiapua ja myönnetään toimeentulotukea, voitaisiin tutkia, vähentykö tilastoitu lastensuojelun avoimuus uusi asiakkuus ja voidaanko todella siirtää painopistettä lastensuojelun lapsi- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta ennaltaehkäisevään lastensuojeluun – niin kuin tavoitteeksi uudessa laissa on asetettu.

Selviytyvien ja sosiaalisten lasten ja nuorten osuus on ilahduttavan suuri. Osaltaan se kuitenkin kertonee päihdeperheiden lapsista, joiden on pakko selvitä arjessa ja ottaa aikuisille kuuluvaa vastuuta perheen arjesta. Toisaalta lastensuojelun asiakkuudessa syrjäytyneiden ja terveyttään vaarantavien nuorten ryhmä muodostaa oman haasteen ja työalan, joka ryhmittyi faktoriana-

lyysissä vahvasti esiin. Mikä selittää sitä, että lastensuojelun asiakkuus näyttäisi yhä useammin alkavan vasta murrosiässä eikä varhemmin (ja johtavan melko nopeasti huostaanottoon)? Miksei koulusta oteta yhteyttä aikaisemmin? Tutkimuksen mukaan joka viidennellä lapsella oli selkeitä kouluvaikeuksia, mutta vain joka kymmenennen lapsen asiassa koulusta tehtiin lastensuojeluilmoitus. Olisiko koulun mahdollista satsata ennaltaehkäisevään lastensuojelutyöhön nykyistä enemmän?

Monikulttuurisuus lastensuojelun asiakkuudessa haastaa sosiaalityötä monella tapaa. Lasten ja perheiden kanssa asioinnissa oli tarvetta kymmeneen vieraaseen kieleen. Vuorovaikutus- ja tunnetyöskentely on erityisen vaativaa työtä ilman kulttuuri- ja kielirajojakin. Erilaisuuden arvostus ja toisen kunnioitus välittyy nonverbaalisti. Lastensuojelukontekstissa esiin tuleviin monikulttuurisuuden kysymyksiin tarvitaan konsultaatioapua, erityisesti monien etnisten ryhmien edustajien apua.

Lapsen läheisverkostoa oli ilahduttavan usein kartoitettu lapsen tultua asiakkaaksi. Kartoitusvaiheen jälkeen läheisverkoston edustajat näyttävät jäävän sivuun yhteistyöstä. Sen sijaan viranomaiset olivat lapsen asioissa mukana paljon asiakkuuden alkuvaiheessa. Lastensuojelutyössä on erityistä, että se on yhteistyötä alusta alkaen. Lapsen asia verkostoi, ja yhteistyö on sääntö; on erittäin poikkeuksellista että sosiaalityöntekijä voisi toimia lapsen asiassa yksin, ainoana viranomaisena taikka irrottaen lapsi yhteisöistään. Haasteena on kehittää työtapoja, joissa yhdessä lapsen kanssa kartoitetaan lapselle merkitykselliset ja läheiset ihmiset sekä vahvistetaan ja ylläpidetään näitä kannattelevia suhteita.

Tutkimus toi myös esiin, mistä asioista ei systemaattisesti koota tietoa asiakkuuden alkuvaiheessa. Sosiaalityöntekijät tiesivät lastensuojelun asiakkuuden alussa heikosti lapsen asuinperheen kulttuurisesta taustasta, asumisväljyydestä lapsen kodissa, asuinperheen aikuisten ammasteista, koulutustaustasta ja työsuhteiden luonteesta. Sosioekonominen tilannekartoitus jää tekemättä, ja silloin myös lastensuojelutyö helposti irtaantuu yhteiskunnallisesta tehtävästään. On vaara, että lastensuojelutyö kapeutuu vuorovaikutuksen tarkasteluksi psykologisen työn kehikkoon, ja että toimenpiteet kiinnittyvät erityisesti juridishallinnolliseen viitekehykseen. Lastensuojelun yhteiskunnallisille analyyseille ja strategioille on havaittavissa vahvaa kysyntää nykyisissä politiikkaohjelmissa, myös paikallisella tasolla.

Lastensuojelun strategiatyö edellyttää luotettavaa tietopohjaa. Sosiaalityöntekijöitä kiinnosti seurata asiakastasolla, mitä selvityksen piiriin tulleille lapsille kuuluu vuoden päästä: Ovatko heidän tekemänsä ennakoinnit pitäneet, onko elämä tuonut uusia yllätyksiä? Asiakastasoisen ja oman toiminnan vaikutusten seurantaan on tarvittu erillinen selvitys. Tämän rinnalla tarvitaan yleisemminkin lastensuojelun seurantaan uutta struktuuria paikallisen ja valtakunnallisen strategiatyön tukeksi.

Alun perin kiinnostusta oli tutkia myös lastensuojelun kustannuksia. Tehtävä olisi ollut liian laaja ja vaativa. Haasteellinen se on edelleen myös tietojärjestelmien tasolla. Seuranta tarvitaan, mutta vielä ei ole toimivia järjestelmiä, joilla seurata kustannuksia asiakas-/perhetasolla. Palvelujärjestelmän eri tasoilla on kullakin omat intressit, tiedonhallintalogiikkansa ja ohjelmistonsa.

Lastensuojelussa työskennellään moninaisten ja monialaisten ilmiöiden kanssa. Tutkimuksessa olisi syytä kohdentaa katse yhteen ilmiöön ja näkökulmaan kerrallaan. Yksittäisten tutkimusten tarkennukset on syytä perustellusti rajata, mutta samalla tarvitaan laajaa tutkimusohjelmaa, joka kymmenen vuoden ajalla järjestelmällisesti pala palalta kattaisi lastensuojelun. Tuija Erosen (2007) kokoama katsaus³⁴ lastensuojelututkimukseen tuo esiin lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun ydinkysymyksiin kiinnittyvän tutkimuksen ohuuden ja sirpaleisuuden. Stakes voisi olla luonteva paikka lastensuojelun tutkimusta tekeväksi ja sitä koordinoivaksi kotipesäksi.

34. www.lastensuojelunkasikirja.fi

Lähteet

- Eriksson, Esa & Arnkil, Tom (2005) Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Stakes Oppaita 60.
- Eronen, Tuija (2007) Katsaus 2000- luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen. Sosiaalialan kehittämishanke, Lastensuojelun kehittämissuunnitelma 15.8.2007.
- Forssén, Katja (1993): Suojaverkon lapsiperheet – keitä lastensuojelun asiakasperheet ovat ja miten lastensuojelun sosiaalityö vastaa heidän tarpeisiinsa? Lisenssiaatintutkimus, Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitos 1993.
- Furman Ben, Ahola Tapani: Muuttuset, terapiasta ratkaisuihin. Lyhytterapiainstituutti, 1993.
- Hiitola, Johanna (2007) Lastensuojelun avohuollon asiakkuuksien lisätarkastelu. Stakes, Lapsuus ja perhe -ryhmä. Julkaisematon moniste (saatavilla vuoden 2007 loppuun asti <http://groups.stakes.fi/LAPE/FI/Lastensuojelu/kuvausjarjestelma/index.htm>)
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (Toim.) (2005) Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Stakes.
- Jonsson, Gustav (1973): Att bryta det sociala arvet. Tiden/Folksam. Tukholma 1973.
- Hessle, Sven (1988): Familjer i sönderfall. En rapport från samhällsvården. Göteborg 1988
- Imber-Black, Evan (1988): Families and Larger Systems. A Family Therapist's Guide through the Labyrinth. New York 1988. (Piirainen 1993)
- Kivinen, Tarja – Heinonen, Pekka (1990): Lastensuojelu vuonna 1987. Väliraportti 28.2.1990. Sosiaalihuollon raporttisarja Nro 11/1990.
- Kivinen, Tarja (1992): Lastensuojelun moninaisuus. Pitkittäisselvitys lastensuojelun asiakkuudesta. Sosiaali- ja terveyshallituksen raportteja 59. VAPK-kustannus.
- Kivinen, Tarja (1994) Valikoituminen lastensuojelun asiakkaaksi. Näkökulmia asiakkuuden määrittämiseen. Stakes. Tutkimuksia 45.
- Peltonen, Irkka (1991): Uteliaisuudesta kaikki alkoi. Kivireen vetäjät vai verkon kutojat. Työntekijät kertovat lastensuojelusta. Sosiaali- ja terveyshallitus. Oppaita 6/1991.
- Suomalainen lapsi 2007 Tilastokeskus ja Stakes 2007, Edita Prima Oy, Helsinki

Liite 1. Tutkimuslupahakemus

Viranomainen, jolta lupaa haetaan:

Kangasala, Lempäälä, Nokia, Pirkkala, Vesilahti, Ylöjärvi

Vastuulliset tutkijat

Stakesista VTT erikoistutkija Tarja Heino (yhdyshenkilö)

Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitokselta professori Tarja Pösö ja yliasistentti Aino Ritola-Koskinen.

Lupaa haetaan tutkimuskokonaisuuteen, joka on käynnistynyt Lastensuojelun kuvausjärjestelmä-hankkeena ja joka on kasvattanut konkreettista perustaa sekä akateemiselle että sosiaalityön käytäntötutkimukselle. Stakesin pilottina liikkeelle lähteneestä hankkeesta on lisätietoja <http://groups.stakes.fi/LAPE/FI/Lastensuojelu/kuvausjarjestelma/index.htm>). Vuonna 2006 käynnistynyt hanke (jossa myös Tampereen seutukunnat olivat mukana) jatkuu Porin, Tampereen ja Hämeenlinnan käynnistämänä hankkeena Tietoteknologian hyödyntäminen lastensuojelun avohuollon asiakaspolkujen dokumentoinnissa ja seurannassa 10/2007–10/2009. Hanke sai STM:n myönteisen valtionavustuspäätöksen vuonna 2007. Hankkeeseen liittyy tutkimusta.

Henkilö, jolle päätös postitetaan:

Tarja Heino
PL 220 Stakes
00531 HKI

Tutkimuksen nimi, aihe ja tasot

Tutkimus rakentuu osista, joista vastaavat Stakes ja Tampereen yliopisto.

Stakesin tutkimus, Keitä ovat lastensuojelun asiakkaat? jakautuu asiakkuuden tutkimiseen lastensuojeluprosessin eri vaiheissa: asiakkuuteen tulo ja asiakkuus avohuollossa; huostaanotetut ja kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset sekä asiakkuudesta poistuvat lapset ja nuoret. Stakesin vastuulla oleva tutkimus on käytäntötutkimusta, ja se täyttää tieteelliset kriteerit. Tutkimustulokset raportoidaan, tuloksilla osallistutaan ajankohtaiskeskusteluun sekä niihin nojaten laaditaan selvityksiä, artikkeleita sekä puheenvuoroja alan lehtiin. Tutkimuksessa kertyviä kokemuksia hyödynnetään valtakunnallisessa lastensuojelun tietotuotannossa sekä alan kehittämistyössä.

Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitoksen tutkimus on nimeltään Lastensuojelun institutionaalinen raja, määrä ja määrittely. Sen keskeisenä tavoitteena on tarkastella lastensuojelun tietoa. Tutkimuksessa kysytään, 1) millaisia tietotarpeita on sekä miten ja millaista tietoa kerätään ja käytetään lastensuojelussa avohuollon asiakkuuksien alkuvaiheissa ja 2) mitä tieto kertoo lastensuojelussa olevista lapsista ja nuorista ja heidän asiakkuudestaan ja etenkin avohuollon käynnistämistä asiakkuuden prosesseista.

Opinnäytetöiden ja harjoittelun ohjaajina toimivat em. vastuulliset tutkijat.

Tutkijat sekä tutkimusapulaiset/harjoittelijat:

Anne Kouhia, Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitokselta tekee pro gradu-tutkimusta sosiaalityöstä 2007 aikana, ja hän on kiinnostunut lastensuojelun asiakkaaksi tulevien lasten elämässä tapahtuneista muutoksista tutkimusotsakkeella Muutos ja pysyvyys lastensuojelun avohuollon asiakkaana olevan lapsen elämässä.

Johanna Hiitola, Tampereen yliopiston sosiaalipsykologian opiskelija, joka toimii Stakesissa harjoittelijana 21.5.–20.8.2007. Hänen on tarkoitus jatkaa kootun pilottiaineiston analysointia tilastollisin menetelmin sekä käyttää aineistoa mahdollisesti gradutyössään (syksystä 2007 kevääseen 2008).

Edellä mainitut ja mahdolliset tulevat tutkijat allekirjoittavat seuraavansisältöisen salassapitositoumuksen: ”Sitoudun siihen, etten käytä saamiani tietoja asiakkaan tai hänen läheisensä vahingoksi tai halventamiseksi taikka sellaisten etujen loukkaamiseksi, joiden suojaksi on säädetty salassapitovelvollisuus. En luovuta mitään tunnistetietoja sivulliselle.”

Kerättävien tietojen käyttötarkoitus (tutkimuksen tarkoitus)

Stakesin tutkimuksen osalta tietoja käytetään tilastolliseen tutkimukseen sekä sen kuvaamiseen keitä ovat lastensuojelun asiakkaat. Aineistosta tehdään myös laadullista analyysia.

Tutkimusaineisto ja sen keruu-aika

Tutkimusaineisto koostuu tilastollisesta aineistosta ja ohjausryhmän keskusteluista.

Aineiston keruu on aloitettu vuonna 2006 (ohjausryhmän keskustelut sekä sosiaalityöntekijän kyselyyn antamat tiedot uusista asiakkaista ilman tunnistetietoja). Poikittaisaineisto on koottu vuonna 2006 aikana asiakkaaksi tulleista lapsista.

Tutkimusta varten tutkijoille ei haeta lupaa asiakastietojärjestelmätietoihin. Sen sijaan lupaa haetaan sille, että sosiaalityöntekijät voivat käyttää käytössään olevaa, sekä asiakirjoihin pohjautuvaa että omaa ammatillista tietoaan, kun he osallistuvat tutkimukseen antamalla tietoja, joista on yhdessä sovittu hankkeen ohjausryhmässä.

Tutkimusaineiston suojaus tutkimusaikana

Tutkimusaineisto säilytetään lukitussa tilassa. Stakes vastaa asiakaskohtaisen (ei tunnistetiedoilla olevan) sosiaalityöntekijöiden sähköiseen muotoon tallentaman aineiston kokoamisesta, tutkimuskäytöstä ja aineiston luovuttamisesta tutkijoiden käyttöön, raportoinnista ja aineiston säilyttämisestä. Aineistossa ei ole tunnistetietoja. Lapsikohtaisen aineiston tunnisteteita ei tallenneta tietopohjaan; aineiston poiminnan tekijä on kunnan oma viranhaltija, jolla on oikeus asiakastietojärjestelmään.

Tutkimusaineiston hävittäminen

Tutkimusaineisto arkistoidaan ilman tunnistetietoja STAKESin tutkimusarkistoihin.

Hakijan allekirjoitus

Tarja Heino, VTT, erikoistutkija, Stakes

Tutkimuslupa

Myönnän tutkimusluvan yllä olevaan hakemukseen.

Päiväys:

Allekirjoitus ja nimen selvennys:

Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat?

Liite 2. Seminaariohjelma

Uusi lastensuojelu – uudet asiakkaat?

Aika: 14.3. keskiviikkona klo 13.00–15.30

Paikka: Sosiaali- ja terveystalon auditorio Satamakatu 17 B, 7. krs., Tampere

Uutinen ei ole, että laki uudistuu eikä uutta ole sekään, että lastensuojelun uusista asiakkaista on tehty selvitys – tähän sen teitte!

Nyt on mahdollisuus tulla kuulemaan, näkemään, epäilemään, ihmettelemään ja tietysti keskustelemaan yhteisen selvityksemme tuloksista ja niiden käytöstä. Miten selvitys kytkeytyy Paras-hankkeeseen ja miten se palvelee paikallisen suunnitelman valmistelua lastensuojelun järjestämisestä.

Iltapäivän aikana saamme vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Keitä ovat lastensuojelun uudet asiakkaat olleet vuonna 2006 Tampereella, Tampereen seutukunnissa, Porissa ja Hämeenlinnassa? Millaisia perheitä, millaisia huolia, keitä mukana, millaisia ennakoiteja? Millaisia eroja kunnittain – mitä siitä ajatella, mistä ne kertovat?

Ilmoittauduthan tilaisuuteen viimeistään 7.3.2007 sähköpostitse toimisto@pikassos.fi.

Kahvitarjoilu klo 12.30 alkaen.

Ohjelma

klo 13.00 Tilaisuuden avaus

Uudistuva laki ja alueellinen lastensuojelun suunnitelma

Kristiina Laiho, kehittämispäällikkö, Lastensuojelun kehittämisohjelma, STM
(1.3.2007 alk. toimitusjohtaja, Pikassos Oy)

klo 13.15 Tilastopilotin tulosten esittely

Tarja Heino, erikoistutkija, Stakes

klo 13.50 Lastensuojelun tärkeä tieto

Tarja Pösö, professori ja Aino Ritala-Koskinen, yliassistentti, Tampereen yliopiston sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan laitos

klo 14.15 Sana on vapaa!

Valmistellut kommenttipuheenvuorot ja vapaata keskustelua.
Kommentaattoreille toimitetaan raporttiluonnos etukäteen.

klo 15.15 Miten tästä eteenpäin? Päätössanat.

Tervetuloa!

Lisätiedot: Marianne Aalto, suunnittelija (Pirkanmaa), [pikassos Oy, marianne.aalto@pikassos.fi](mailto:marianne.aalto@pikassos.fi)
Mervi Janhunen, suunnittelija (Kanta-Häme), [Pikassos Oy, mervi.janhunen@pikassos.fi](mailto:mervi.janhunen@pikassos.fi)

Jakelu: Tilasto-pilottiin osallistuneiden kuntien sosiaalityöntekijät, heidän esimiehensä ja lastensuojeluasioista vastaavat luottamushenkilöt.

Liite 3. Perhemuodot seutukunnittain

	Pirkkala	Nokia	Kangasala	Lempää	Ylöjärvi	Vesilahti
Ydinperhe – kahden biologisen vanhemman perhe; lapsi asunut koko ikänsä molempien vanhempiensa kanssa yhdessä	5	8	10	6	1	
Yhden (ainoan) vanhemman perhe – lapsi on asunut koko ikänsä vain äidin/isän kanssa	1	2	2	1		
Kuolemaperhe (enkeliperhe) – toinen vanhempi on kuollut ja lapsi asunut leskeksi jääneen kanssa			3			
Eroperhe – yhden avo- tai avioeron perhe; lapsi jatkaa asumistaan toisen biologisen vanhempansa kanssa, kun toinen biologinen vanhempi on muuttanut pois	6	1	4	1	2	
Vuoroasumisperhe – ero- tai uusperhe, jossa lapsi asuu vuorotellen molempien vanhempiensa luona				3		
Uusperhe – uudelleen muotoutunut perhe; lapsen perheeseen on joko vanhempien eron, au-vaiheen tai vanhemman kuoleman jälkeen tullut uusi aikuinen (ei uusia lapsia)	2		2	3		1
Uusperhe ja uusia lapsia – uudelleen muotoutunut perhe, lapsen perheeseen on tullut uuden aikuisen lisäksi tämän lapsia tai perheeseen on syntynyt uusia lapsia		2	2	1		
Muuttuva perhe – rikkoutunut/uudelleen rikkoutunut; lapsen asuinperheen kokoonpano on muuttunut useampaan kertaan; enemmän kuin kerran lapsen perheeseen on tullut uusia aikuisia		1				
En tiedä riittävästi osatakseni kuvata nykyisen asuinperheen rakennetta	1					
Muu asuinperhe, kuvaa sitä lapsen kannalta	1	1	5			
Yhteensä	14	15	28	14	3	1

Liite 4. Faktoriluokitukset

Lapsiin ja vanhempiin liittyvät tekijät	1	2	3	4	5	6	7	8
Lapsella on vaikeuksia koulunkäynnissä	0.840	0.048	0.045	-0.142	-0.072	-0.016	0.090	0.141
Lapsella on rikoksiin liittyviä ongelmia	0.782	-0.074	-0.057	-0.040	0.073	0.181	-0.155	0.011
Lapsi käyttää väärin päihteitä	0.760	0.012	0.005	-0.134	0.041	-0.003	-0.153	-0.139
Lapsella on vaikeuksia kaverisuhteissa	0.727	-0.085	0.002	0.143	0.025	0.014	0.172	0.180
Lapsella ristiriitoja vanhempien kanssa	0.636	0.275	0.236	0.096	-0.290	0.162	0.069	-0.178
Lapsen psyykinen terveys on huono	0.618	0.271	-0.069	-0.094	-0.066	0.004	0.369	0.094
Lapsen pahoinpitely tai sen epäily	0.017	0.851	-0.021	0.055	-0.135	-0.033	-0.085	-0.000
Perheväkivalta tai sen uhka	-0.071	0.770	0.102	0.101	0.230	0.069	-0.041	-0.147
Lapsi on kokenut väkivaltaa	0.254	0.728	0.163	0.018	0.075	-0.132	0.129	-0.124
Lapsen seksuaalisen hyväksikäyttö tai sen epäily	-0.165	0.500	-0.028	0.168	-0.107	0.152	-0.461	0.227
Lapsen hoidon laiminlyönti	-0.115	0.015	0.808	0.010	0.101	-0.029	0.074	0.091
Vanhempien riittämätön vanhemmuus	0.242	0.231	0.759	0.013	0.128	0.105	0.058	0.057
Vanhempien avuttomuus ja osaamattomuus	0.167	0.263	0.563	-0.113	0.050	0.207	0.252	0.196
Vanhempien taloudelliset vaikeudet	-0.313	-0.290	0.528	0.127	0.026	0.292	0.235	0.078
Lapsen huolto- ja tapaamisriidat	-0.024	0.140	-0.038	0.857	-0.108	-0.073	-0.229	0.044
Muulla asuvan vanhemman aiheuttamat ongelmat	-0.098	0.039	-0.016	0.814	0.021	-0.140	0.130	-0.034
Perheristiriidat	0.026	0.429	0.102	0.453	0.229	0.286	0.049	-0.130
Vanhempien rikollisuus ja rikollinen elämäntapa	0.135	0.216	-0.006	-0.160	0.745	-0.001	0.169	-0.025
Vanhempien huumeiden väärinkäyttö (+ epäily)	-0.141	-0.060	0.079	0.118	0.733	0.033	-0.031	-0.062
Vanhempien päihteiden väärinkäyttö	-0.007	-0.065	0.413	-0.026	0.625	-0.119	-0.231	-0.151
Vanhempien mielenterveysongelmat	-0.326	0.240	0.126	0.223	0.370	0.250	0.230	0.145
Lapsella on vaikeuksia taloudenpidossa	0.358	-0.148	0.158	-0.088	0.013	0.662	-0.091	-0.144
Lapsella on vaikeuksia asumisessa	0.362	0.164	0.106	-0.060	-0.188	0.607	0.028	-0.042
Vanhempien fyysinen sairaus tai vammaisuus	-0.145	-0.003	-0.037	-0.103	0.053	0.522	0.145	0.251
Asumiseen liittyvät tekijät	-0.130	0.005	0.186	0.389	0.199	0.445	0.320	-0.182
Vanhempien jaksamattomuus	0.066	0.010	0.136	-0.078	0.085	0.194	0.649	0.122
Vanhempien työhön liittyvät tekijät	-0.055	-0.111	0.301	0.255	-0.265	-0.059	0.521	-0.025
Lapsen kehitys on viivästynyt	0.200	-0.006	0.158	-0.017	-0.054	-0.057	0.001	0.790
Lapsi sairastelee paljon tai on fyysisesti sairas tai vammainen	-0.068	-0.157	0.070	-0.022	-0.076	0.064	0.054	0.726
Ominaisarvo	4.008	2.873	2.345	2.087	2.066	1.757	1.627	1.610

Liite 4. Faktoriluokitukset

Lasten käyttäytymiseen liittyvät tekijät	1	2	3	4
Vuorokausirytmien sekaisuus	0.794	0.153	0.064	0.002
Välinpitämättömyys	0.770	0.262	0.158	0.055
Itsensä laiminlyönti	0.707	0.232	0.341	0.037
Väsymyys	0.683	0.034	0.436	0.117
Itsetuhoisuus	0.577	0.348	0.216	-0.017
Aggressiivisuus	0.156	0.888	0.144	0.096
Hallitsemattomat raivokohtaukset	0.178	0.872	0.136	0.044
Väkivaltaisuus	0.212	0.826	0.078	0.025
Hallitsevyys	0.208	0.586	0.068	0.412
Rajattomuus	0.518	0.557	-0.159	0.248
Pelokkuus	0.034	0.174	0.829	0.024
Alistuvuus	0.352	0.012	0.753	0.060
Syrjäänvetäytyvyys	0.459	0.100	0.658	0.025
Sosiaalisuus	0.009	0.039	-0.087	0.892
Selviytyvyys	0.053	0.189	0.196	0.820
Ominaisarvo	5.800	2.110	1.434	1.087

Liite 5. Tuen ja kontrollin tarve perhemuodoittain

(N)	Ydinperhe		Yksinhuoltajaperhe		Uusperhe		Yhteensä	
Tuen tarvetta	(62)	66,7%	(113)	77,4%	(40)	69,0%	(215)	72,4%
Sekä tuen että kontrollin tarvetta	(17)	18,3%	(25)	17,1%	(11)	19,0%	(53)	17,8%
Kontrollin tarvetta	(14)	15,1%	(8)	5,5%	(7)	12,1%	(29)	9,8%
Yhteensä	(93)	100,0%	(146)	100,0%	(58)	100,0%	(297)	100,0%

Liite 6. Toimeentulotuen saanti ja yhteydenottaja

	Omainen	Ulkopuolinen	Sosiaalityöntek. (tarve ilmeni asioin- nin yhteydessä)	Viranomainen	Yht. N
Ei saa/saanut toimeen- tulotukea	8	14	3	64	89
Saa/saanut toimeen- tulotukea	5	19	18	59	101
Yhteensä	13	33	21	123	190

TYÖPAPEREITA-sarjassa aiemmin ilmestyneet

2007

Ville Remes, Mikko Peltola, Unto Häkkinen, Heikki Kröger, Juhana Leppilahti, Miika Linna, Antti Malmivaara, Keijo Mäkelä, Olavi Nelimarkka, Ilmo Parvinen, Seppo Seitsalo, Jarmo Vuorinen: PERFECT – Tekonivelkirurgia. Lonkan ja polven tekonivelkirurgian kustannukset ja vaikuttavuus
Työpapereita 29/2007 Tilausnro T29/2007

Harriet Finne-Soveri, Pia Nurme: Tehostetun palveluasumisen asukasvalinta ja palveluohjauksen kriteerihoidot Porvoossa. Kevät 2007
Työpapereita 28/2007 Tilausnro T28/2007

Ritva Teräväinen, Outi Räikkönen, Matti Heikkilä: Laatusuosituksen arviointi. Arviointia laatusuosituksen ohjausvaikutuksista ja vaikutuksista sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmään
Työpapereita 27/2007 Tilausnro T27/2007

Mari Pajula: Ongelmapelaajan läheinen: sairas vai selviytyjä? Selvitys rahapeliongelman vaikutuksista läheisiin
Työpapereita 26/2007 Tilausnro T26/2007

Teresa Taskinen: Kaupassa, kioskillä ja kotikoneella. Rahapelit nuorten elämässä
Työpapereita 25/2007 Tilausnro T25/2007

Saaramia Varvio: Katsaus Suomen rahapelijärjestelmään
Työpapereita 24/2007 Tilausnro T24/2007

Atte Meretoja, Risto O. Roine, Terttu Erilä, Matti Hillbom, Markku Kaste, Miika Linna, Antti Liski, Merja Juntunen, Reijo Marttila, Aimo Rissanen, Juhani Siverius, Unto Häkkinen: PERFECT – Stroke. Hoitoketjun toimivuus, vaikuttavuus ja kustannukset aivoverenkiertohäiriöpotilailla
Työpapereita 23/2007 Tilausnro T23/2007

XII Kouluterveyspäivät. 28.–29.8.2007 Jyväskylän yliopisto. Tiivistelmät ja posterit
Työpapereita 22/2007 Tilausnro T22/2007

Timo M. Kauppinen, Helka Raivio: Toimeentulotuen uusien asiakkaiden jonotilanne 2007
Työpapereita 21/2007 Tilausnro T21/2007

Mauno Konttinen, Riitta Haahti (red.): Annus Medicus Fenniae 2007. Nordiskt hälsodirektörsmöte. Siguna, Sverige 22.–23. augusti 2007
Työpapereita 20/2007 Tilausnro T20/2007

Marja-Leena Perälä, Kristiina Junttila, Maisa Toljamo: Benchmarking-järjestelmän kehittäminen hoitotyöhön
Työpapereita 19/2007 Tilausnro T19/2007

Sinikka Sihvo ym.: Väestö, biopankit ja lääketieteellinen tutkimus
Työpapereita 18/2007 Tilausnro T18/2007

Ani Kajander: Raportti Sosiaalihuollon ekonsultaatiohankkeesta
Työpapereita 17/2007 Tilausnro T17/2007